

2003

1

Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri Yüzey Araştırması
Arkeolojik Envanter Raporu
TACİSER SİVAS-HAKAN SİVAS

Denizli İli Arkeolojik Belgeleme Çalışmaları
(Eskil - Antik - Suyolları)
ORHAN BAYKAN - NESRİN BAYKAN - Y. ERSEL TANRIÖVER

İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Raporu
ETİ AKYÜZ LEVİ

Boyabat (Sinop) Kentsel Mimarlık Envanter Çalışması
NADİDE SEÇKİN - RABİA ÖZAKON - AYDEN ERDEM

Mersin / Atıllar (Sadiye) Kırsal Mimari Envanteri Raporu
İPEK DURUKAN

Kuzeybatı Anadolu (Avunya) Halı ve El Dokumaları Envanteri
AYDIN UĞURLU

Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları

BULDAN

- ✓ Denizli-Buldan Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışmaları
- ✓ Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Çalışmaları
- ✓ Kırsal Mimarlık Envanter Raporları
- ✓ Buldan ve Çevresi Sözlü Tarih Belgeleme Projesi
- ✓ Etnobotanik Alan Araştırması Raporları

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye Bilimler Akademisi

Adres:

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi
Atatürk Bulvarı, No: 221, 06100 Kavaklıdere Ankara
Tel: (0312) 426 03 94 Faks: (0312) 467 32 13
e-posta: tuba@tuba.gov.tr

TÜBA-TÜKSEK

Türkiye Kültür Envanteri Dergisi
(Turkish Academy of Sciences-Turkish Cultural Sector)
(Journal of Cultural Inventory)
Sayı: 1 2003

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TÜRKİYE KÜLTÜR SEKTÖRÜ
TÜBA-TÜKSEK YAYINLARI

Türkiye Kültür Envanteri Dergisi
Journal of Cultural Inventory

Sahibi:

Türkiye Bilimler Akademisi adına
Başkan: Prof. Dr. Engin BERMEK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Prof. Dr. Adnan GÜRİZ

Yayına Hazırlayan:

Nezih BAŞGELEN

Yapım: Arkeoloji ve Sanat Yayınları Tel: 0212 293 03 78 (pbx)

Kapak Tasarımı: Ersu Pekin

Sayfa hazırlık: Emel Yaşkabak - Serdar Kıran - Sinan Şanlıer

Envanter Fişleri ve Çizelgeler:

Sultan Ö. Aktaş (TÜBA Ofisi)

Birinci Basım: Haziran 2003 (1000 adet)

Baskı: Mart Matbaası, İstanbul

© Türkiye Bilimler Akademisi

Bu derginin tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, CD ya da manyetik bant haline getirilemez.

İdare Yeri:

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi

Atatürk Bulvarı No: 221, 06100 Kavaklıdere Ankara

Tel: 0312-426 03 94 Faks: 0312-467 32 13

e-posta: tuba@tuba.gov.tr

**TÜBA-TÜKSEK
TÜRKİYE KÜLTÜR ENVANTERİ DERGİSİ**

**(TURKISH ACADEMY OF SCIENCES-TURKISH CULTURAL SECTOR)
(JOURNAL OF CULTURAL INVENTORY)**

YAYIN KURULU

Ufuk ESİN (TÜBA)

Mehmet ÖZDOĞAN (TÜBA)

A. M. Celal ŞENGÖR (TÜBA)

İlhan TEKELİ (TÜBA)

Ayhan ULUBELEN (TÜBA)

DANIŞMA KURULU

Güncüt AKIN (İTÜ)

Nasuhi Ünal KARAARSLAN (18 Mart Üniv.)

Nur AKIN (İTÜ)

Belkıs KÜMBETOĞLU (MÜ)

Yener ALTUNTAŞ (HAGEM)

Seyhan LİVANELİOĞLU (K. ve T.B.)

Neşe ATİK (MSÜ)

Ayla ÖDEKAN (İTÜ)

Afife BATUR (İTÜ)

Nadide SEÇKİN (YTÜ)

Füsun ERTUĞ (TÜBA-TÜKSEK)

Gülendam TÜMEN (Balıkesir Üniv.)

Aynur İLYASOĞLU (MÜ)

Aydın UĞURLU (MSÜ)

M. Namık YALÇIN (İÜ)

TÜBA-AR

Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Turkish Academy of Sciences Journal of Archeology

Türkiye Bilimler Akademisi

Adres: TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi
Atatürk Bulvarı, No: 221, 06100 Kavaklıdere Ankara
Tel: (0312) 426 03 94 Faks: (0312) 467 32 13 e-posta: tuba@tuba.gov.tr
Yazışma Adresi:
Prehistorya Anabilim Dalı
Edebiyat Fakültesi İstanbul Üniversitesi, Beyazıt 34459 İstanbul Türkiye
Tel: (0212) 519 45 92 Fax: (0212) 519 45 92

TÜBA-TÜKSEK
KÜLTÜR ENVANTERİ DERGİSİ
JOURNAL OF CULTURAL INVENTORY 1, 2003

İÇİNDEKİLER	VII
ÖNSÖZ	
Prof. Dr. Engin BERMEK	IX
SUNU	
Prof. Dr. Ufuk ESİN (Tablolar 1-6)	XI
2002 Yılında TÜBA-TÜKSEK Girişimine Katılanlar ve Katkıda Bulunanlar ..	XXII
Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları Raporlarına Katkıda Bulunanlar ..	XXIII
1. ARKEOLOJİ (Archaeology)	1
1.1 Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması	
Arkeolojik Envanter Raporu (Levha 1-16)	2
Taciser SİVAS-Hakan SİVAS	
1.2 Denizli İli Arkeolojik Belgeleme Çalışmaları	
(Eskil-Antik-Suyolları) (Levha 1-4)	33
Orhan BAYKAN-Nesrin BAYKAN-Y. Ersel TANRIÖVER	
2. MİMARLIK (Architecture)	45
2.1 KENTSEL MİMARLIK (Urban Architecture)	45
2.1.1. İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Raporu (Levha 1-25)	46
Eti Akyüz LEVİ	
2.1.2. Boyabat (Sinop) Kentsel Mimarlık	
Envanter Çalışması (Levha 1-18)	90
Nadide SEÇKİN-Rabia ÖZAKON-Ayden ERDEM	
2.2 KIRSAL MİMARLIK (Rural Architecture)	129
2.2.1. Mersin/ Atlılar (Saadiye) Kırsal Mimari	
Envanter Raporu (Levha 1-13)	130
İpek DURUKAN	
3. ETNOGRAFYA (Ethnography)	151
3.1. Kuzeybatı Anadolu (Avunya) Halı ve El Dokumaları	
Envanter Raporu (Levha 1-5)	152
Aydın UĞURLU	

Türkiye Kültür Envanteri Pilot Bölge Çalışmaları

BİRECİK-SURUÇ

- ✓ Birecik-Suruç Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Çalışmaları
- ✓ Birecik-Suruç Kırsal Mimarlık Envanteri Çalışmaları
- ✓ Birecik-Suruç Etnografik Envanter Çalışmaları

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye Bilimler Akademisi

Adres:

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi
Atatürk Bulvarı, No: 221, 06100 Kavaklıdere Ankara
Tel: (0312) 426 03 94 Faks: (0312) 467 32 13
e-posta: tuba@tuba.gov.tr

ÖNSÖZ

Türkiye Bilimler Akademisi 2000 yılında Türkiye Kültür Sektörü başlığı altında, ülkemizin kültür varlıklarının belirlenmesine, bunların korunarak, ekonomik açıdan artı değere dönüştürülmesine yönelik çabalara katkı amacıyla bir girişim başlatmıştır. Böyle bir girişimin bir önkoşulunu kültür varlıklarımızın belgelenmesi oluşturduğundan, ilk aşamada kültür envanteri çalışmaları "Türkiye Kültür Envanteri Projesi" başlığı altında ele alınmış, arkeoloji, kentsel ve kırsal mimari, sözlü tarih belgelenmelerinde uygulanacak esaslar belirlenerek, 2001 ve 2002 yıllarında pilot bölge olarak seçilen Birecik-Suruç ve Buldan ilçelerinde uygulamaya konmuştur. Bu bölgelerde saptanan kültür varlıkları, 2002 yılında olduğu gibi, bu yıl da rapor kitaplarla bilim dünyasına ve ilgili çevrelere duyurulmaktadır. Belgelenmelerde uygulanan esasları içeren bir rehber kitap bu konudaki çalışmalarda bir birlik oluşturmaya katkı amacıyla ayrıca yayınlanmıştır.

2002 yılında bazı ekipler proje kapsamında belirlenen esaslara göre ülkemizin değişik bölgelerinde belgeleme çalışmalarına başlamışlar, 2003 yılında bu çalışmalara yeni ekipler katılmıştır. Bu çalışmaların yaygınlaşması, ülkemizin kültür varlıklarının topluca belgelenmesine yönelik hedefin gelecek 10-15 yıllık bir sürede gerçekleşmesi olasılığını hiç kuşkusuz güçlendirmektedir. Türkiye Bilimler Akademisi, belgeleme çalışmaları sonuçlarının geniş bir duyurumunu sağlamak üzere, ilk sayısı Haziran 2003'te çıkacak olan, "**TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Dergisi**" adıyla yeni bir süreli yayını yaşama geçirmeye karar vermiştir. Sonuçların bir veri tabanına geçirilmesi yönündeki çalışmalar ise kısmen tamamlanmıştır.

İki yıl önce başlatılan çalışmalarda geline nokta bu projenin geleceği konusunda iyimser olmak için yeterince nedenin olduğu söylenebilir. Alınan mesafede katkısı olan bütün kuruluş ve üniversitelere; çalışmaları gerçekleştiren ekiplere ve yürütücülerine; projenin tasarlanması, yürütülmesi ve eşgüdümünde, kısaca projenin yaşama geçirilmesi sürecindeki tüm aşamalarda, oynadığı en belirleyici rol için Prof. Dr. Ufuk Esin'e içten teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Engin BERMEK
Akademi Başkanı

PREFACE

The Turkish Academy of Sciences has launched in the year 2000 an initiative entitled "Turkey's Cultural Sector" with the aim of determining the country's cultural assets and contributing to the efforts for preserving and transforming these into economic values. As a prerequisite for such an initiative is documenting the cultural heritage, work on a cultural inventory has been started in the first phase under the title "Turkey's Cultural Inventory Project". Principles to be used in the documentation of assets in archeology, urban and rural architecture, and oral history have been established and put into implementation in the years 2001 and 2002 in the towns of Birecik-Suruç and Buldan, which have been selected as pilot regions. As in 2002, cultural assets located in these regions are being communicated to the academia and all interested circles with reports in book form. A guideline outlining the principles used in documentation is also published to contribute to the standardization of these efforts.

In the year 2002, new teams have started documentation work outside the pilot regions in accordance with the principles of the project; and several teams are in process of joining them in 2003. Increase in the number of these studies no doubt strengthens the prospects of achieving the target, which is to document the country's all cultural assets in the coming 10-15 years. The Turkish Academy of Sciences has decided to launch a periodical with the name of "TÜBA-TÜKSEK Journal of Cultural Inventory" to propagate the results of the documentation work. The first edition is to be published in June 2003. Efforts to transfer the findings to a database are nearly completed.

At this stage of the project, it can be said there are enough reasons to be optimistic about the outcome of the project. I would like to offer my sincere thanks to all the institutions and universities which have contributed to the project; to all the investigators and their teams who did the work; and to Prof.Dr. Ufuk Esin, coordinator of the TÜBA-TÜKSEK, who has played a most determining role in the conceptualization, implementation, and coordination; in other words, in all the phases, of the project.

Prof.Dr. Engin BERMEK
President
Turkish Academy of Sciences

TÜBA-TÜKSEK TÜRKİYE KÜLTÜR ENVANTERİ PROJESİ

1. GİRİŞ: TÜBA-TÜKSEK'in Amacı

Türkiye Bilimler Akademisi konseyinde alınan bir kararla 21 Kasım 2001 tarihinden itibaren Türkiye Kültür Sektörü'nü (TÜBA-TÜKSEK) yaşama geçirdi. Bu amaçla çeşitli üniversitelerden akademisyenlerin ve sivil toplum örgütlerinden uzmanların yoğun katılımlarıyla bir dizi toplantı düzenlendi. Türkiye Kültür Sektörünün amacı, öncelikle korumakla yükümlü olduğumuz somut ve soyut çeşitli kültür varlıklarımızın kendi ekolojik ortamlarıyla belgelenmesi ve evrensel kültür mirasımızın toplumsal ve ekonomik bir gelişmeye katkısı olacak şekilde değerlendirilmesi olarak belirlendi.

2. TÜBA-TÜKSEK KÜLTÜR ENVANTERİ PROJESİNİN OLUŞTURULMA SÜRECİ

Kültür mirasımızın gerektiği şekilde değerlendirilebilmesi, korunabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için, öncelikle tüm kültür varlıklarımızın tam bir dökmünün yapılması, yani envanterinin çıkarılması zorunluydu. Buna ek olarak kültür varlıklarımızla ilgili birikmiş sorunların çözümü için yeni öneriler getirecek şekilde eğitim, müzecilik, restorasyon, mevzuatın ve idari yapının çağdaşlaştırılması, sanal ortamda veri tabanlarının uygulanabilmesine ait çalışmaların yapılarak, bu konularda raporların hazırlanması karar altına alındı.

Ancak akademisyen ve uzmanlardan oluşacak ekiplerce çeşitli alanlarda kültür varlıklarının envanterlerinin çıkarılmasının, onların tahribine engel olacağı ve korunmalarını sağlayacağı açıktır. Bu bilincin yansıması olarak 3 Mayıs 2001 tarihinde TÜBA ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında Kültür Envanteri Projesi için kurulan işbirliğini belgeleyen bir protokol imzalandı.

Envanter ekiplerinin çalışmalarında tam bir birlik sağlanması gerekiyordu. Bu da ancak çeşitli alanlara ait kültür varlıklarının kendilerine özgü tipte envanter fişlerinin hazırlanması ve aynı yöntemlerin uygulanmasına bağlıydı. Akademisyenlerin uzun uğraşları sonucu her alan için ayrı envanter fişi örneği hazırlandı ve yöntem birliği sağlandı. Ekiplerin envanter belgeleme çalışmaları sırasında yalnızca bu fişlerin ve yöntemlerin kullanılması ilkesi bir zorunluluk olarak kabul edildi. Çünkü ancak bu sistem ve yöntem birliği içinde belgelenen kültür varlığının sanal ortama aktarılması olasıydı.

Böylece TÜBA-TÜKSEK kapsamında en az 10 yıl sürecek “Kültür Envanteri Projesi” başlatıldı.

3. TÜBA-TÜKSEK KÜLTÜR ENVANTERİNİN PİLOT BÖLGE UYGULAMALARI

Uygulamada karşılaşılabilecek sorunların giderilebilmesi için proje özellikle ‘ilçe’ bazında biri Güneydoğu Anadolu’da Birecik-Suruç (Şanlıurfa), diğeri İç Batı Anadolu’da Buldan (Denizli) olmak üzere iki ayrı pilot bölgede 2001 yılı yaz aylarında yaşama geçirildi. Pilot Bölge çalışmaları 2002 yılında da sürdürüldü.

Böylece Birecik- Suruç’ta arkeoloji, kentsel mimari, kırsal mimari ve etnografya alanlarında, Buldan’da ise arkeoloji, kentsel mimari, kırsal mimari, sözlü tarih, etnografya ve etnobotanik alanlarında envanterler, uzman akademisyen ekiplerce çıkarıldı. (Bk. Tablo 1-2)

4. KÜLTÜR ENVANTERİ PROJESİNİN TÜRKİYE’NİN DİĞER BÖLGELERİNE YAYILMASI İÇİN ‘ÇALIŞTAYLAR’ DÜZENLENMESİ

Ekip kurarak TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Projesine katılacaklara fiş sistemi ve yöntemini açıklamak üzere arkeoloji, mimarlık, sözlü tarih, etnografya, etnobotanik alanlarında 27-28 Haziran 2002 tarihlerinde çalıştaylar (atölyeler) düzenlendi. Bu çalıştaylara 47 kişi katıldı. (Bk. Tablo 5-6)

2002 yılında ‘Pilot Bölge’lere ek olarak Türkiye’nin diğer bazı bölgelerinde, çeşitli alanlarda çalıştaylara katılan akademisyenlerin kurdukları ekiplerin envanter çalışmalarıyla proje yayılmaya başladı. 2002 yılında 3 ayrı ekip arkeolojik (Ilısu baraj bölgesinde, Şırnak, Siirt, Batman’da, Denizli, Aydın, Muğla’da ve Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya illerinde), 2 ekip kentsel mimarlık (Sinop’un Boyabat ilçesinde, İzmir’in Kemeraltı semtinde), 1 ekip kırsal mimarlık (Mersin’in Atlılar köyünde), Çanakkale’de bir ekip tarih (son Osmanlı dönemine ait yazıtlar) bir diğeri de etnografya alanında (Kuzeybatı Anadolu’da ‘Avunya’ halı ve el dokumaları) envanter çalışmalarına başladı. (Bk. Tablo 3)

Projeye yeni katılmak isteyen akademisyen ve uzmanlar için 2003 yılı Nisan ve Mayıs aylarında tüm kültür envanteri alanlarında gene çalıştaylar düzenlendi. 2003 yılındaki çalıştaylara 50 kişi katıldı.

2003 yılında ayrıca jeolojik envanterin gerekliliğine dayanılarak bu alanda envanter belgeleme çalışmalarının başlatılması karar altına alındı.

Sivil toplum kuruluşlarından Bebek Rotary Kulübü, Bebek’te (İstanbul) TÜBA-TÜKSEK ile işbirliği içinde ‘kentsel kültür varlıkları envanteri’ projesine başlama kararı aldı.

Rektörlüklerince TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Projesine katkıda bulunmak üzere Ege Üniversitesi ve Mersin Üniversitesi ile işbirliği sağlandı.

5. ÇIKARILAN KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ SAYISI

2001 ve 2002 yılında pilot bölgeler ve diğer bölgelerden belgelenen:

Yeni arkeolojik buluntu yeri sayısı	720
Mimarlık alanında kentsel kültür varlıkları yapı olarak	1844
Kırsal kültür varlıkları olarak çeşitli yapı olarak	507

Etnografik belgeleme	466
Etnobotanik alanında belgelenen bitki sayısı	150
Tarih alanında (son Osmanlı dönemine ait yazıtlar olarak)	131
adet;	
Sözlü tarih alanında konuşulan kaynak kişi sayısı	110
olarak saptanmıştır.	
Böylece yapılan kültür varlıklarına ait envanterle	
her yıl yaklaşık 5-7 kişilik ekiplerce 10-15 günlük sürelerde toplam	3928
sayısına ulaşmıştır. (Bk. Tablo 4)	

6. YAYINLAR

2002 yılında 'pilot bölge'lere ait envanter çalışmaları Birecik-Suruç ve Buldan olmak üzere iki ayrı cilt şeklinde yayımlandı. Bunlara ek olarak proje ve ekiplerin çalışmaları hakkında özet bilgi veren bir broşür ve kitapçık da ilgililerin dikkatine sunuldu.

2002 yılı kültür envanteri çalışmaları ile ilgili 4 yayın baskıya verildi. Bunlar sırasıyla **TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Kılavuzu**, pilot bölge çalışmalarının 2002 yılı raporlarının sunulduğu Birecik- Suruç ve Buldan'a ait 2 ayrı cilt ile yayımı yeni başlatılan **TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Dergisi (Journal for Cultural Inventory)** olarak belirlendi.

Pilot bölgelerdeki envanter çalışmalarının bazı alanlar için tamamlanmış olması ve diğer bölgelerde yeni envanter çalışmalarının başlaması nedeniyle, bu çalışmalara ait raporların bundan böyle bir süreli olarak yayımlanan hakemli bir dergide sunulması kararlaştırıldı. Bu dergide yayımlanacak kültür envanteri raporlarının 2004 yılından itibaren ancak hakem denetiminden geçtikten sonra baskıya verilebileceği ilkesi getirildi.

2003 yılında 1. sayısı basılmakta olan "TÜBA-TÜKSEK Kültür Envanteri Dergisi" bu kez yalnızca 2002 yılında pilot bölgeler dışındaki çalışmalara ait raporları kapsayacak şekilde planlandı.

7. SONUÇ

Kültür envanteri belgeleme çalışmalarının akademisyen/ uzman ekiplerin çoğaltılmasıyla yakında tüm ülkemizi kapsayacak şekilde yayılacağı umudu içindeyiz. Bu bağlamda **TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesine** katkısı olan akademisyen, uzman, sivil toplum örgütleri üyelerine, projeye emeği geçen tüm bireylere yürekten teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliyoruz. Ülkemizde TÜBA'nın, Kültür Bakanlığı'nın işbirliği ile başlattığı bu kültür seferberliğinin başarıya ulaştırmanın bir yurttaşlık görevi olduğuna ve ancak bu yolla kültürel kimliğimizin aydınlanacağına inanıyoruz.

En iyi dileklerim ve saygılarımla

Prof. Dr. Ufuk ESİN

TÜBA-TÜKSEK Koordinatörü

TÜBA Üyesi

FOREWORD

TÜBA-TÜKSEK TURKEY'S CULTURAL INVENTORY PROJECT

1. INTRODUCTION: Purpose of TÜBA-TÜKSEK

The Cultural Sector of Turkey (TÜBA-TÜKSEK) has been founded on Nov.21st, 2001 by a resolution of the Council of the Turkish Academy of Sciences. For this purpose, a series of meetings were organised and attended by academicians from various universities, and NGO experts. The purpose of the Turkish Cultural Sector is to document our diverse tangible and intangible cultural inheritance in their ecological environment, and to assess our **universal cultural heritage in such a way as to contribute to the social and economic development.**

2. CREATION PROCESS OF THE TÜBA-TÜKSEK TURKISH CULTURAL INVENTORY PROJECT

In order for our cultural heritage to be properly assessed, protected, and transferred to future generations, it was first necessary to prepare a full list, or inventory of all our cultural heritage.

Furthermore; in order to be able to offer new solutions for the accumulated problems concerning our cultural inheritance, the decision to modernise education, museum studies, restoration, relevant regulations and the administrative organisation; to do the necessary preparations for implementing databases in the virtual medium; and to prepare reports on these subjects was taken.

It is obvious that making an inventory of the cultural inheritance in various fields by academicians and experts only shall prevent their being damaged, and shall aid their protection. With this principle in mind, TÜBA and the Ministry Of Culture and Tourism have signed a protocol on May 3rd, 2003 to document their cooperation on the subject.

The inventory teams had to work in complete coordination. This could only be realised by preparing specific inventory cards for cultural heritage in different fields; and by applying similar methods. After long studies by academicians, sample inventory cards were prepared for each field, and methods were standardized. As a principle, it was accepted that the teams would only use these cards and methods during documentation of the inventory, as it was possible to transfer these efforts to the virtual medium only by documenting the cultural inheritance in a standardised system and method.

So, the "Cultural Inventory Project" within the framework of TÜBA-TÜKSEK was started, to take at least 10 years.

3. APPLIYING THE TÜBA-TÜKSEK CULTURAL INVENTORY IN PILOT REGIONS

In order to be able to eliminate problems in practice, the project was implemented in the summer of 2001 in two towns: Birecik-Suruç (Şanlıurfa) in Southeastern Anatolia, and Buldan (Denizli) in Inner Western Anatolia. The pilot region studies were continued in 2002.

Consequently, teams of expert academicians prepared inventories on archeology, urban architecture, rural architecture, and ethnography in Birecik-Suruç; and on archeology, urban architecture, rural architecture, oral history, ethnography, and ethno-botany in Buldan (TbIs. 1-2).

4. ORGANISING WORKSHOPS TO EXTEND THE CULTURAL INVENTORY PROJECT TO OTHER REGIONS OF TURKEY

Workshops were organised on June 27-28, 2002 to explain the classification system and method in the fields of archeology, architecture, oral history, ethnography, and ethno-botany. 47 people joined these workshops (TbIs. 5-6).

In 2002, the academicians who had joined the workshops formed several teams, and with their efforts to make inventories, the project started to expand. In 2003 three separate teams started work on inventorising archeology (around the Ilisu dam; (in Şırnak, Siirt, Batman), Denizli, Aydın, Muğla, Eskişehir, Afyonkarahisar, and Kütahya; two teams on urban architecture (Boyabat/ Sinop, Kemeraltı/ İzmir); one team on rural architecture (Mersin's Atlılar village); one team on history in Çanakkale (inscriptions from the Ottoman rule); and another team on ethnography ("Avunya" carpets and hand-woven fabrics in Northwestern Anatolia) (TbI. 3).

Further workshops were organised in April and May 2003 on all cultural fields for those academicians and experts who would like to join the project. 50 people joined these workshops.

In 2003, it was decided that a geological inventory is also necessary, and studies were begun to document an inventory in this field.

An NGO named the Bebek Rotary Club (Bebek, İstanbul) has decided to start the "urban cultural inheritance inventory" with the cooperation of TÜBA-TÜKSEK.

Coordination was established with the rectorates of the Ege and Mersin universities to contribute to the TÜBA-TÜKSEK Cultural Inventory Project.

5. NUMBER OF INVENTORIES PREPARED FOR CULTURAL ASSETS

No. Of archeological sites documented in the pilot regions and other regions in 2001 & 2002	720
Architecture:	
Urban cultural heritage (buildings)	1844
Rural cultural heritage (various structures)	507
Ethnographic documentation	466

Plants documented within ethno-botany	150
History (inscriptions from the Late Ottoman Rule)	131
People interviewed for oral history	110
Therefore; cultural assets inventories prepared each year with teams of 5-7 people, and within a period of 10-15 days has reached a total of;	3928
(Tbl. 4)	

6. PUBLICATIONS

The inventory studies on pilot regions in 2002 have been published in two volumes as Birecik-Suruç and Buldan. Furthermore, a leaflet and a booklet have been offered on the projects, and the studies of the teams.

Four publications on the 2002 cultural inventory studies are prepared to be published. These are; The TÜBA-TÜKSEK Cultural Inventory Guide, two volumes on the 2002 reports about the pilot region studies on Birecik-Suruç and Buldan, and the new TÜBA-TÜKSEK Journal for Cultural Inventory.

As the inventory studies in the pilot regions are completed in some fields, and new studies are being started in others; it is decided to publish the reports of these studies in a refereed periodical. The cultural inventory reports to be published in this periodical shall, in principle, be published only after being inspected by two referees.

The TÜBA-TÜKSEK Journal for Cultural Inventory, whose 1st issue is to be prepared in 2003, is planned to include only those studies carried out in 2002 in towns other than the pilot regions.

7. CONCLUSION

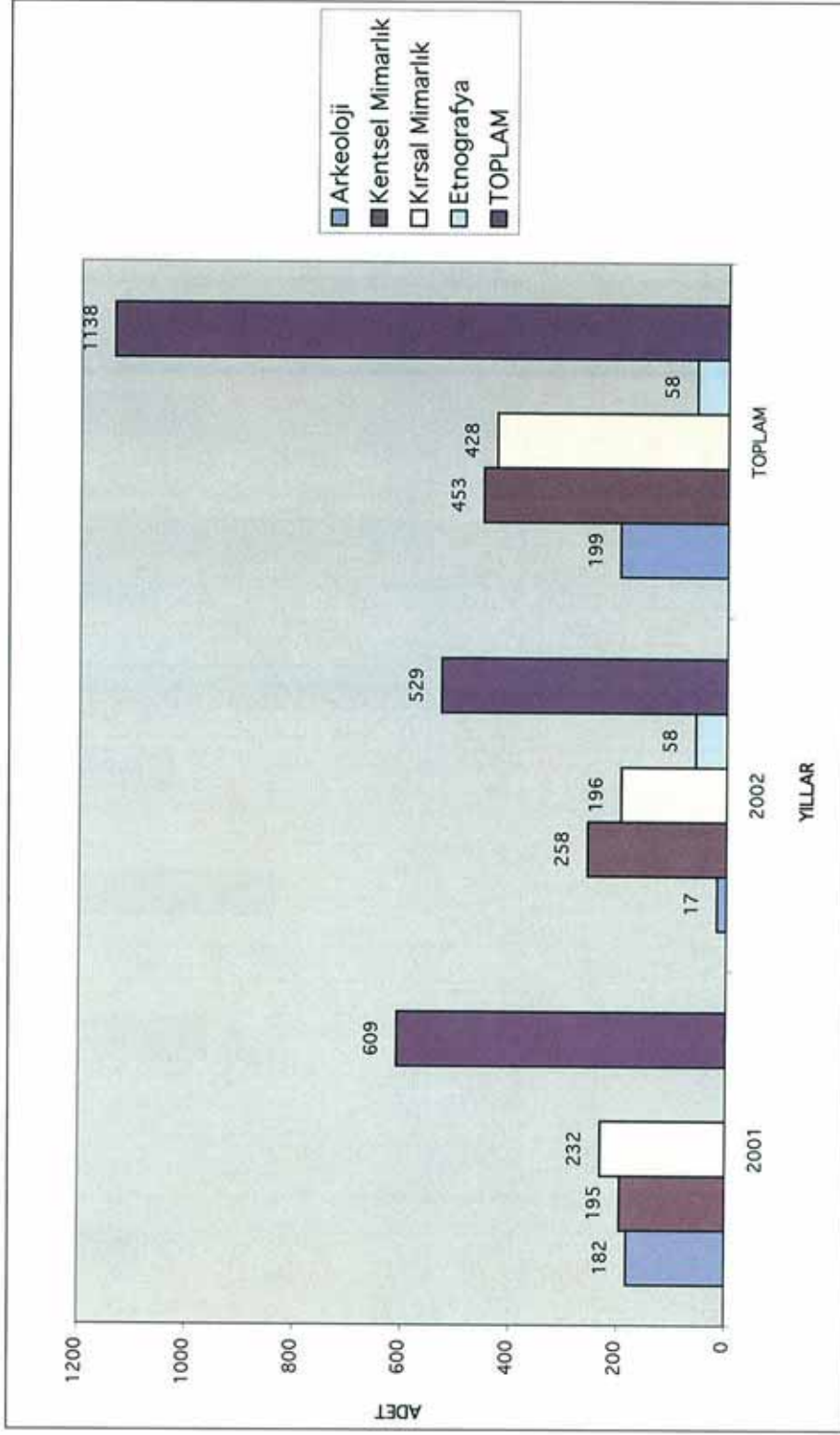
We hope that with the increase in the number of teams of academicians / experts, the studies on the documentation of cultural inventory shall extend to all our country in the near future. Within this context, we would like to offer our sincere thanks to all the academicians, experts, NGO members, and other contributors. We believe that aiding the success of **this cultural campaign started by TÜBA with the coordination of the Ministry of Culture and Tourism is a duty, and that our cultural identity shall be revealed in this way.**

Yours Sincerely,

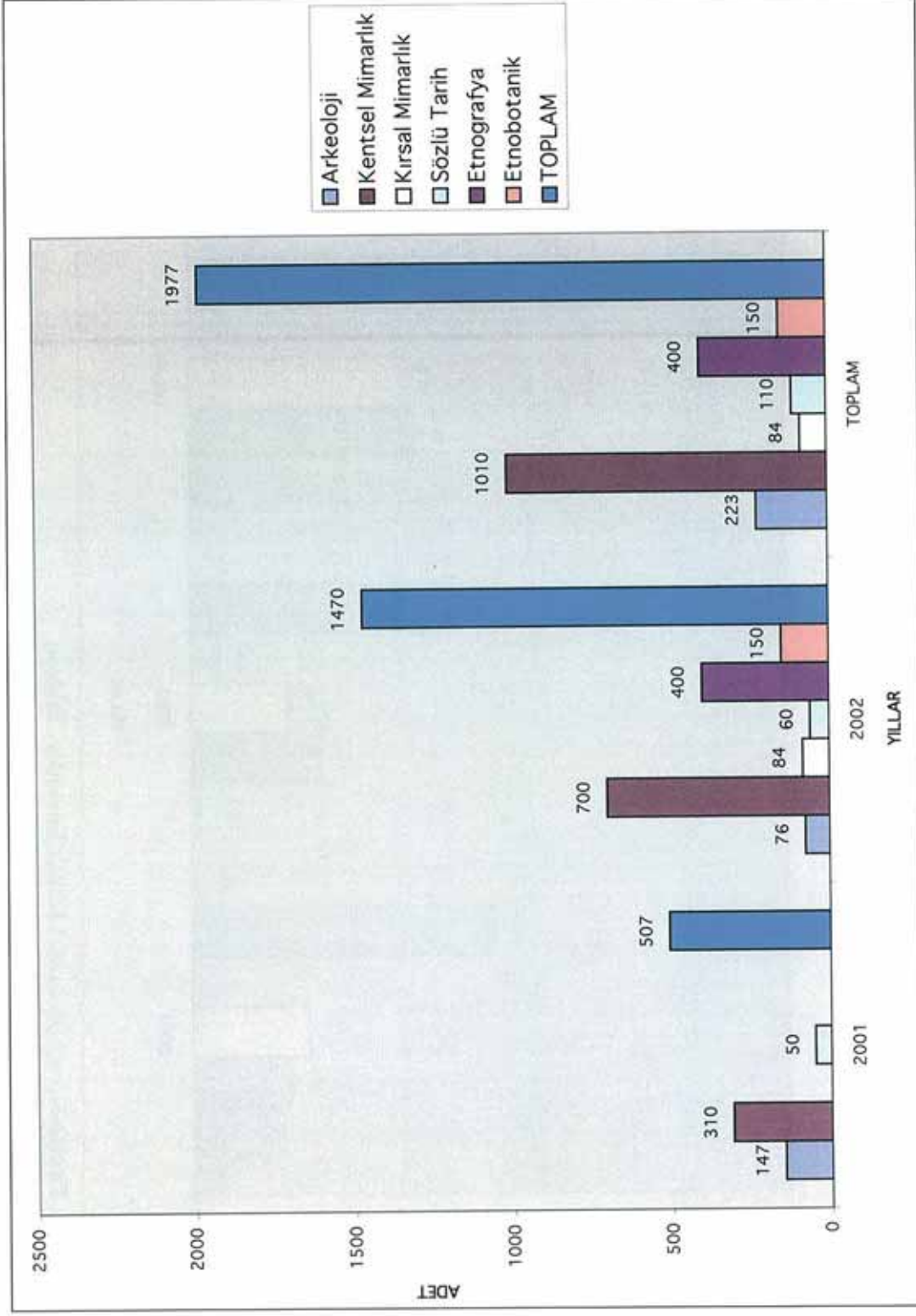
Prof. Dr. Ufuk ESİN

Coordinator, TÜBA-TÜKSEK

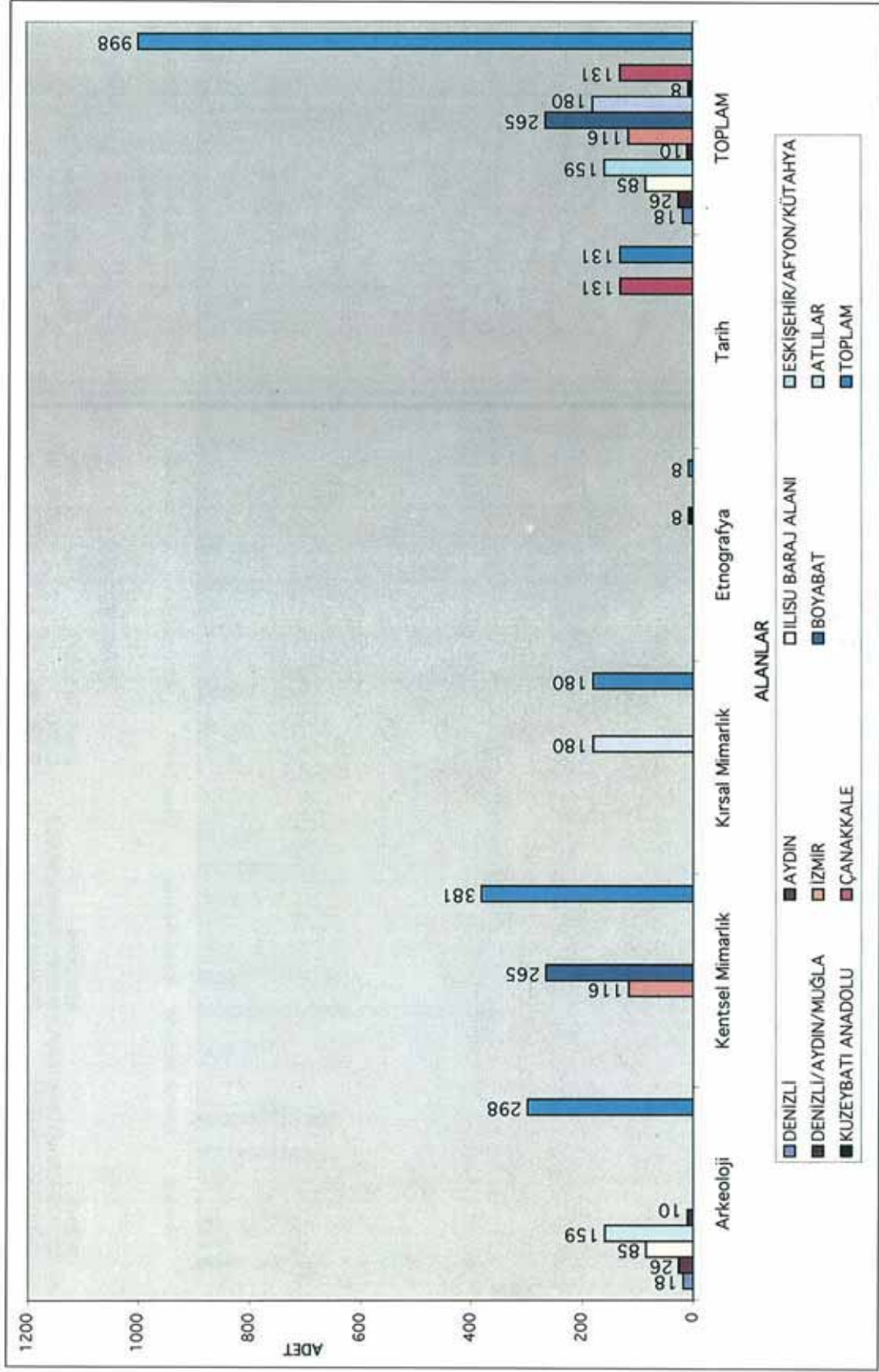
Member of TÜBA

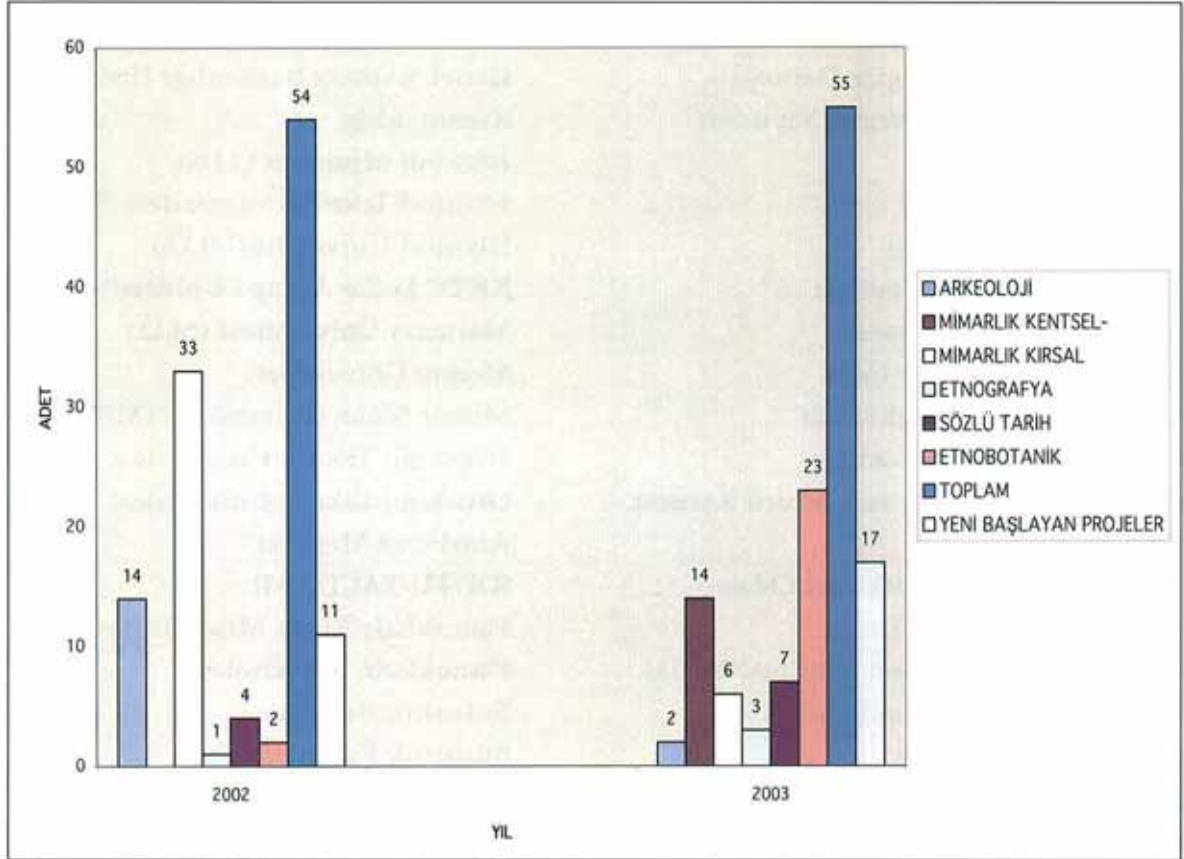
Tablo 1: Birecik-Suruç (Şanlıurfa) Kültür Envanteri Tablosu

Tablo 2: Buldan (Denizli) Kültür Envanteri Tablosu

Tablo 3: Diğer Bölgelerin 2002 yılı Kültür Envanteri Tablosu

Tablo 5: Çalıştaylara (Atölyelere) Katılım Tablosu (Kişi)

	ARKEOLOJİ	MİMARLIK KENTSEL-	KIRSAL	ETNOGRAFYA	SÖZLÜ TARİH	ETNOBOTANİK	TOPLAM	YENİ BAŞLAYAN PROJELER
2002	14		33	1	4	2	54	11
2003	2	14	6	3	7	23	55	17

Tablo 6: Çalıştaylara (Atölyelere) Katılım Tablosu (Kişi)

2002 YILINDA TÜBA-TÜKSEK GİRİŞİMİNE KATILANLAR VE KATKIDA BULUNANLAR*

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ (TÜBA)

Anadolu Üniversitesi	Genel Kurmay Başkanlığı
Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği	Genel Kurmay Başkanlığı Harita Genel
Arkeoloji ve Sanat Dergisi/Yayınları	Komutanlığı
Atlas Dergisi	İstanbul Mimarlar Odası
Balıkesir Üniversitesi	İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)
Birecik Kaymakamlığı	İstanbul Üniversitesi (İ.Ü.)
Birecik Belediye Başkanlığı	KKTC Lefke Avrupa Üniversitesi (LAÜ)
Birecik Arkeoloji Müzesi	Marmara Üniversitesi (M.Ü.)
Birecik Kültür Müdürlüğü	Mersin Üniversitesi
Boyabat Belediye Başkanlığı	Mimar Sinan Üniversitesi (MSÜ)
Buldan Belediye Başkanlığı	Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)
Buldan Doğal Hayatı ve Kültürü Koruma	Ortadoğu Teknik Üniversitesi Tarihi Çevre
Derneği	Araştırma Merkezi
Buldan Esnaf ve Sanatkarlar Odası	(ODTÜ-TAÇDAM)
Buldan Kaymakamlığı	Pamukkale Müze Müdürlüğü
Buldan Köylere Hizmet Götürme Birliği	Pamukkale Üniversitesi
Buldan Orman İşletme Şefliği	Susurluk Belediyesi
Buldan Ticaret Odası	Susurluk Kaymakamlığı
Buldan ve Yenicekent Esnaf Kefalet ve Kredi	Şanlıurfa Müze Müdürlüğü
Kooperatifi	Şanlıurfa Valiliği
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	T.C.K.B. Halk Kültürlerini Araştırma ve
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	Geliştirme Gen. Müd. (HAGEM)
Ayvacık Meslek Yüksek Okulu	TRT Genel Müdürlüğü
Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)	(TÜBİTAK)
Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
Ege Üniversitesi (EÜ)	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Eskişehir Ticaret Odası	Yıldız Teknik Üniversitesi
Gazi Üniversitesi	

* (Alfabetik olarak)

TÜBA-TÜKSEK Koordinatörlüğü yukarıda sayılan kuruluşlara ve bu kuruluşların saygıdeğer akademisyenlerine, uzmanlarına ve emeği geçen tüm elemanlarına teşekkürü bir borç bilir.

Not: Özellikle Buldan Kaymakamlığı'na katkılarından dolayı TÜBA-TÜKSEK Koordinatörlüğü teşekkürlerini ayrıca sunar.

TÜBA-TÜKSEK
TÜRKİYE KÜLTÜR ENVANTERİ DERGİSİ
JOURNAL OF CULTURAL INVENTORY 1, 2003

TÜBA-TÜKSEK KÜLTÜR ENVANTERİ 2002 RAPORLARINA KATKIDA BULUNANLAR

RAPORU HAZIRLAYANLAR

1. ARKEOLOJİ

1.1 Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması Arkeoloji Envanter Raporu

Yrd. Doç. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas

Proje Yürütücüsü

Yrd. Doç. Dr. Hakan Sivas

Proje Yürütücü Yardımcısı

1.2 Denizli İli Arkeolojik Belgeleme Çalışması-Eskil (Antik) Su Yolları

Prof. Dr. N. Orhan Baykan

Proje Yürütücüsü

Y. Ersel Tanrıöver

Proje Yürütücü Yardımcısı

1.3 Ilısu Barajı Etkilenme Alanı Garzan ve Botan Bölgelerini Kapsayan Batman, Mardin, Şırnak İlleri Arkeolojik Yüzey Araştırması

Yrd. Doç. Dr. Aslı Erim-Özdoğan

Proje Yürütücüsü

Dr. Jale Velibeyoğlu

Proje Yürütücü Yardımcısı

2. KENTSEL MİMARLIK

2.1.1. İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Raporu

Prof. Dr. Eti Akyüz Levi

Proje Yürütücüsü

2.1.2. Boyabat (Sinop) Kentsel Mimarlık Envanter Çalışması 2002 Raporu

Doç. Dr. Nadide Seçkin

Proje Yürütücüsü

Yrd. Doç. Dr. Rabia Özakın

Proje Yürütücü Yardımcısı

Dr. Ayten Erdem

Proje Yürütücü Yardımcısı

2.2. Kırsal Mimarlık Mersin/Atılar (Sadiye) Kırsal Mimari Envanter Raporu

Araş. Gör. Y. Mimar İpek Durukan Proje Yürütücüsü

3. ETNOGNAFYA

Kuzeybatı Anadolu (Avunya) Halı ve El Dokumaları Envanter Raporu

Prof. Aydın Uğurlu

Proje Yürütücüsü

Öğr. Gör. Eşref Bülent

Proje Yürütücü Yardımcısı

Öğr. Gör. Servet Senem Uğurlu

Proje Yürütücü Yardımcısı

4. TARİH

Çanakkale Türk Hâkimiyeti Dönemi Yazıtları Envanter Çalışması

Prof. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan

Proje Yürütücüsü

Yrd. Doç. Dr. Gülgün Yazıcı

Proje Yürütücü Yardımcısı

Yrd. Doç. Dr. Hamit Arbaş

Proje Yürütücü Yardımcısı

Okutman Mesut Yazıcı

Proje Yürütücü Yardımcısı

ESKİŞEHİR, KÜTAHYA, AFYONKARAHİSAR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI ARKEOLOJİK ENVANTER RAPORU

Taciser TÜFEKÇİ SİVAS*
Hakan SİVAS**

Anahtar Kelimeler

Frig Yerleşmeleri, Frigya Bölgesi, Frig kaya anıtları, kaya fasadları, kaya altarı, kaya nişleri

Keywords

Phrygian Settlements, Phrygian Region, Phrygian rock-monuments, rock facades, rock shrines, rock niches

1.1. Özet

Çalışma alanı olarak seçilen Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illerini kapsayan bölge, İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı, doğu ile batıyı birleştiren ana yolların düğüm noktasıdır ve tarihi süreç içinde stratejik önemini daima korumuştur. Klasik Dönem'de Phrygia Epictetos olarak adlandırılan bölge, arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarının verilerine göre tarih öncesi çağlardan itibaren iskan edilmeye başlamıştır. Bölge, özellikle Anadolu'nun güçlü Demir Çağ krallıklarından Frigler'in yerleşmesine sahne olmuştur. Frig yerleşmeleri ve anıtlarının büyük bir bölümü, Dağlık Frigya Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır. Bu bölgenin dışındaki Frig yerleşmeleri ve kültür kalıntıları hakkında çok fazla bilgi yoktur.

2001-2002 araştırma sezonlarında sürdürülen birer aylık yüzey araştırmaları sonucunda tarafımızdan saptanan Frig yerleşmeleri ve kaya anıtları, Dağlık Frigya Bölgesi dışında, özellikle Sivrihisar Dağları ve uzantısı olan Arayit Dağı çevresinin Frigler için önemli bir yerleşim alanı olduğunu göstermiştir. Araştırmalarımız sırasında bölgede, Frig kültür kalıntılarının yanı sıra Prehistorik çağlardan Ortaçağ'a kadar uzanan dönemlere ait çok sayıda kültür kalıntısı da incelenmiş ve belgelenmiştir.

1.2. Summary

Because of its strategic position in the center of Anatolia, controlling the routes between east and west, the survey area between Eskişehir, Kütahya and Afyonkarahisar provinces has great importance all through in history. The region is called Phrygia Epictetos in Classical Period. The surface survey and archaeological excavations have made clear that the region under discussion has been settled since Prehistoric times and the Phrygians, one of the most powerful Iron Age Kingdoms of Anatolia, present the main settlers of the region. The major concentration of Phrygian settlements and monu-

* Yrd. Doç. Dr. Taciser TÜFEKÇİ SİVAS, Proje Yürütücüsü, Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr. Hakan SİVAS, Proje Yürütücü Yardımcısı, Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ments lies in the Highlands of Phrygia. However, as a consequence of generally low level of survey and archaeological excavation, we know almost nothing about the Phrygians and their cultural remains outside the Highlands in the region. In the course of two one month survey seasons in 2001 and 2002, we recovered many previously unknown Phrygian settlements and rock monuments which are apparently indicate that the foothills of Sivrihisar Mountain range is also settled by the Phrygians. During our survey not only the Phrygian cultural remains, but also many cultural remains dating from Prehistoric times to the Middle Ages have been examined and documented in the exploration area.

2. Giriş

TÜBA-TÜKSEK projesi kapsamında başlatılan Türkiye Kültür Varlıkları Envanter Çalışması çerçevesinde 2002 yılında Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illerinde gerçekleştirilen arkeolojik belgeleme çalışmaları, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü ve Tarih Bölümü öğretim elemanları ve öğrencilerinden oluşan bir ekip tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalar, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile bölgede 2001 yılında başlattığımız ve 2002 yılında da devam eden bilimsel amaçlı "Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırmaları" ile eş zamanlı olarak ve aynı ekip tarafından gerçekleştirilmiştir. 06.08.2002 tarihinde başlayan yüzey araştırmasında tespit ve belgelemeye yönelik çalışmalara 30.08.2002 tarihine kadar kesintisiz olarak arazide kalınarak devam edilmiş; 02.09.2002 - 25.09.2002 tarihleri arasında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı'nda arazi çalışmaları sırasında yüzeyden toplanan çanak çömlek ve küçük buluntulardan oluşan arkeolojik malzemenin fotoğraf, çizim ve

genel değerlendirmesi yapılarak 2002 yılı araştırma sezonu tamamlanmıştır.

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığındaki çalışmalara, başkan yardımcısı olarak Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Yard. Doç. Dr. Hakan Sivas, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanları Öğr. Gör. (M. A) Nurullah Aydın, Öğr. Gör. Yusuf Polat, Arş. Gör. Rahşan Tamsü, Arş. Gör. Serap Akça ve yeni mezunlarımız arkeolog Erdal Çetindağ ile Mehmet Ali Polat katılmışlardır. Yüzey Araştırması iznini veren Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, çalışmalarımızı destekleyen Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu Başkanlığı'na (Proje no. 010831) ve Eskişehir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı'na, özverili çalışmalarından ötürü ekip üyesi meslektaşlarımıza teşekkürlerimizi sunmayı zevkli bir görev addederiz.

Çalışma alanı olarak seçilen Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illerini kapsayan bölge, coğrafyacılar tarafından İç Batı Anadolu Eşiği olarak tanımlanır. Bu bölge, bir yandan İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatı kesimini çevirirken, diğer yandan da kollar halinde denize dik olarak uzanan dağlar arasındaki vadiler ile Ege Denizi ve Marmara Denizi kıyılarına doğru açılır. Bu konumu ile İç Anadolu Bölgesi'nin batıya açılan kapısı, doğu ile batıyı birleştiren ana yolların düğüm noktasıdır ve tarihi süreç içinde stratejik önemini daima korumuştur

Basık fakat geniş bir yayılım gösteren arazi, deniz seviyesinden ortalama 1200-1500 m. yüksekliğe sahiptir. Kuzeyde Sündiken Dağları (1768 m.) ve Boz Dağ (1371 m.), doğuda Sivrihisar Dağları (1690 m.), güneyde Emir Dağı (2241 m.), Şaphane Dağı (1770 m.) ve Murat Dağı (2312 m.), batıda Türkmen Dağı (1829 m.) ve Domaniç Dağı (1910

m.) bölgenin başlıca dağlarıdır. Sakarya Nehri (Sangarios) ve önemli kolları Seydi Çayı (Parthenius) ve Porsuk Nehri (Tembiris), Eber Gölü'ne dökülen Akar Çay (İç Cayster), Marmara Denizi'ne dökülen Koca Su (Rhyndokos) bu topraklarda yer alır. Kuzeyde Eskişehir Ovası (deniz sev. yük. 750-800 m), doğu yönde Yukarı Sakarya Ovası (deniz sev. yük. 900-1000 m), batıda Kütahya Ovası (deniz sev. yük. ortalama 930 m), güneyde Afyonkarahisar Ovası (deniz sev. yük. ortalama 1000 m), bölgede tarımın yapıldığı geniş depresyon alanlarıdır.¹

Klasik Dönem'de Küçük Frigya/Phrygia Epictetos olarak adlandırılan bölge (Ramsay 1890,157-158; Sevin 2001,198), savunmaya yönelik iskan tipine olanak sağlayan fiziki çevresi, zengin alüvyonlu toprakları, ziraatın can damarı akarsu ve kaynakları ile prehistorik çağlardan itibaren iskan edilmeye başlamıştır (Haspels 1971, 285-288; Efe 2000). Bölge, özellikle Anadolu'nun M.Ö. 1. binyıl siyasi ve kültür tarihinin belli bir dönemine damgasını vurmuş olan Thrak kökenli Frigler'in yoğun yerleşmesine sahne olmuştur. Bir başka deyişle, bu bölge Anadolu'nun en önemli Demir Çağ krallıklarından birini kuran Frigler'in (Mellink 1991, 622-643), tarihleri boyunca siyasi ve kültürel açıdan en güçlü ve etkili oldukları bölgedir. Büyük bir bölümü bugün Eskişehir il sınırları içinde kalan Dağlık Frigya Bölgesi'nde (Haspels 1971, 20, res. 493), M.Ö.8. yüzyıl ile M.Ö.6. yüzyılın ilk yarısı içinde bir çok Frig kalesi ve yerleşmesi kurulmuştur (Haspels 1971, 36-72). Ayrıca Frigler, bu topraklarda adeta tek tanrı gibi taptıkları Ana Tanrıça Matar Kubileya (Roller 1999) için göz alabildiğince uzanan doğayı, sayısız denebilecek ama hep berekete, bolluğa yönelik eylemler için -ister anıtsal, ister kü-

çük ölçekli fasad, altar ve nişlerden oluşan gizemli kült anıtlarıyla donatmıştır. Her biri Anadolu kültür tarihinin ünik birer eseri olan bu anıtlar, Frig kültür ve sanatının, kaya mimarisinin en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır (Haspels 1971, 73-111; Tüfekçi Sivas 1999).

Dağlık Frigya bölgesindeki Frig kültür kalıntıları, 19. yüzyılın başından itibaren Avrupalı gezgin ve araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Belli aralıklarla günümüze kadar devam eden bu araştırmalarla bir yandan çok sayıda Frig kalesi ve kaya anıtı arkeoloji literatürüne kazandırılırken diğer yandan bölgenin Frig Dönemi sonrasındaki tarihi ve kültürel kimliğine ışık tutan Hellenistik, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ait bir çok kültür kalıntısı da saptanmıştır (Haspels 1971, 139- 283).

2001 yılında tarafımızdan bölgede sistemli yüzey araştırmalarına başlanmıştır. Bu çalışmadaki başlıca amacımız Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar il sınırları içinde, nispeten iyi araştırılmış olan Dağlık Frigya Bölgesi'nin dışında kalan sahada, Frig yayılımı ve yerleşim dokusunun saptanması; bunların Dağlık Frigya Bölgesi ile olan ilişkilerinin irdelenmesi; bölgede Frig kültürünün yaratılmasında etkili olan daha eski kültürler ile Frig kültürünün daha sonraki dönemlerde bölgede devam eden etkilerinin araştırılmasıdır. Çalışmamızın diğer bir amacı da Dağlık Frigya Bölgesi'nde, daha önceki araştırmacılar tarafından bulunarak bilim dünyasına tanıtılan Frig yerleşme ve anıtlarının son durumlarının incelenmesi; bunların çevresinde kapsamlı yüzey araştırmaları yaparak varsa yeni kalıntıların saptanıp belgelenmesidir.² Aynı amaçlar doğrultusunda bölgede 2002 yılında da

1. Bölgenin jeolojik ve fiziki coğrafyası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Chaput 1941.

2. 2001 yılında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda yeni buluntularla sadece Frig anıtları sayısal olarak artmamış, aynı zamanda yuvarlak kaya formları ve kayaya oyulmuş üzüm presleri gibi daha önceden bilin-

araştırmalarımız devam etmiştir (lev.1, hrt.1). Ayrıca, 2002 sezonunda TÜBA-TÜKSEK-Türkiye Kültür Envanteri Çalışması çerçevesinde araştırma sahası içinde bulunan başta Frig kültür kalıntıları olmak üzere farklı dönemlere ait höyük, nekropol, düz yerleşme, kaya mezarı, tümülüs, kaya mekanı, adak ve mezar steli, heykel, mimari plastik gibi her türlü kültür kalıntısının da TÜBA tarafından önerilen Arkeolojik Envanter Fişi sistemine göre belgeleme çalışmalarının yapılması amaçlanmıştır.

3. Çalışma Yöntemi

06.08.2002-25.09.2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen yüzey araştırması için arazi ve depo çalışmaları olmak üzere birbirini takip eden iki aşamalı bir program planlanmış ve uygulanmıştır.

3.1. Arazi Çalışması

Çalışma sahası geniş bir alanı kapsadığı için 06.08.2002 tarihinde başlayan yüzey araştırmasında tespit ve belgelemeye yönelik çalışmalara 30.08.2002 tarihine kadar kesintisiz olarak arazide kalınarak devam edilmiştir. Sekiz kişiden oluşan ekibimize Eskişehir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı tarafından araziye uygun bir minibus tahsis edilmiştir. Tarafımızdan kullanılan bu araç ile yol bağlantıları göz önüne alınarak önceden saptanan en uzak araştırma sahasından merkez Eskişehir'e doğru bölge taranarak arazi çalışması gerçekleştirilmiştir. Geceleri konaklama için yol güzergahı üzerindeki köylerin köy odaları kullanılmıştır. Ekip üyeleri, bir günlük haftasonu tatillerini Eskişehir'deki evlerinde geçirmiştir.

Arazi çalışmalarında incelenen her bir ören yeri, höyük, nekropol, kaya mekanı, kaya anıtı ve kaya mezarı gibi taşınmaz kültür

kalıntısının GPS ile konumu belirlenerek 1:25.000'lik haritalara işlenmiştir. Her eserin genel ve detay renkli kart ve dia filmle çekilmiş, öncelikli olarak esas araştırma konumuzu oluşturan Frig kalıntılarının ölçekli çizimleri yapılmış ve TÜBA Arkeolojik Envanter Fişi sistemine göre envanteri hazırlanmıştır (lev.2). Ayrıca, ören yerlerinde yüzeydeki çanak çömlek parçaları sistematik olarak toplanmış ve depo çalışmasında değerlendirilmek üzere torbalanarak aramızdaki özel kasalarda muhafaza edilmiştir.

3.2. Depo Çalışması

Arazide yüzeyden toplanan çanak çömlek parçaları ve küçük buluntulardan oluşan arkeolojik malzemenin ilk değerlendirmesi için Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı'nda 02.09.2002 - 25.09.2002 tarihleri arasında depo çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda ilk iş olarak toplanan yüzey bulgularının yıkama, tasnif ve üzerlerinin yazımı işlemi tamamlanmıştır. Daha sonra bu malzemenin sınıflandırılması, çizimi, fotoğraf ve dia çekimi yapılmıştır. İlk aşamada seçilen 100 kadar seramik parçası ile müzeye teslim edilen envanterlik ve etütlük 16 adet küçük buluntunun, temiz aydınlatma çizimi ve bilgi fişleri hazırlanmıştır.

Arazide yapılan mimari çizimler rapidoya geçirilerek her bir ören yeri, anıt veya yapının plan ve kesit çizimleri ile fotoğraflarını kapsayan görsel malzemeye yönelik arşiv dosyaları oluşturulmuştur. Ayrıca bu arşiv dosyaları ile paralel olarak sistematik dia arşivi ve negatif film arşivi de hazırlanmıştır.

4. Çalışılan Alanlar ve Araştırma Sonuçları

2002 sezonunda Eskişehir'de merkez, Seyitgazi, Han, Sivrihisar, Beylikova, Günyüzü

meyen yeni tip anıtlarla bölgedeki kaya anıtı tipolojisi de zenginleşmiştir. 2001 yılı yüzey araştırması sonuçları için bk.Tüfekçi Sivas 2001; Tüfekçi Sivas 2002a; Tüfekçi Sivas 2002b; Sivas 2003; Tüfekçi Sivas 2003.

ve Mihalıçcık ilçeleri; Kütahya'da merkez ilçe; Afyonkarahisar'da merkez, İhsaniye ve İncehisar ilçelerinde yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarda amacımız doğrultusunda araştırma sahasında öncelikle Frig yerleşmeleri ve kültür kalıntılarının tespiti ve incelenmesi üzerine yoğunlaşmış, zamanın el verdiği ölçüde civardaki farklı dönemlere ait diğer arkeolojik merkezler ve önemli buluntular da belgelenmiştir.

4.1 Eskişehir İli Araştırmaları

Eskişehir il sınırları içindeki arazi çalışmaları Eskişehir'in güneybatısında merkez ilçe köylerinden Gökçekısık ve Karaalan; Seyitgazi ilçesinde Sarayören, Çatören, Yarbasan, Karaören, Fethiye, Kümbet, Gökbağçe, Oynaş, Yapıldak ve Gökçeğüney; Han ilçesinde Yazılıkaya ve Akhisar; Eskişehir'in doğusunda Sivrihisar ilçesinde Elcik, Memik, Dümrek, İğdecik, Güvemli, Karadat, Balçıkhisar, Tekören, İstiklalbağı, Dinek, Ertuğrul, Çaykoz ve Karacaören; Beylikova ilçesinde Yukarı İğdebağacı, Gökçeayva; Mihalıçcık ilçesinde Kayı, Dümrek, Sarayköy, Üçbaşı, Ahırözü, Narlı, Sekiören, İkizzafer ve Kozlu; Günyüzü ilçesinde Kuzören ve Ayvalı köylerinde sürdürülmüştür.

Bu çalışmalarda, Eskişehir merkez ilçe köylerinden Gökçekısık ve Karaalan'da, daha önceki yıllarda araştırılarak literatüre geçmiş olan Gökçekısık ve Keskaya Frig yerleşmeleri ile yakın çevresi incelenmiş, son durumları belgelenmiştir. Eskişehir'in yaklaşık 20 km güneybatısında yer alan Gökçe Kısık Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 30, 70), adını aldığı köyün hemen gerisinde yüksek kayalık plato üzerinde kurulmuştur. Yerleşme, 2001 yılı araştırma sezonunda da tarafımızdan incelenmiş, güney yamaçlarında yüzeyde çok sayıda Frig seramiği ile bir grup Frig mimari terraco parçası toplanmıştı (Tüfekçi Sivas 2002b). 2002 sezonunda

ikinci kez ziyaret edilen ören yerinde, özellikle güney kesimdeki en yüksek noktada ve köy yönünden yerleşmenin üzerine ulaşılan güneydoğu ve kuzeydoğu yamaçlarda, çok yakın bir geçmişte yapılan büyük tahribatlar ile karşılaşıldı. Zirvede ortalama 3-4 m kalınlığındaki kültür tabakası büyük iş makineleri ile ana kaya seviyesine kadar kazılarak köy için su deposu inşa edilmiştir (lev.3, res. 1). Ayrıca, iş makineleri ile kültür toprağı 1-1.5 m sıyrılarak, köyden su deposuna kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerden ulaşan geniş yollar açılmış, borular döşenmiştir (lev.3, res. 2). Yol seviyesinden ve kesitlerden çok sayıda seramik parçası toplanmıştır. Kesitlerde, duvar parçaları açığa çıkmıştır. İnşaasının kısa bir süre önce tamamlandığı anlaşılan su deposunun çevresine atılan kültür toprağı içinden, çok sayıda gri Frig seramiğinin yanı sıra pişmiş toprak mimari parçalar, M.Ö. 2. bin Hellenistik ve Roma dönemlerine ait seramik parçaları toplanmıştır. İlk kez C. H. E. Haspels tarafından incelenerek bilim dünyasına tanıtılan bu yerleşme, güney yöndeki Frig kaya mezarı (Haspels 1971, 134, res. 245, 545:1, 7) ve 2001-2002 yılı araştırmalarında yüzeyden toplanan pişmiş toprak mimari parçalardan anlaşılabileceği üzere önemli bir Frig yerleşmesidir. Bu nedenle, buradaki tahribatlara ve inşaat faaliyetlerine karşı acilen önlem alınması gerekmektedir.

Karaalan/Keskaya Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 71, 145), Gökçe Kısık köyünün yaklaşık 7 km güneydoğusunda yer almaktadır. Buradaki araştırmalarda daha önce yayınlanmış olan Frig kaya anıtları incelenmiş, çevredeki geniş kayalık arazi taranmıştır. Ancak, yeni bir anıt bulunamamıştır. Mevcut anıtlar ise volkanik tüfün zaman içinde doğa koşulları karşısında erimesi ve kaya yüzeyindeki likenleşme nedeniyle ancak uygun ışık ortamında seçilebilmektedir (lev.3, res. 3-4).

Eskişehir'in yaklaşık 70 km güneyinde bulunan Han ilçesine bağlı Yazılıkaya köyü-Midas Şehri'nde (Haspels 1971, 36-40, 139-146, res.1-7, 495) sürdürülen çalışmalarda özellikle yerleşmenin güneybatı ve batı kesimlerinde kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Bu kesimde basamaklı kaya altarı ve nişlerden oluşan bir grup Frig kült anıtı saptanmıştır (lev.3, res. 5-6). Yeni bulunan anıtların çizim ve belgeleme işlemleri yapılmış, yerleri şehir planı üzerine işlenmiştir.

Eskişehir'in yaklaşık 140 km doğusunda, Mihaliçcik ilçesine bağlı Dümrek köyü yakınlarındaki kayalık Kalehisar Tepesi'nde, daha önceki yıllarda yapılan araştırmalarda düz plato üzerine dağılmış 7 adet Frig basamaklı kaya altarı saptanarak yayınlanmıştır (Tüfekçi Sivas 1999, 168, lev. 141-145). 2002 yılında araştırma sahası Kalehisar Tepesi'nin doğu yöndeki yüksek kısımları ile kuzey ve güney yönden Sakarya Nehri'ne inen kayalık, dik yamaçlara doğru genişletilmiştir. Bu çalışmalarda, doğu-batı doğrultusunda bir dil şeklinde Sakarya Nehri'ne doğru uzanan yüksek, kayalık düz platoda, alçak kaya kütleleri üzerinde, 5 adet basamaklı kaya altarı daha bulunmuştur (lev.4, res.1-2). Özellikle platonun Sakarya Nehri'ne doğru dik bir eğimle inen güney ve güneybatı yamaçlarında teras duvarlarına ait izler saptanmış, bu kesimde çok miktarda Frig gri seramik parçaları toplanmıştır.

Eskişehir'in yaklaşık 145 km güneydoğusunda, Günyüzü ilçesi Kuzören köyü civarında devam eden araştırmalarda, köyün yaklaşık 1 km güneybatısında, Arayit Dağı'nın uzantıları ile çevrili Bel Mevkii-Tavuk Pınarı olarak adlandırılan yerde, küçük bir Frig kaya fasadı bulunmuştur. Alçak kaya kütlelerinin güney yüzüne işlenmiş olan fasad, beşikçatılı ve üçgen alınlıklıdır. Dik-dörtgen niş, fasadın odağını oluşturmaktadır. Nişin içinde ortada yüksek poloslu, uzun giysili, ayakta duran Ana

Tanrıça/Matar Kubileya kabartması yer almaktadır (lev.5, res. 1-2). Frig sanatında az sayıda örnek ile temsil edilen aynı tip kabartmalı dört Frig fasadı Aslankaya, Büyük Kapıkaya, Küçük Kapıkaya ve Kumcaboğaz Kapıkaya anıtları Afyonkarahisar il sınırları içinde Köhnüş Vadisi'nde bulunmaktadır (Haspels 1971, 89-90; res. 159, 183-191). Ne yazık ki Kuzören-Tavuk Pınarı Fasadı, defnecilerden nasibini almış, kısa bir süre önce dinamit ile patlatılarak tahrip edilmiştir. Yöre halkının vermiş olduğu bilgiye göre bu tahribat 2001 yılı sonlarında gerçekleştirilmiştir. Kırılan parçalar anıtın hemen önüne düşmüştür. Bu parçalardan bazıları arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır. Burada acilen bir restorasyon ve koruma çalışması yapılmalıdır. Anıtın yakın çevresinde yoğun defineci çukurları vardır.

Frig kültür kalıntılarının yanı sıra, Eskişehir ilindeki araştırma sahası içinde yukarıda adı verilen köylerin yakın çevresinde Prehistorik Devir'den Ortaçağ-Osmanlı Devri'ne kadar farklı dönemleri ve kültürleri temsil eden höyük, ören yeri, nekropol, kaya mezarı, tümülüs, kaya mekanı, kaya kilisesi ve şapeli ile çok sayıda mimari plastik, heykel, mezar steli gibi arkeolojik eser de incelenerek belgelenmiştir. Bu çalışmalarda Karaalan/ Kes Kaya Frig yerleşmesinin kuzeydoğusundaki kaya kütlelerinin kuzey ve doğu kesimlerinde ilk olarak C. H. E. Haspels tarafından incelenen (Haspels 1971, 287), son yıllarda ise T. Efe'nin araştırdığı prehistorik yerleşmenin (Efe 1990, 36-40) tarım faaliyetleri nedeniyle tahrip olduğu saptanmıştır. Sürülen tarlalarda çok sayıda çanak çömlek parçası vardır. Ayrıca, bazı kesimlerde 1-2 m derinliğinde, 2 m çapında defineci çukurları açılmıştır.

Seyitgazi çevresindeki araştırmalarda daha önceki yıllarda T. Efe tarafından incelenen Derbent ve Kırıcı höyükler ziyaret edilmiştir

(Efe 1994, 247-248). Her iki höyük üzerinde de tarımsal faaliyetler nedeniyle yoğun bir tahribat söz konusudur. Ayrıca, Çatören köyünün yaklaşık 500 m doğusunda Ağrıgökçe mevkiinde yaklaşık 100 m çapında, 8 m yüksekliğinde, tarla olarak sürüldüğü için büyük ölçüde tahrip olan bir höyük saptanmıştır. Sürülen arazide, yüzeyde çok sayıda İTÇ, M.Ö. 2.binyıl ve geç dönem çanak çömlek parçası toplanmıştır.

Sivrihisar ilçesinde Balçıkhisar köyü civarındaki araştırmalarda köyün yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda Kocakayaviranı olarak adlandırılan 150 m çapında ve 8 m yüksekliğindeki höyük incelenmiştir. Tarım faaliyetleri nedeniyle tahrip olan höyükte yüzeyde İTÇ, M.Ö. 2. binyıl, Frig ve geç dönem çanak çömlek parçaları toplanmıştır.

Mihalıçcık-Üçbaşı köyü çevresindeki araştırmalarda ise köyün yaklaşık 2 km güneybatısında Maltepesi olarak adlandırılan 8 m yüksekliğinde 55 m x 80 m boyutlarında bir höyük ile köyün yaklaşık 1 km kuzeybatısında, Üçbaşı-Ahırözü karayolunun hemen solunda, yol tarafından kesilerek tahrip edilmiş bir yamaç yerleşmesi saptanmıştır. Maltepesi Höyüğü'nde yapılan araştırmalarda yüzeyde çok miktarda İTÇ ve M.Ö. 2. binyıl çanak çömlek parçası toplanmıştır. Yamaç yerleşmesinde devam eden çalışmalarda ise yola bakan kesitlerde, pise tekniğinde yapılmış duvar parçalarının yanısıra Kalkolitik Çağ'a ait el yapımı, büyük boy bir kaba ait çok sayıda seramik parçası ile envanterlik ve etütlük değerinde taş keskiler ele geçirilmiştir (lev.6, res.1-2). Ahırözü köyündeki araştırmalarda ise, İncir mevkiinde Kalkolitik-İTÇ'ye ait el yapımı çanak çömlek parçalarının ele geçirildiği bir düz yerleşme saptanmıştır. Burada ayrıca envanterlik değerinde üç adet çakmak taşı dilgi bulunmuştur.

Höyük ve düz yerleşmelerin yanısıra araş-

tırma sahasında Seyitgazi-Fethiye/Güllükören ve Yarbasan; Han-Akhisar/Kale mevkii ve Yapıldak/Yayla mevkiinde kayaya oyulmuş arcosoliumlu oda mezarlar ile khamosorion tipi mezarlardan oluşan Roma Dönemi nekropoller; Beylikova-Yukarı İğdeağacı/Çataltepe mevkiinde kaçak kazılarla kısa bir süre önce tahrip edilmiş olan Roma Dönemi tümülüsü (lev.7, res.1); Sivrihisar-Karacaören / Hamamtepesi'nde Roma kalesi (lev.7, res.2) incelenmiştir. Seyitgazi - Karaören'de, Beylikova - Gökçeayva'da, Mihalıçcık - İkizzafer'de Bizans Dönemi'ne ait büyük kaya mekanları ile kaya kilisesi ve şapelleri saptanmıştır. Ayrıca, köylerin çoğunda köy merkezinde, çeşme, çamaşırhane, cami ve türbelerin duvarlarında, günümüz mezarlıklarında mezar taşı ve musalla taşı olarak kullanılmakta olan çok sayıda Roma ve Bizans dönemine ait mermer mimari parçalar, heykel kaidesi, kabartmalı ve yazıtlı adak stelleri tespit edilmiştir (lev. 8, res. 1-2). Seyitgazi-Gökçe-güney köyünde ise 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen eski köy mezarlığındaki mezar taşları, üzerlerindeki kazıma tekniğinde yapılmış geometrik, bitkisel ve figüratif bezemelerin yanı sıra Oğuz boylarının damgaları ile çok dikkat çekicidir (lev.9, res.1-2).

Kaya mekanları ve oda mezarların büyük bir bölümü günümüzde yöre halkı ve çobanlar tarafından hayvan barınağı olarak kullanılmaktadır. Türk Dönemi mezarlıkları ise terk edildikleri için mezar taşları devrilmiş, ot bürümüş şekilde bakımsız ve harap durumdadır.

4.2 Kütahya İli Araştırmaları

Kütahya il sınırları içindeki çalışmalar, ilin kuzeydoğusunda merkez ilçe köylerinden Fındık, Doğuluşah, Seydiler, Kırkıllı ve Ahmetoluğu köyleri ile güneydoğuda Ovacık köyünde gerçekleştirilmiştir.

Fındık köyü yakınlarındaki Fındık Asar Kale Frig yerleşmesi (Haspels 1971, 68-69, res. 215-226, 504-505) çevresinde sürdürülen araştırmalarda, yerleşmenin batısında ve güneydoğusundaki yüksek kaya kütlelerinin üzerinde ve köyün hemen doğusundaki kayalık düz alanda idollü-basamaklı altarlardan oluşan kült alanları saptanmıştır. Altarlar, ana kayaya ikişerli, üçerli gruplar halinde işlenmiş olup 20 adettir. Her bir altar, ayrı ayrı belgelenip çizimleri yapılmış ve yerleşim planı üzerine işlenmiştir (lev.10, res. 1).

Fındık'ta, 2001 yılı araştırma sezonunda Asar Kale'nin 300 m güneyinde ana kayadan oyulmuş su kanalı ve kanalı sınırlayan kayalar üzerinde kaya idolü, altar ve nişlerden oluşan bir kaynak kutsal alanı saptanmıştı. 2002 sezonunda bu alandaki çalışmalara devam edilmiştir. Kaynak Kutsal Alanı'nın plan ve kesit çizimleri tamamlanmıştır. Kanal, kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta olup 75 m uzunluğunda ve 0.75 m derinliğindedir. Kanalı sınırlayan kaya kütlelerinin dik yüzlerinde, kanalın başlangıç ve bitiş noktalarında, tabanlarında büyük olasılıkla Ana Tanrıça heykelciğinin yerleştirildiği birer yuva bulunan dikdörtgen iki niş; kayaların üst kısımlarında gruplar halinde 7 adet basamaklı altar ve üçlü grup halinde tanrıça idolleri yer almaktadır (lev.11, res. 1-2).

Ovacık/İnlice çevresinde devam eden araştırmalarda, Frig kalesi Deliktaş ile Bizans Dönemi'ne ait kaya şapelleri; Ahmetoluğu köyü/Yeniceçiftliği mahallesindeki Bizans Dönemi kaya mekanları ve mezarları incelenerek belgelenmiştir.

4.3. Afyonkarahisar İli Araştırmaları

Afyonkarahisar il sınırları içindeki çalışmalar, Afyon merkez ilçe Sülün kasabası; İhsaniye ilçesi Üçlerkayası ve Beyköy köyleri, Döğler kasabası; İscehisar ilçesi Alanyurt ve

Seydiler kasabasında sürdürülmüştür.

Merkez Sülün kasabasının 1.5 km güneyinde, bir kaya kütlelerinin dik yüzüne oyulmuş, beşikçatılı bir Frig kaya fasadı saptanmıştır. Anıt, dikdörtgen nişi içindeki küçük tahribatın dışında oldukça iyi durumdadır ve şimdilik Afyonkarahisar il merkezine en yakın konumda bulunan Frig kaya anıtıdır (lev. 12, res. 1).

İscehisar ilçesi Seydiler kasabası yakınlarındaki Kırkinler kayalığında devam eden çalışmalarda, yüksek ve dik kaya kütlelerinin eteklerinde yer alan bir Bizans kaya kilisesi ile kayalığın üst kısmında bulunan kaya mekanları incelenmiştir. Burada, üst taraftaki kaya mekanlarına çıkış veren yüksek kaya merdiveninin zirveye yakın son basamakları hizasında, kayanın dik yüzünde dikdörtgen sığ bir niş içinde, baş kısmı çok aşınmış, cepheden betimlenmiş, uzun giysili, ayakta duran bir kadın (Ana Tanrıça/Matar Kubileya) kabartması saptanmıştır (lev. 12, res. 2). Bu nişin yaklaşık 10 m kadar kuzeyindeki bir başka kaya kütleleri üzerinde küçük bir niş içinde ayakta duran ikinci bir kadın (Ana Tanrıça /Matar Kubileya) kabartması daha bulunmuştur.

Alanyurt kasabası çevresinde sürdürülen çalışmalarda Ağzıkara mahallesinde arcosoliumlu mezarlar, oda mezarlar ve khamosorion tipi mezarlardan oluşan Roma dönemine ait nekropol alanı tespit edilmiştir (lev.13, res.1). Oda mezarlardan biri, beşikçatısı ve alçak sekileri ile Frig mezarı özelliği göstermektedir. Aynı bölgede, Alanyurt-Çatağıl yolu üzerinde Alanören Kaya Mezarları bulunmaktadır. Bunlar, cepheleri sütunlu ve paneller içinde kabartma bezemeleri ile süslü, fasadlı oda mezarlardır. Ancak, hayvan barınağı olarak kullanılan mezarların bezemeli girişleri patlatılarak büyük ölçüde tahrip edilmiştir (lev.13, res.2).

İhsaniye ilçesi Üçlerkayası köyünün çevresindeki araştırmalarda, Frig yerleşmesinin ve kaya mezarlarının (Haspels 1971, 63-64, res. 176-177, 501.1) son durumları belgelenmiştir. Ayrıca, köyün yaklaşık 1 km güneybatısında Bostan Mevkii olarak adlandırılan alanda 2001 yılı çalışmaları sırasında saptanan nekropol alanında incelemeler yapılmıştır. Dikdörtgen planlı, üzerleri birer yassı kapak taşı ile kapatıldığı anlaşılan mezarlardan oluşan nekropol, çevredeki çanak çömlek parçalarından anlaşılabileceği üzere Roma Dönemi'ne aittir. Kaya yüzeyine tekli, çiftli yada üçerli gruplar halinde oyulmuş olan mezarlarda, bu sene de tahribatin devam ettiği gözlemlenmiştir. Nekropol alanının, acilen koruma altına alınarak sınırlarının saptanması gerekmektedir. 2001 yılında, nekropol alanının hemen yanında büyük bir binaya ait temellerin atıldığı tarafımızdan görülmüştü. 2002 yılında, bu binanın inşasının tamamlanmak üzere olduğu ve "köy mandırası" olarak hizmete açılacağı öğrenilmiştir. Bu bina ve yanına yapılacak yeni inşaatlar nekropol için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Burada bir kurtarma kazısı yapılarak, soyulmamış mezarların acilen kurtarılması gerekir. Böyle bir çalışma, bölgenin Roma Dönemi mezar mimarisi ve gömü geleneklerinin öğrenilmesine büyük katkı sağlayacaktır (lev. 14, res. 1-2).

Üçlerkayası köy mezarlığının bulunduğu tepede (Günkayası Mevkii) devam eden araştırmalarda, ikinci bir nekropol alanı daha saptanmıştır. Burada kayaya oyulmuş arcosoliumlu oda mezarlar ve khamosorion tipi mezarlar bulunmaktadır (lev. 15, res. 1-2).

Döğer kasabası çevresine kaydırılan çalışmalarda Döğer Asar Kale'deki (Haspels 1971, 65, 96-97) Frig anıtlarının son durumları belgelenmiştir (lev. 16, res. 1-2). Çevre-

de Urumkuş kayalıklarında yapılan incelemelerde Frig Dönemi'ne ait bir kalıntı saptanamamıştır. Ancak, buradaki Roma ve Bizans Dönemi kaya mezarları ve mekanlarının (Haspels 1971, 177, 232, 248) son durumları belgelenmiştir (lev. 16, res.3-4).

5. Sonuç

2001-2002 araştırma sezonlarında sürdürülen yüzey araştırmaları sonucunda tarafımızdan saptanan Frig yerleşmeleri ve kaya anıtları, Dağlık Frigya Bölgesi dışında, özellikle Sivrihisar Dağları ve uzantısı olan Arayit Dağı çevresinin, Frigler için önemli bir yerleşim alanı olduğunu göstermiştir. Dağlık Frigya Bölgesi'nde devam eden çalışmalarımızda ise daha önceki araştırmacılar tarafından incelenmiş olan merkezlerin yakın çevresinde bir çok yeni anıt saptanmıştır. Araştırmalarımız sırasında, özellikle höyük ve tümülüslerin tarımsal faaliyetler nedeniyle ciddi şekilde tahrip oldukları, sert iklim koşullarının yanı sıra son yıllarda giderek artan insan eli ile yapılan tahribatların, bölgedeki kültür kalıntılarının, özellikle de Frig kaya anıtlarının ve cephe mimarisine sahip Roma Dönemi kaya mezarlarının gelecek kuşaklara aktarılmasını ciddi şekilde tehdit eder duruma geldiği saptanmıştır. Bu nedenle, araştırma sahamız içindeki kültür varlıklarının mevcut durumlarının sistematik olarak tespit ve belgeleme çalışmalarının yapılması son derece önemlidir.

6. Öneriler

1. Araziye uygun bir araç ile yapılan arkeolojik belgeleme çalışmasında araştırmanın sistemli ve hızlı yürütülebilmesi için ekip, proje yürütücüsü, alan sorumlusu, harita sorumlusu, mimari ve küçük buluntu çizimleri için iki çizimci, arazi ve buluntu fotoğrafçısı, arşivci, depo sorumlusu, yüzey malzemesi toplayacak ve arazi taraması yapacak en az iki arkeoloji bölümü öğrencisinin katılımı ile on kişiden oluşmalıdır.

2. Araştırmacıların bağlı bulundukları üniversitelerin araştırma fonları ve kendi imkanları ile gerçekleştirdikleri bu çalışmalarda, en azından arazi ulaşım giderleri Kültür Bakanlığı ve TÜBA tarafından desteklenmelidir.

3. Farklı uzmanlık alanlarındaki ekiplerin aynı bölgede mümkün olduğu ölçüde aynı zaman dilimi içinde belgeleme çalışmalarını yürütmesi, zaman kazanımı ve bilgi paylaşımı açısından çok daha yararlı olacaktır.

4. Çalışma sahalarındaki köylerin, muhtar ve ihtiyar heyetleri ile belirli dönemlerde eğitim toplantıları yapılarak öncelikle yöre halkına projenin benimsetilmesi, araştırmacıları arazi çalışmalarında daha kısa zamanda sağlıklı sonuçlara ulaştırması bakımından çok önemlidir. Bu programların uygulanmasında ilgili illerin arkeoloji müzelerindeki elemanlardan, bölgede araştırma yapan araştırmacılardan ve gönüllü arkeoloji, sanat tarihi ve mimarlık bölümü öğrencilerinden yardım alınabileceği düşünülmelidir.

7. Kaynakça

- CHAPUT, Ernest 1941, *Phrygie, Exploration Archéologique I, Géologie et Géographie Physique*, Paris.
- EFE, Turan 1990, Three Early Sites in the Vicinity of Eskişehir: Asmainler, Kanlıtaş, and Kes Kaya, *Anatolica*, 16, 31-60.
- EFE, T. 1994, 1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları, XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara, 245-266.
- EFE, T. 2000, Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İleri Yüzey Araştırmaları ve Orman Fidanlığı Kurtarma Kazıları, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, (ed. O. BELLİ), Ankara, 103-109
- HASPELS, C. H. Emilie 1971, *The Highlands of Phrygia. Sites and Monuments*, I:

The Text ; II: The Plates, Princeton, New Jersey.

- MELLINK, Machteld 1991, The Native Kingdoms of Anatolia", *Cambridge Ancient History*, vol.III/2, 619-665.
- RAMSAY, M. William 1890, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. M. PEKTAŞ), İstanbul.
- ROLLER, E. Lynn 1999, *In Search of God Mother. The Cult of Anatolian Cybele*, California.
- SEVİN, Veli 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.
- SİVAS, Taciser 2003, Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması, 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, Ankara, 285-298.
- TÜFEKÇİ SİVAS, Taciser 1999, *Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya İl Sınırları İçindeki Phryg Kaya Anıtları*, Eskişehir.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2001, New Phrygian Rock Cut Monuments from Western Phrygia and Observations on their Cult Functions, *The Proceedings of the Fifth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Van, Turkey, 6-10 August 2001* (= V. Anadolu Demir Çağları Sempozyumu Bildirileri Van, 6-10 Ağustos 2001), (baskıda)
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2002a, New Phrygian Rock Cut Monuments from Western Phrygia, *Archaeological Institute of America 103rd. Annual Meeting Abstracts*, vol. 25, 76-77.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2002b, Frig Mimari Terracottaları ve Eskişehir Çevresinden Yeni Örnekler, *II.Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Eskişehir, 152-157.
- TÜFEKÇİ SİVAS, T. 2003, Wine Presses of Western Phrygia", *Ancient West and East*, vol. 2/1, 1-8

Envanter Listesi

BULUNTU YERİ NUMARALARINA GÖRE DİZİN				
Buluntu Yeri No Türü 2	Buluntu Yeri Adı	İl-İlçe	Buluntu Türü 1	B u l u n t u
İ24A001	Ahmetoluğu/ Yenice Çiftliği	Kütahya/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A002	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Ören Yeri	Büyük Ören
İ24A002.001	Fındık Asar Kale	Kütahya/Merkez	Kale Yerleşmesi	
İ24A002.002	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.003	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.004	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.005	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.006	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.007	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.008	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.009	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.010	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.011	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.012	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.013	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.014	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.015	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.016	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.017	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.018	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.019	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.020	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.021	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.022	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.023	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.024	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.025	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.026	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.027	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.028	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.029	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.030	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.031	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.032	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.033	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.034	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.035	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.036	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.037	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.038	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.039	Fındık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar

İ24A002.040	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.041	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.042	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.043	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Altar
İ24A002.044	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.045	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.046	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.047	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.048	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	İdol
İ24A002.049	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.050	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.051	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.052	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.053	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.054	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.055	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.056	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Niş
İ24A002.057	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.058	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.059	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A002.060	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A002.061	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Pres	Üzüm Presi
İ24A002.062	Findık Asarkaya	Kütahya/Merkez	Kaya Anıtı	Su Kanalı
İ24A003.001	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Höyük	Büyük Boy Höyük
İ24A003.002	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
İ24A003.003	Gökçekısıık	Eskişehir/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A004	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Ören yeri	Küçük Ören
İ24A004.001	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	
İ24A004.002	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez		Yamaç Yerleşmesi
İ24A004.003	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Yapılı Mağara	Kaya Evleri
İ24A004.004	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	İdolü
İ24A004.005	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A004.006	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
İ24A004.007	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Yamaç Yerleşmesi	
İ24A004.008	Karaalan/Keskaya	Eskişehir/Merkez	Höyük	Küçük Höyük
İ24A005	Kavacık/Karatuzla	Eskişehir/Merkez	Mezarlık	Oda Mezar
İ25A001	Dorylaion/Şarhöyük	Eskişehir/Merkez	Höyük	Orta Boy Höyük
İ25A002	Midaion	Eskişehir/Merkez	Höyük	Orta Boy Höyük
İ26A001	Emircik/Yaslanbayır	Eskişehir/Beylikova	Höyük	Orta Boy Höyük
İ26A002	Yukarığdeğacı/ Çataltepe Mevkii	Eskişehir/Beylikova	Mezar	Tümülüs
İ26A003	Balçıkhisar/ Kocakaya viranı	Eskişehir/Sivrihisar	Höyük	Küçük Boy Höyük
İ26A004.001	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı
İ26A004.002	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı

İ26A004.003	Karakaya	Eskişehir/Sivrihisar	Mezar	Kaya Mezarı
İ26A005.001	Zey	Eskişehir/Sivrihisar	Mezarlık	Kaya Mezarı
İ26A005.002	Zey	Eskişehir/Sivrihisar	Kale	
İ27A001	Üçbaşı/Maltepesi	Eskişehir/Mihalıçcık	Höyük	Küçük Boy Höyük
İ27A002	Üçbaşı	Eskişehir/Mihalıçcık	Yamaç Yerleşmesi	
İ27A003	Ahırözü/İncir Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	YamaçYerleşmesi	
İ27A004	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Ören Yeri	Büyük Ören
İ27A004.001	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.002	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.003	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.004	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.005	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.006	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.007	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.008	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.009	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.010	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.011	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.012	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Kaya Anıtı	Altar
İ27A004.013	Dümrek/Kalebaşı Mevkii	Eskişehir/Mihalıçcık	Yapı Kalıntısı	Konut
J24A.001	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Ören Yeri	Büyük Ören
J24A001.001	Ovacık/İnli/Deliktaş	Kütahya/Merkez	Askeri Tesis	Kale
J24A001.002	Ovacık/İnli/Cıngara Mevkii	Kütahya/Merkez	Mezar	Kaya Mezarı
J24A001.003	Ovacık/İnli/Güvercinkayalar	Kütahya/Merkez	Taş Ocağı-Mezar	Kaya Mezarı
J24A001.004	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Mezarlık	Kaya Mezarı
J24A001.005	Ovacık/İnli	Kütahya/Merkez	Anıt Yapı	Kaya Kilisesi-Şapel
J24.A002	Üçlerkayası	Afyon/İhsaniye	Ören Yeri	Büyük Ören

J24A002.002	Üçlerkayaşı/Bostan Mevkii	Afyon/İhsaniye	Mezarlık	Kaya Mezarı
J24A002.003	Üçlerkayaşı/ Günkayaşı Mevkii	Afyon/İhsaniye	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J24A004	Döğer/Urumkuş I	Afyon/İhsaniye	Kaya Yerleşmesi	Kaya Kilisesi/ Şapel/Kaya Mekanı
J24A005	Döğer/Urumkuş II Karamusa Mevkii	Afyon/İhsaniye	Kaya Yerleşmesi	Kaya Mezarı/ Kaya Mekanı
J24A006	Döğer/Aslankaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A007	Döğer/Büyük Kapı Kaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A008	Döğer/Küçük Kapı Kaya	Afyon/İhsaniye	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J24A009	Köhnüş Vadisi	Afyon/İhsaniye	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A001	Derbent	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A002	Kırcı	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A003	Çatören/Ağrıgökçe	Eskişehir/Seyitgazi	Höyük	Küçük Höyük
J25A004	Fethiye/Güllükören	Eskişehir/Seyitgazi	Ören Yeri	Küçük Ören
J25A004.001	Fethiye/Güllükören	Eskişehir/Seyitgazi	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J24A002.001	Üçlerkayaşı	Afyon/İhsaniye	Mezar	Kaya Mezarı
J25A005	Yapıldak/Asarkaya	Eskişehir/Seyitgazi	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A006	Yapıldak/Yayla Mevkii	Eskişehir/Seyitgazi	Mezarlık	Kaya Mezarı
J25A007	Gökbahçe/Bahşayış	Eskişehir/Seyitgazi	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J25A008	Kümbet/Asarkale	Eskişehir/Seyitgazi		Kale
J25A009	Yazılıkaya/Midas	Eskişehir/Han	Ören Yeri	Büyük Ören
J25A010	Yazılıkaya Vadisi Areyastis	Eskişehir/Han	Kaya Anıtı	Kaya Fasadı
J25A011	Yazılıkaya Vadisi Pişmiş Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A012	Yazılıkaya Vadisi Akpara Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A013	Yazılıkaya Vadisi Gökgöz Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A014	Yazılıkaya Vadisi Kocabaş Kale	Eskişehir/Han		Kale
J25A015	Yazılıkaya Vadisi Gerdekkaya	Eskişehir/Han	Mezarlık	Kaya Mezarı (Arcosoliumlu)
J25A016	Yazılıkaya Vadisi Hamamkayaşı	Eskişehir/Han	Mezar	Kaya Mezarı (Kült Alanı)
J25A017	Akhisar Kale Mevkii	Eskişehir/Han		Kale
J25A017.001	Akhisar Kale Mevkii	Eskişehir/Han	Mezarlık	Kaya Mezarı
J25A018	Alanyurt/Ağzıkara	Afyon/İncehisar	Mezarlık	Kaya Mezarı

LEVHA 2

Adı: Kuzören		Env.No:	
Eski Adı :		Coğrafi Konum: 04355663 N	
Antik Adı:		00390190 E	
İl:Eskişehir	İlçe: Günyüzü	Köy:Kuzören	Mevkii :Tavuk Pınarı Bel Mevkii
D ö n e m	Genel: Antik Dönem 2: Frig Devri Dönem 3:		
T ü r ü	Genel : Kaya Anıtı Türü: 2 Türü 3: Frig Kaya Fasadı		
K o n u m	Genel : Vadi içi. Rakım: 1332 m. Yükseklik: 1.22 m. Boyut: Genişlik: 1.20 m.		
S ö z e l A n l a t ı m	Yeri : Kuzören köyünün yaklaşık olarak 1 km. güneybatısındadır.		
	Tanımı: 3.50 m. yüksekliğindeki granit kaya kütesinin güneye bakan yüzünde yer almaktadır. Beşikçatılı, üçgen alınlıklıdır. Cephenin büyük bir bölümünü kaplayan dikdörtgen nişin arka duvarında yüksek kabartma olarak işlenmiş Ana Tanrıça Matar kabartması bulunmaktadır.		
	Tahribat : Dinamit ile patlatılmıştır.Önünde ve çevresinde kaçak kazı çukurları vardır.		
	Sorun / Ek Bilgi: Anıtın yaklaşık olarak 300-350 m. kuzeyinde Eskişehir Arkeoloji Müzesi denetiminde define kazısı yapılmıştır.Define kazısına ait kazı alanları, anıtın bulunduğu kesimden rahatlıkla görülebilmektedir.		
	Gözlem / Öneriler: Anıtın önüne düşen kırık parçaların bir kısmı arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır.		
	Toplama / Belgeleme: Renkli kart ve dialarla belgelenmiş ve ölçekli kesit ve görünüş çizimleri yapılmıştır.		
	Yüzey Bulguları: Anıtın önüne düşen kırık parçaların bir kısmı arazi koşullarında geçici olarak birleştirilerek kağıt üzerinde anıt tamamlanmıştır.		
T a r i h ç e	İlk Bulunuş : 21.08.2002		Sonraki Gidişler: 22.08.2002
	İlgili Yayınlar : Tüfekçi, Sivas, T., "A Newly Discovered Phrygian Façade Monument from Western Phrygia: The Monument of Kuzören-Tavuk Pınarı", Thracia, dedicated to Prof.Dr. A.Fol (2003), baskıda.		
A r ş ı v	Görsel Malzeme :		Ek Belgeler:
	S / B:		Kısaltmalar:
	Saydam: 15 001.1.001 – 015		Buluntu Depolama:
	Çizim: Görünüş, yatay ve dikey kesit.		Tescil Durumu:Tescil edilmemiş.

Arkeolojik Belgeleme Fişi Örneği: Yapı Fişi.

LEVHA 3

res. 1: Gökçe Kısık Frig Yerleşmesi. Su deposu.

res. 2: Gökçe Kısık Frig yerleşmesi. Köyden su deposuna ulaşan yol.

res. 4: Keskaya Frig Yerleşmesi. Kaya Fasadı.

res. 3: Keskaya Frig Yerleşmesi. Kaya İdolü.

res. 5: Yazılıkaya-Midas Şehri. Frig Kaya Altarı.

res. 6: Yazılıkaya-Midas Şehri. Frig Kült Nişi.

LEVHA 4

res. 1: Dümrek-Kalebaşı Mevkii. Frig Kaya Altarı.

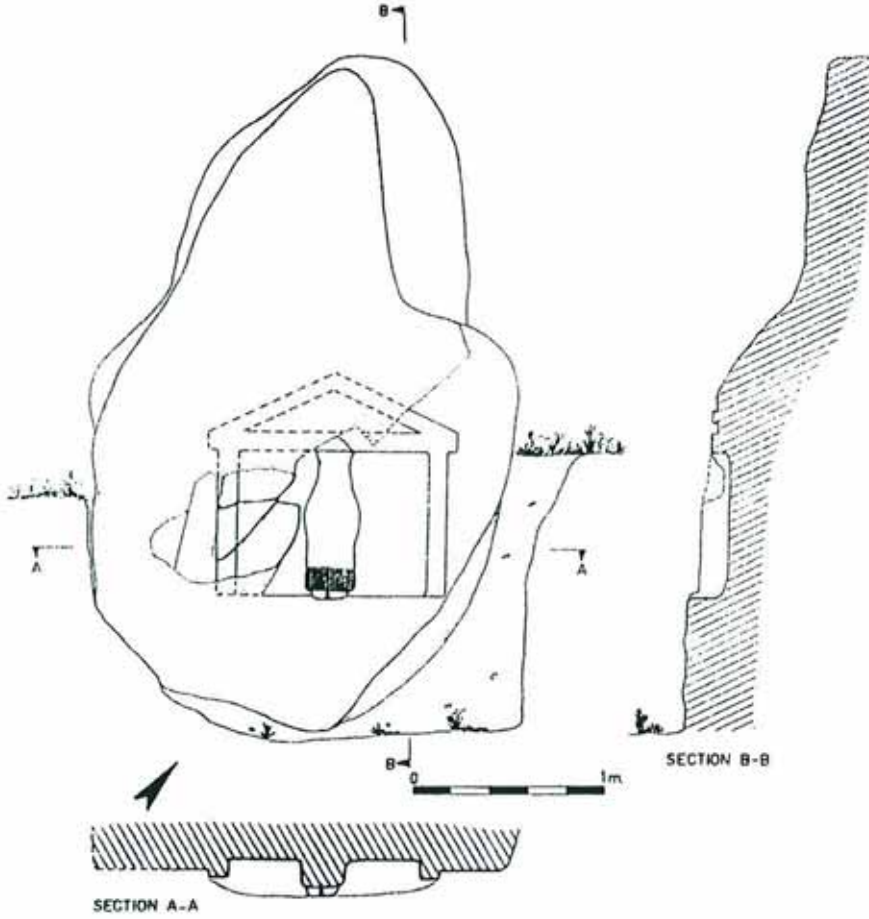

res. 2: Dümrek-Kalebaşı Mevkii. Frig Kaya Altarı.

LEVHA 5

res. 1: Kuzören Köyü, Tavuk Pınarı
Mevkii Frig Kaya Fasadı.

res. 2: Kuzören Köyü, Tavuk Pınarı
Mevkii Frig Kaya Fasadı.

LEVHA 6

res. 1: Üçbaşı Köyü. Yamaç Yerleşmesi.

res. 2: Üçbaşı Köyü. Yamaç Yerleşmesi Buluntuları.

LEVHA 7

res. 1: Yukarı İğde Ağacı-Çataltepe Roma Tümülüsü.

res. 2: Karacaören-Hamamtepesi Roma Kalesi.

LEVHA 8

res. 1: Yukarı İğde Ağacı Köyü. Köy Mezarlığındaki Yazıtlı Mermer Mezar Steli.

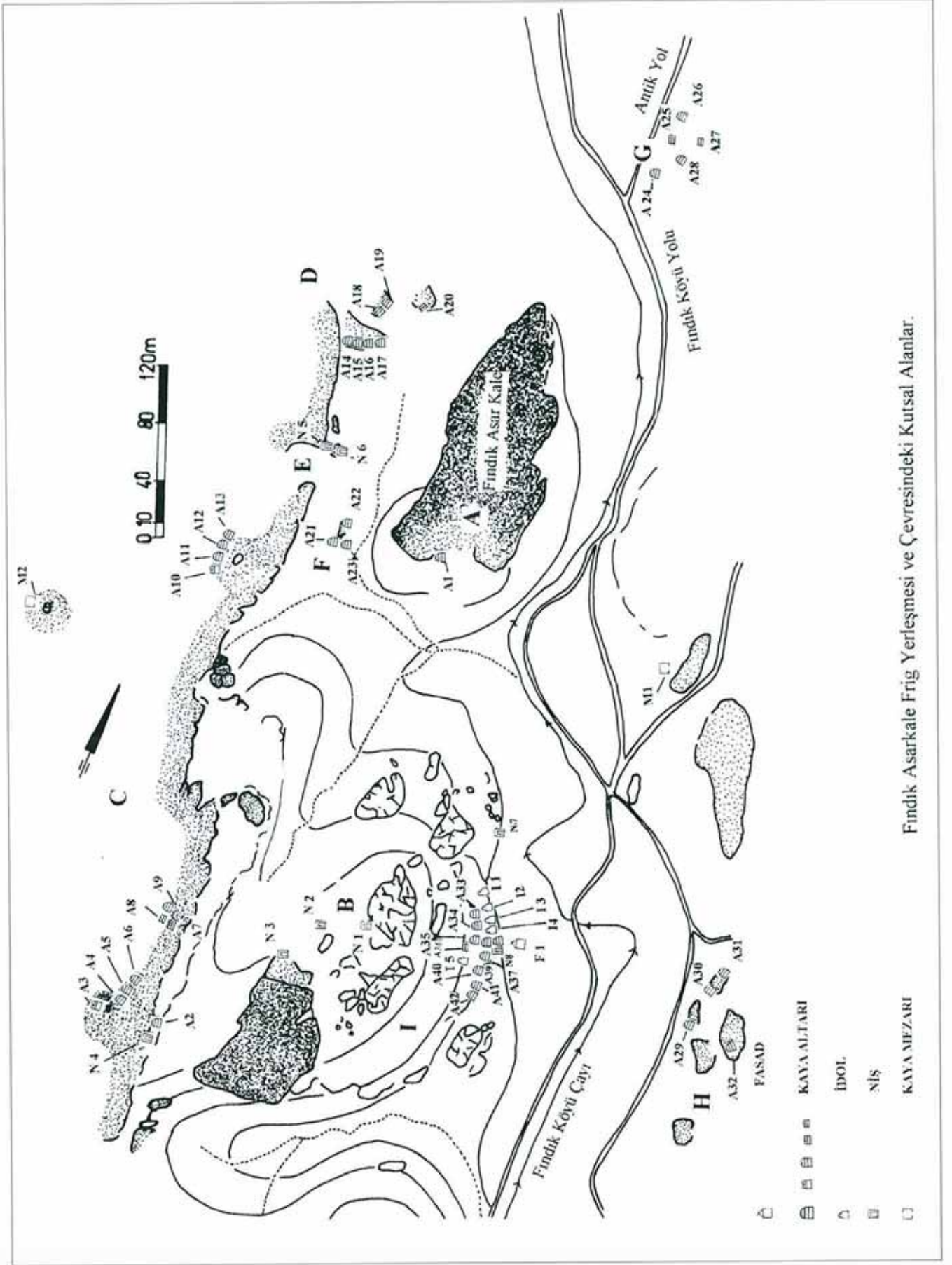
res. 2: Yukarı İğde Ağacı Köyü. Köy Çamaşırhanesindeki Mermer Mimari Parçalar.

res. 2: Gökçeğiney Köyü, Eski Köy Mezarlığı Mezar Taşı.

res. 1: Gökçeğiney Köyü, Eski Köy Mezarlığı Mezar Taşı.

res. 1: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi ve Çevresindeki Kutsal Alanlar.

LEVHA 11

res. 1: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi. Kaynak Kutsal Alanı.

res. 2: Fındık Asar Kale Frig Yerleşmesi. Kaynak Kutsal Alanı Kanal ve Niş.

LEVHA 12

res. 1: Sütlü Kasabası, Frig Kaya Anıtı.

res. 2: Seydiler Kasabası-Kirkinler Ana Tanrıça Kabartması.

res. 1: Ağzıkara Hellenistik-Roma Nekropolü Kaya Mezarları.

res. 2: Alanyurt-Alanören Geç Roma-Bizans Kaya Mezarları.

LEVHA 14

res. 1: Üçlerkaya Bostan Mevkii Roma dönemi Nekropolü ve Mandıra.

res. 2: Üçlerkaya Bostan Mevkii Roma Dönemi Mezarları.

LEVHA 15

res. 1: Üçlerkaya Günkaya Mevkii Arcosoliumlu Kaya Mezarı.

res. 2: Üçlerkaya Günkaya Mevkii Yeni Soyulmuş Mezar.

res. 1: Döğür Asar Kaya Frig Yerleşmesi.

res. 2: Döğür Asar Kaya Frig Kaya Fasadı.

res. 3: Urumkuş-Karamusa Kayalıkları Roma Kaya Mezarı.

res. 4: Urumkuş-Karamusa Kayalıkları Roma Kaya Mezarı.

DENİZLİ İLİ ARKEOLOJİK BELGELEME ÇALIŞMALARI (ESKİL-ANTİK-SUYOLLARI)

N. Orhan BAYKAN*
Nesrin BAYKAN**
Y. Ersel TANRIÖVER***

Anahtar sözcükler

Antik, eskil, akedük, galeri, tünel, sarnıç, su yolu, ters sifon, su iletimi

Keywords

Ancient, aquaduct, tunnel, gallery, cistern, reverse siphon, water conveyance

1.1. Özet

Karia Bölgesinde (Büyük Menderes Irmağı'nın güneyi ile Dalaman Çayı'nın batısında kalan kesim) yer alan ve halihazırda bilinen 150 dolayındaki eskil (antik) yerleşim biriminin su iletim sistemlerinin belli bir kısmı ön incelemeden geçirilmiştir. İncelenenlerin çoğu Denizli ili sınırları içindedir. Ön incelemesi yapılan kentler: Apollonia Salbakos, Attouda, Eumeneia, Herakleia Salbakos, Hierapolis, Laodikeia, Sebastapolis, Tabai, Trapezopolis ve Tripolis'tir.

İncelenen sistemler içinde, su yolları üstünde yer alan su köprüleri, galeri, tünel, ters sifon, açık kanal ve borulu sistemler sayılabilir. İletim sistemlerinin belli varsayımlar

altında ve bazı hidrolik formüller kullanılarak hesaplanan kapasiteleri ile geçgilerin diğer özellikleri Çizelge 2'de sunulmuştur.

İncelenen kentlerin ayrıntılı çalışmaları ile Denizli il sınırları içinde yer alan ve henüz araştırılmamış kentlerle Aydın ilinde yer alan eskil kentlere ilişkin ön çalışmalar 2003 yılı içerisinde programa alınmıştır.

1.2. Summary

The water supply systems of a certain number of round 150 ancient cities located in Caria region (south of Great Meander River and West of Dalaman River in Aegean Region of Turkey) have been handled pre-selectively. Most of them are in the Boundaries of Denizli Province in the Aegean Region of Turkey. The ancient cities investigated are as fellows: Apollonia Salbakos, Attouda, Eumeneia, Herakleia Salbakos, Hierapolis, Laodikeia, Sebastapolis, Tabai, Trapezopolis, Tripolis.

Among the investigated systems; aqueducts, galleries, tunnels, reverse syphons,

* Prof. Dr. Orhan BAYKAN, Proje Yürütücüsü, Pamukkale Ünv. Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Böl. Hidrolik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Yrd. Doç. Dr. Nesrin BAYKAN, Proje Yürütücü Yardımcısı, Pamukkale Ünv. Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Böl. Ulaştırma Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

*** Y. ERSEL TANRIÖVER, Proje Yürütücü Yardımcısı, İnş. Yük. Müh, Denizli Belediyesi, Su İşleri.

open channels and baked clay pipes on the water conveyance lines can be counted. Some physical characteristics and conveyance-capacities of the lines computed under certain assumptions and utilized of relevant hydraulic formulas are listed in the Table 2.

The program in the year 2003 shall cover the activities below: the studies of the remaining cities in Denizli, if any, and investigations of some ancient settlements in the boundaries of Aydın Province in Aegean Region, 125 km west of Denizli.

2. Giriş

Türkiye Bilimler Akademisinin "Türkiye'nin Kültür Sektörü Girişimi'nin Kültür Envanteri" kapsamında başlattığı girişimin "Arkeolojik Belgeleme Çalışmaları" bölümüne katılmasının uygun görüldüğü eski (antik) kentlerin su yolları, genellikle kent içi ile ilgilenen arkeologlara, kent dışı buluntular açısından katkı ve destek sağlamak, araştırmaların çok yönlülüğü ve tümsellğine yardımcı olmak amacıyla üstünde durulmaya değer yapılardır. Yukarıda anılan envanter çalışmalarının başlatıldığı bölgelerden biri olan Denizli ili ile çalışmalara başlanmasının uygun olacağı düşünülmüş, bu amaçla Denizli il sınırları içinde kalan bazı eski kentlerin su yolları ve yapılarının incelenmesine başlanmıştır.

3. Çalışmanın Gerekçesi

Eski su yapılarının incelenmesinin getireceği yararlar çok yönlüdür:

- a. Su mühendisliği tarihine yeni sayfalar eklemek,
- b. Yok olup gitmekte olan tarihi kalıtlarımızı en azından kağıt üstüne geçirerek çeşitli sempozyum, kongre, konferans, toplantı gibi etkinliklerle konunun önemini kit-

lelere duyurmak, bu ekin kalıtlarının da koruma altına alınmalarını sağlamak,

- c. Uluslararası etkinliklerle yurdumuzun tarihsel zenginliğini bu yönden de ortaya koyarak turizm gelirlerini arttırmak,
- d. Bazı hidrolik ve hidrolojik yöntemleri eski yapılar üstünde deneyerek bölgesel kalibrasyonlarını yapmak,
- e. Farklı bilim dalları arasındaki işbirliğinin su mühendisliği yönünden de kurulup gelişmesini, antik kentlerinin onarım ve iyileştirme çalışmalarında su hatlarının da ele alınarak korunup onarılmasını ve haritalara geçirilmelerini sağlamak.

Tarihi su yapıları ile ilgili ilk çalışmalar, ilk kez 1957'de Hunter Rouse ve Simon İnce'nin yayımladıkları "Hidrolik Tarihi" kitabıyla başlamıştır. 1960'da Günther Garbrecht Bergama Suyollarını ayrıntılı olarak incelemiş, Asit Biswas 1970'de "Hidroloji Tarihi" adlı kitabını yayımlamıştır. 1973'den itibaren Prof. Dr. Ünal Öziş ve Prof. Dr. Turhan Acatay Ege ve Dokuz Eylül Üniversitelerinde konuyla ilgili diploma çalışmaları vermeye başlamışlar, ayrıca aynı üniversitelerde o yıllarda açılan "Su Mühendisliği Tarihi" halen okutulmaya devam etmektedir. Geçen zaman içinde çeşitli yazarlar tarafından Anadolu ve dünyada olmak üzere 1000 dolayında yapıt yayın dünyasına kazandırılmıştır. Prof. Dr. Ünal Öziş'in 1994'de yayımlanan "Su Mühendisliği Tarihi Açısından Türkiye'deki Eski Su Yapıları" ile 1999'da yayımlanan "Historical Dams in Turkey", Anadolu'daki çalışmaları topluca gözler önüne sermesi bakımından anılmaya değer yapıtlardandır.

4. Bölgenin Konumu

Denizli ilinin büyük kısmı Ege Bölgesinde, iç kısımlarının küçük bir kısmı ise Akdeniz Bölgesinde yer almaktadır. Eski kentler ba-

kimından oldukça zengin olan bu kentin sınırları içindeki Hierapolis (Pamukkale) eskil kenti, sahip olduğu traverten ve sıcak sularıyla UNESCO'nun "dünya ekin kalıtı" dizinine girmiştir. Çevre illeri; doğuda Afyon ve Burdur, batıda Aydın, kuzeyde Uşak, kuzeybatıda Manisa, güneyde Muğla'dır.

5. Çalışmanın 2002 Yılındaki Kapsamı

Denizli ili sınırları içinde, belgelerde bazen kısa tarihçesine, bazen yalnızca adına rastlanabilen 26 eskil kent sayılabilmektedir. Bu kentler ile 2002 yılı çalışmaları kapsamında ele alınan 10 kent (koyu basılı) Çizelge 1'de gösterilmiştir.

1. Alacain (Acıpayam)	14. Hierapolis, (Pamukkale)
2. Anava (Çardak)	15. Honai (Honaz)
3. Apollon Lermonos (Bahadınlar köyü, Çal)	16. Laodikeia (Goncalı, Eskihisar)
4. Apollonia Salbakos (Medetköy, Tavas)	17. Launda (Çal)
5. Attouda (Hisarköy, Sarayköy)	18. Peltai (Çivril)
6. Barza (Yorga, Tavas)	19. Motella (Bekilli)
7. Colossae (Honaz)	20. Mossyna (Akköy)
8. Didimen (Kızılcabölük)	21. Sala (Güney)
9. Dionyzopolis (Ortaköy, Çal)	22. Sebastopolis (Kızılcı)
10. Eriza (Acıpayam)	23. Tabai (Kale)
11. Eumeneia (Işıklı, Çivril)	24. Thiounta (Akköy)
12. Herakleia Hieronu (Kızılcabölük, Tavas)	25. Trapezopolis (Babadağ)
13. Herakleia Salbakos (Vakıfköy, Tavas)	26. Tripolis (Yenicekent, Buldan)

Çizelge 1: Denizli İlindeki Eski Kentler (mevcut ve su yapıları ele alınanlar koyu renkli)

6. Çalışma Yöntemi ile Kullanılan Araç ve Gereçler

Çalışmanın sürdürülmesi için ciddi parasal kaynağa gereksinme duyulmaktadır. Literatür araştırmaları ve arazi çalışmaları ile konunun çok yönlü olması nedeniyle, çeşitli devlet kurum ve kuruluşlarıyla eşzamanlı çalışılması da önem taşımaktadır. Gerekli

izinlerin alınması söz konusudur.

En önemli konulardan biri harita sorunudur. Arazi çalışmaları sırasında farklı amaçlara yönelik olarak ve hızlı bir biçimde ve olabildiğince az yanlışlıkla bitirilebilmesi için çeşitli çağdaş ölçüm aygıtlarından yararlanılması gerekmektedir. Bunların arasında GPS (Global Positioning System/ Küresel Yer Belirleme Sistemi), altimetre, nivo, teodolit, distomat, disto ve bunların yardımcı parçaları gibi aygıtlar sayılabilir. Ayrıca yerel kılavuzluk desteğinin sağlanması da gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Denizli ili sı-

nırları içinde su yapıları yeterince incelenmiş çok az kent vardır. İncelenmişleri belli bir düzen içinde ve yeni koşullar altında gözden geçirmek, incelenmemişleri ise belli bir disiplin içinde incelemek, plan, boyuna kesit ve özel elemanlarını çizerek bunları Hidrolik Mühendisliği hesap ve yöntemleriyle sımayarak geçmişe ilişkin bazı gizleri günışığına çıkarmak için ciddi bilgisayar,

sayısallaştırıcı (digitizer), çizici, yazıcı gibi büro desteklerinin de sağlanması gerekmektedir.

Arazi çalışmaları sırasında akaryakıt, mihmandarlık giderleri, kalifiye ve düz işçi giderlerinin de karşılanması gerekli olacaktır.

Bazı laboratuvar çalışmalarının da yapılması gerekebilir. Bunların arasında; boruların dayanım, basınç, sızdırmazlık, içerik analizi, yaş belirleme testleri sayılabilir.

Yüzlerce çizim yapılması, bazı devlet kurumlarından harita satın alınması, fotoğraf çekilmesi (dijital ya da konvansiyonel) ve bunların basım ve çerçeveleme giderlerinin de, çalışmanın sürdürülebilmesi açısından zorunlu olduğu söylenebilir.

Bunun yanı sıra, konunun uzmanı kişilerin katkısını sağlamak açısından belli bir tutarın da giderlere eklenmesi, ayrıca haritacılık çalışmaları için de belli bir tutarın ayrılması gerekebilecektir.

7. Bölgenin Tarihçesi ve Gerçekleştirilmiş Çalışmaların Özeti

Denizli ili içinde yer alan ve Çizelge 1’de adları verilen kentlerin elde edilebilen kısa tarihçeleri aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

Alacain (Acıpayam): Bir kez ziyaret edilmiş, hakkında ciddi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Anava (Çardak): Çardak ilçe merkezinin kuzeydoğusunda ovaya bakan Maymun Dağı eteklerinde kurulmuştur. Yüzeyde Hellenistik devirden daha eskiye giden seramik buluntusuna rastlanmamaktadır. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Apollon Lermonos (Bahadınlar köyü, Çal): Bahadınlar köyüne 4 km uzaklıktadır. Menderes vadisine uzanan tepede kurulmuştur. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Apollonia Salbakos (Medetköy, Tavas): Denizli’ye 60 km uzaklıkta bulunan Tavas ilçesinin 7 km batısındaki Medet köyü sınırları içindeki düzlükte kurulan Medet Höyüğü yerleşim alanı içinde yer almaktadır. Kentin kuruluşunun Tunç çağına kadar uzandığı, en görkemli dönemini Roma egemenliğinde yaşadığı belirlenmiştir. Kentin tarihsel su iletimi ile ilgili çalışmalarda Apollonia’nın suyunun, Pınarlar kasabası yakınlarındaki pınarların derlenerek pişmiş toprak boru sistemiyle oluşturulan geçgiyle sağlandığı belirlenmiştir. Kent içinde boru yatağı olduğu düşünülen kesik kayalara rastlanmıştır.

Attouda (Hisarköy, Sarayköy): Sarayköy ilçesi sınırları içersinde ve ilçenin yaklaşık 17 km güney batısında yer almaktadır. MÖ II. yy da Hellenistik dönemde kurulduğu düşünülmektedir. Kentin tarihsel su iletimi ile ilgili çalışmalarda kentin suyunun kentin güneydoğusundaki pınarlar derlenerek, pişmiş toprak borulardan oluşan bir geçgiyle kente getirildiği belirlenmiştir. Kent içinde bulunan yağmur suyu mazgalı altyapı sistemindeki gelişmişliği kanıtlamaktadır.

Barza (Yorga, Tavas): Tavas-Yorga’da bulunan Romalılara ait bir kenttir. Yüzeyde mimari bloklara ve seramik buluntularına rastlanmıştır. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Colossae (Honaz): Denizli Merkez ilçenin 25 km doğusunda, Honaz ilçesinin 2 km kuzeyinde yer almaktadır. Antik kent, Honaz dağının kuzeyinde, Aksu Çayı’nın kenarına kurulmuştur. Frigya’nın altı büyük kentinden biridir. MÖ II. yy da Laodikeia ve Hierapolis kentlerinin kurulmasıyla önemini yitirmiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Didimen (Kızılcabölük): Kızılcabölük’te Romalılardan kalma bir kent olup yüzeydeki seramik buluntularından başka bir kalın-

tiya rastlanmaz. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Dionysopolis (Ortaköy, Çal): Çal ilçesinin yaklaşık 8 km kuzeybatısında bulunan Ortaköy kasabası yakınındaki kent, Hellenistik dönemde kurulmuş olup, daha sonra Bergama Krallığı egemenliğine girmiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Eriza (Acıpayam): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Eumeneia (Işıklı, Çivril): Antik kent Denizli'den 96 km uzaklıkta bulunan Çivril ilçesi sınırlarında ve Çivril-Dinar karayolu üstündeki Işıklı kasabasında yer almaktadır. Hellenistik ve Roma çağlarında önemli bir yere sahip olan kente ait kalıntılar bugün Sarı Baba Tepesi olarak anılan tepe üstündedir. Kentin suyunun Işıklı'nın kuzeydoğusundaki Ortadağ pınarları derlenerek pişmiş toprak borularla oluşturulan bir geçgiyle kente getirildiği düşünülmektedir. Olası geçgi üstünde pişmiş toprak borulara ve boru yataklarına rastlanmıştır. Kente gelen su, su dağıtım kulesi ile kent içinde çeşitli yönlerde verilmiştir.

Herakleia Hieronu (Kızılcabölük, Tavas): Herakleia Salbakos antik kentinin 4 km doğusunda, bugünkü Tavas-Kızılcabölük kasabasının 1 km kuzeydoğusunda Ören sırtı ve Kocapınar olarak adlandırılan yerdedir. MS I. yy Roma devrine aittir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Herakleia Salbakos (Vakıfköy, Tavas): Denizli'ye 60 km uzaklıkta bulunan Tavas ilçesinin 10 km kuzeyindeki Vakıf Köyü sınırları içinde Salbakos (Babadağ) Sıradağları'nın güney eteklerinde kurulmuştur. Kent Hellenistik devirde kurulmuştur. Suyun kentin kuzeyindeki kuyular aracılığıyla sağlandığı ve galeri sistemiyle getirildiği düşünülmektedir. Galeriler zeminden 8 m derinde bulunmaktadır.

Hierapolis, (Pamukkale): Denizli merkez ilçe yerleşim alanının 18 km kuzeyinde travertenleri nedeniyle Pamukkale olarak anılan yörededir. Kent MÖ 188 yılında kurulmuştur. Şifalı suları nedeniyle kutsal kent olarak adlandırılmaktadır. Arazi çalışmalarıyla elde edilen bulgular ışığında Hierapolis'in suyunun üç geçgiyle sağlandığı saptanmıştır. Kentin su sağlama sistemi üstünde pişmiş toprak borular, galeriler, su köprüler, boru yatakları ve kent haznesine rastlanmıştır.

Honai (Honaz): Colossae'den sonraki yerleşim birimi olarak bilinen kentte, su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Laodikeia (Goncalı, Eskihisar): Denizli-Ankara Karayolu'nun 8. kilometresinde Pamukkale'ye bir yol ayrılır. Bu yola girildikten 1.5 km sonra sola doğru ayrılan bir köy yolunda 1 km gidildikten sonra Laodikeia kalıntılarına rastlanır. Antik kaynaklarda Lykos'un kıyısındaki Laodikeia olarak anılmaktadır. MÖ 261-253 arasında kurulmuştur. Kentin suyunun Denizli'nin güneybatısındaki Başpınar kaynağının derlenerek yaklaşık 7.5 km'lik bir geçgiyle sağlandığı düşünülmektedir. Su sağlama sistemi üstünde yüksek basıncı karşılayabilmek için yaklaşık 800 metrelik bir ters si-fon, iki su terazisi ve pişmiş toprak borulara rastlanmıştır.

Launda (Çal): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Peltai (Çivril): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Motella (Bekilli): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Mossyna (Akköy): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin

araştırma yapılmamıştır.

Sala (Güney): Güney ilçesinde yer almaktadır. Günümüz Güney ilçe merkezinin kuzeyindeki düzlükler üstünde kurulduğu düşünülmektedir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Sebastopolis (Kızılca): Tavas ilçesinin 19 km güneyinde bulunan Kızılca kasabasının 2 km doğusunda yer almaktadır. Kentin suyunun Çaylak pınarından derlenerek galeriler aracılığı ile kente getirildiği saptanmıştır. Ayrıca kent içinde su sağlanımında kullanılan kuyular hala görülebilmektedir. Sebastopolis'te büyük olasılıkla sulama suyu sağlanımında kullanılmak amacıyla yapılmış bir de biriktirme haznesi karşımıza çıkmaktadır.

Tabai (Kale): Denizli Muğla karayolunun 78. kilometresindeki Kale ilçesinde bulunan Tabai doğal bir kale görünümündedir. Hellenistik dönemden günümüze kadar kesintisiz bir yerleşime sahne olmuştur. Arazi çalışmaları sırasında kentin su sağlanımı ile ilgili çok fazla bulguya rastlanamamıştır. Su gereksiniminin kent içinde rastlanılan sarnıçlarla sağlandığı düşünülmektedir.

Thiounta (Akköy): Hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir. Su yapılarına ilişkin araştırma yapılmamıştır.

Trapezopolis (Babadağ): Babadağ ilçesinin Bekirler köyündeki Boludüzü yöresinde bulunmaktadır. Kent MÖ II. yy da kurulmuştur. Kentin suyu Salbakos'un batı yüzündeki kaynakların derlenmesiyle sağlanmıştır. Geçgi üstünde pişmiş toprak borulara ve boru yataklarına rastlanmıştır.

Tripolis (Yenicekent, Buldan): Denizli'ye 31 km uzaklıkta bulunan Buldan ilçesinin 8 km doğusundaki Yenicekent Kasabası sınırları içinde ve kentin doğusunda, Mendere's'in batı yamacında kurulmuştur. MÖ II. yy da kurulmuş Hellenistik bir kenttir. Ken-

tin suyunun Karşıpınar'dan getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Geçgi, galeri sistemi ile oluşturulmuştur. Topografyada zorlanıldığı durumlarda su köprüleri ve ters sifonların da kullanıldığı kuvvetle olasıdır.

8. 2002 Yılı Programında Çalışanlar

Başkan : N. Orhan Baykan, Prof. Dr., İnş. Yük. Müh.

BaşkanYardımcısı : Nesrin Baykan, Yrd. Doç. Dr., İnş. Yük. Müh.; Y. Ersel Tanrıöver, İnş. Yük. Müh.

Apollonia Salbakos : N. Ezgi Türken, İnş. Müh.

Attouda ve Trapezopolis: Ozan Akbaş, Hüseyin Bakır, İsmail Ekşi.

Eumeneia : İsmail Yanbaşlı, İnş. Müh.; Seyhun Türk, İnş. Müh.; Şuayp Özkan, İnş. Müh.

Heraklia Salbakos : Kerim Can, İnş. Müh.

Hierapolis : Melike Basmacı, İnş. Müh.; B a d e Vardar, İnş. Müh.; Ersin Akınal, İnş. Müh.; Alparslan Kurban, İnş. Müh.

Laodikeia : N. Orhan Baykan, İnş. Yük. Müh.

Sebastopolis : Mutlu Yaşar, İnş. Müh. Araş.Gör.

Tabai : Hüseyin Ceylan, İnş. Müh.; Aytek Akkaş, İnş. Müh.

Tripolis : Öznur Babacan, İnş. Müh.; Bahar Kitiş, İnş. Müh.

9. 2002 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları

2002 yılı çalışmaları kapsamında ele alınan, ancak tüm yönleriyle sonuçlandırılmayan kentler yukarıda belirtilmişti. Ön çalışmalara ilişkin sonuç Çizelge 2'de verilmiştir.

10. 2002 Çalışmalarının Genel Değerlendirilmesi

2002 yılı çalışmaları kapsamında ele alınan kentler tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulamamıştır. Birçoğunun yeniden ele alınmasında yarar vardır, hatta zorunludur. Bunlar arasında başta Hierapolis olmak üzere, Laodikeia ve Tripolis sayılabilir. Çalışmaların

herhangi bir bütçesinin olmaması, neredeyse tümüyle arazi çalışmalarına bağlı olması hız azaltıcı etmenlerin başında gelmektedir. Tüm parasal sıkıntılara karşın, Hierapolis'in suyollarının büyük ölçüde ortaya konulması, 2002 çalışmalarındaki önemli bir aşamadır.

11. 2003 Yılı İzlenesi

2003 yılı kapsamında büyük ölçüde, kişisel kaynakların el verdiği ölçüde Hierapolis, Laodikeia ve Tripolis üstünde durulacak, Çizelge 1'de dizini verilen ve gezilmeyen diğer kentlerin gezilmesine çalışılacaktır.

12. Sonuç ve Öneriler

Eskil kentlerin suyollarının araştırılması,

gerek arkeolojiye, gerekse su mühendisliğine yeni bir boyut getirmiştir. Arakesit noktasında işbirliğine gitmek, kent içi bazı yapıların su mühendisliği ile ilişkilerini saptamak, bilinçsizce yapılan kazı çalışmalarında o kentin yaşam damarları olmuş pişmiş toprak boruları görmezden gelmenin önüne geçmek uygun bir tutum olacaktır. İnce bir düşünce ve teknikle yapılmış su köprüleri, iletim sistemleri, bunların üstündeki su alma yapıları, galeriler, mazgallar, menfezlerin de insanların ilgisini çekebileceği gözden ırak tutulmadan, kentin uzaktaki bir parçası bilinciyle gereken önem ve parasal desteğin sağlanması beklenen bir davranış olacaktır.

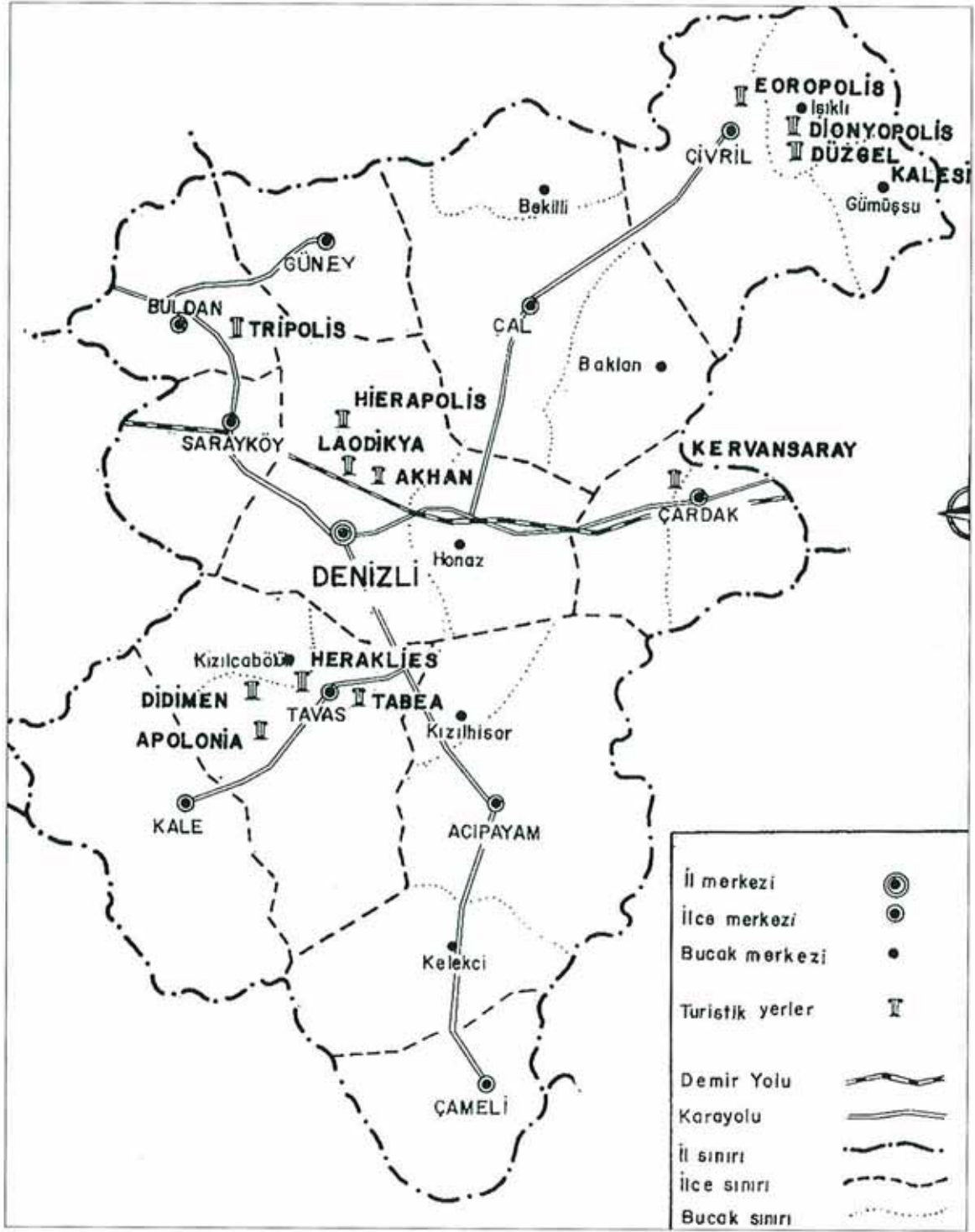
Çizelge 2: 2002 yılı programında ele alınan Denizli ilindeki bazı eskil kentlerin su iletim sistemleri

Sıra no	Kent adı	Toplam Geçgi Uzunluğu	Ana iletim Ögesi	Yükselti Farkı	Geçgi Üstündeki Ögeler	Toplam İletim Kapasitesi (1/s)
1	Apollonia Salbakos	Tek hat 5.6 km	Açık kanal + boru (?)	930-900= 30 m	Açık kanal+boru (?)	75-375
2	Attouda	Tek hat 5.1 km	Boru	1200-600= 600 m	Boru (?)	15-30
3	Eumeneia	Tek hat 6.2 km	Boru	1000-350= 350 m	Boru+sarnıç+su dağıtım kulesi	20-90
4	Herakleia Salbakos	Tek hat 1.8 km	Galeri	??	Galeri+galeri bacaları	120-575
5	Hierapolis	4 hat 21.2 km	Boru+galeri	Her hatta farklı	Boru+galeri+su köprüsü+ters sifon	450-110
6	Laodiceia	Tek hat 8.5 km	Boru	450-300= 150 m	Boru+su köprüsü+su terazisi	85-170
7	Sebastapolis	Tek hat 5.9 km	Boru	1600-100= 600 m	Su derleme yapısı+ bent+boru+açık kanal+kuy	600-2900 (Sulama dahil)
8	Tabai	Hat yok	---	---	Sarnıç	---
9	Trapezopolis	Tek hat 10 km	Boru	1300-500= 800 m	Boru	10-25
10	Tripolis	Tek hat 22 km	Boru+galeri	800-300= 500 m	Su derleme yapısı+ boru+galeri+su köprüsü+ters sifon	700-2700

Çizelge 3. 2002 yılı “eskil kentlerin su yapıları” çalışmaları kapsamında yer alan kentlerin konumları

Kent adı	Konumu
Apollonia Salbakos	Denizli iline 30 km uzaklıktaki Tavas ilçesinin 7 km batısındaki Medet köyü sınırları içindedir.
Attouda	Denizli-Aydın Karayolu’nun 22. kilometresinden sola, Babadağ ilçesi yoluna girildiğinde, Babadağ’a varmadan önce, sağa ayrılan ve bu ayrıma 8 km uzaklıktaki Hisarköy beldesi sınırları içindedir.
Eumeneia	Denizli ilinin 96 km kuzey doğusundaki Çivril ilçesine 15 km uzaklıktaki Işıklı kasabası sınırları içindedir
Heraklia Salbakos	Denizli iline 60 km uzaklıkta bulunan Tavas ilçesinin 10 km kuzeyindeki Vakıf köyü sınırları içindedir.
Hierapolis	Denizli iline 22 km uzaklıktaki Pamukkale kasabasının sınırları içindedir.
Laodiceia	Denizli-Ankara yolunun 8. kilometresinden sola, Pamukkale’ye ayrılan yolun 1.5 uncu kilometresinden sola ayrılan yolun 1. kilometresindedir.
Sebastapolis	Denizli il merkezinden 45 km uzaklıktaki Tavas-Kale asfalt yolunun 3. kilometresinden sola, güneydoğuya uzanan köy yoluna girildikten 5 km sonra Pınarlar beldesine, buradan 7 km daha gidildiğinde Kızılca beldesine ulaşılır. Kent bu köyün sınırları içindedir.
Tabai	Denizli ili Tavas ilçesinin 25 km güneybatısındaki Kale ilçesine 1.5 km uzaklıktadır.
Trapezopolis	Denizli ili Babadağ ilçesi Bekirler köyü sınırları içindeki Boludüzü mevkiindedir.
Tripolis	Denizli iline 31 km uzaklıktaki Buldan ilçesinin 8 km doğusundaki Yenicekent kasabası sınırları içinde, Menderes Nehri’nin batı yamacındadır.

LEVHA 1

Harita

res. 1: Attouda, ev duvarında taşa oyulmuş boru.

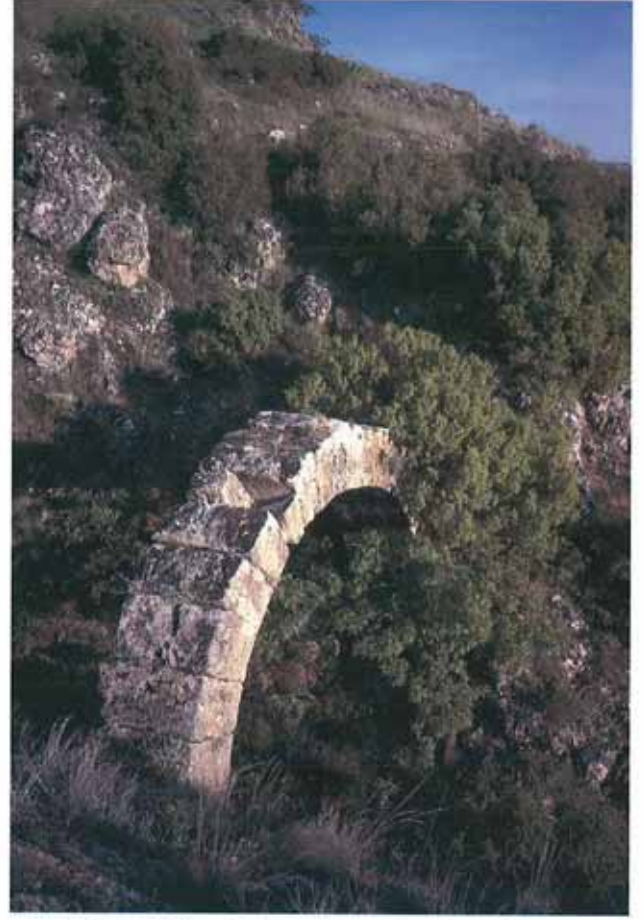
res. 2: Apollonia, taşa oyulmuş boru yatağı.

res. 3: Eumeneia, su dağıtım kulesindeki pişmiş toprak dağıtım borusu.

res. 4: Hierapolis, Kocapınar-Çaltılı içme suyu hatları birleşim noktası.

res. 5: Hierapolis, Karahayıt hattında tek gözlü su köprüsü.

res. 6: Hierapolis, Kocapınar hattında su iletim galerisi.

res. 7: Laodikeia, taşa oyulmuş ters sifon boruları.

LEVHA 4

res. 8: Sebastapolis, pınar derleme galerisi.

res. 9: Tabai, galeri.

res. 10: Tripolis, galeri (Sırtlan İni).

KENTSEL MİMARLIK

İZMİR KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI

ENVANTER RAPORU

Etı Akyüz LEVİ*

Anahtar kelimeler

Çıkma sokak, merdivenli sokak, cumba, cumba kafes, çıkma, geleneksel konut, Türk evi, saçak bordürü, kat bordürü, köşe silmesi, Kemeraltı

Keywords

Blind alley, step street, oriel-window, oriel-window with wooden-crate, overhang, traditional house, Turkish house, eave border (fascia), belt courses, corner treatments, Kemeraltı

1.1. Özet

Korumada "belgeleme"nin önemi bilinmekteyse de, her köşesi eşsiz tarihi değerlerle dolu ülkemizin kültür envanteri eksiktir. Ancak bu eksikliği gidermek üzere çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Türkiye'deki kültür varlıklarının tam bir envanterinin oluşturulması ve bunun tek bir bütüncül düzene oturtulması konusunda çalışma yapan TÜBA-TÜKSEK'in bu Projesinin İzmir'e ilişkin 2002 yılı çalışması kapsamında Kemeraltı Kentsel Siti, 1. Bölgede 11 adet yapı adası ve 20 adet sokağı kapsayan alanın yerleşme ve anıt fişiyle belgelenmesi yapılmıştır.

Seçilen bölge, İzmir'in kalbi niteliğindeki, tarihsel çekirdeği Kemeraltı kapsamında, kentin geçmişteki antik liman alanının güneydoğusunda, büyük ölçüde konut, bazı kısımlarda konut ve ticaretin birlikte bulunduğu bir nitelik yansıtır. Genellikle iki katlı tarihi yapıların yer aldığı alanda, evlerin bir bölümü özgün işlevlerini sürdürürken, bazıları ticari amaçla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra boş, kaderine terkedilmiş evler ve bir sonraki aşama olarak yakılıp otopark alanına dönüştürülmüş arsalar da gözlenmektedir. Alandaki konumu, niteliği ve doku olarak korunmuşluğuyla en çarpıcı sokak, İnönü Sokak olarak da bilinen 842 Sokaktır. Çalışma alanındaki diğer bir çarpıcı özellik ise, organik, dolambaçlı, farklı nitelikler gösteren ve çıkmazlarla da bütünleşen sokakların varlığıdır. İncelemede gözlenen bir durum, çok nitelikli örneklerin birçoğunun harap duruma gelmiş olmasıdır. Bu durum da, en azından bu denli yıpranmamış konutlar için ivedi önlemler alınmasını gerekli kılmaktadır.

1.2. Summary

Although the importance of documentation in preservation is known, our country that

* Prof. Dr. Etı AKYÜZ LEVİ, Proje Yürütücüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi.

is so rich in historical values lacks a cultural inventory. Some works were initiated in order to correct this insufficiency. TÜBA-TÜKSEK works on a project aiming to constitute an overall inventory of Turkey's cultural values. As part of the 2002 works, the 1st region of Kemeraltı Urban Site, comprising 11 city blocks and 20 streets, was documented.

The region we chose belongs to Kemeraltı, the historical nucleus of İzmir, and is situated in the southeast of the ancient port area. It comprises mostly houses, but in some parts they stand together with commercial buildings. In general they are two storey buildings. Some of them are used at their original uses, whereas some are used for commercial purposes. Besides, some buildings are abandoned and a step further, some are demolished and their land is used as car park. The 842th street known as İnönü Street is specially remarkable with its location, characteristic and the fact that was perfectly preserved. Another remarkable feature of the region we worked is the presence of organic, meandering streets, with various characteristics, complemented by blind alleys. In our study we observed that many samples of high quality were ruined. This must make us take urgent measures in order to preserve the ones that are in better condition.

2. Giriş

Tarihi yapı ve çevrelerin korunmasının ilk aşamasının "belgeleme" olduğu açıktır. Bu bağlamda, çeşitli alanlara ilişkin envanter çalışmaları yapılmaktaysa da, sözkonusu çabaların bireysel veya kurumsal bazda, ama tekil nitelikte kalması, ülke genelinde bütüncül bir tabana oturtulmamış bulunması eksikliği görülmüştür. Türkiye Bilim-

ler Akademisi'nin, ülkemizin en önemli zenginliklerinden olan kültür varlıklarımızın değerlendirilmesi amacıyla oluşturduğu "Kültür Sektörü", "Türkiye Kültür Envanteri"nin çıkarılmasını kararlaştırmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 2001 yılında Birecik-Suruç ile Buldan pilot bölge olarak ele alınmıştır.

İzmir kentsel kültür varlıkları envanteri, Aralık 2002 – Şubat 2003 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Eti Akyüz Levi yöneticiliğinde, Yüksek lisans öğrencileri, Mim. Tolga Çolak, Mim. Gökçe Deniz Şenol, Mim. Burcu Karakış, Mim. Gözde Benzergil, Mim. Eylem Şimşek, Mim. Işıl Pekmezci ile Mimarlık Bölümü lisans öğrencileri Cevriye Savaşal, Burcu Özdemir, Gökçe Atabeyoğlu, Saner Belli, Taner Berber, Esra Acar'dan oluşan ekiple yürütülmüştür.

Çalışmada bu süreçte 12 kişi, altı kişilik gruplar halinde üçer gün alan çalışması yapmıştır. Alan çalışmalarında yalnızca anıt föyünün doldurulması ve girilebilen yapıların plan krokilerinin çıkarılması işlemini gerçekleştirmişlerdir. Özellikle olduğu düşünülen yapıların plan krokileri ise, ölçülü olarak ekipteki yüksek lisans öğrencilerince çıkarılmış ve dijital ortamda çizilmiştir. Alanda incelenen yapıların dijital fotoğraflarının çekilmesi ve föylerin dijital ortama aktarımı, Prof. Dr. Eti Akyüz Levi ve Mim. Tolga Çolak tarafından gerçekleştirilmiştir.

Dijital ortama geçirilen föylerin alanda genel bir kontrolü, yüksek lisans öğrencileri Mim. Tolga Çolak, Mim. Gökçe Deniz Şenol, Mim. Burcu Karakış, Mim. Gözde Ben-

zergil, Mim. Eylem Şimşek tarafından yapılmıştır. Alan çalışmalarının ikinci aşaması için, altı kişi iki gün çalışmıştır.

Büro çalışmaları ise, kısmi zamanlı olarak, 15 günlük süreçte, gerçekleştirilmiştir. Fotoğrafların düzenlenmesi konusunda ekip dışından bir kişi, destek sağlamıştır.

Çalışma, TÜBAnın desteği ile yapılmıştır.

5000 yıllık zengin bir tarihe sahip İzmir'in derin geçmişini yansıtan eserlerin çoğunun tarihsel süreçte çeşitli etkenlerle ortadan kalkmış olması, günümüze ulaşanların korunması amacıyla tam ve ülke bütünselinde envanterinin oluşturulması gerekliliğini kaçınılmaz kılmaktadır. Kentin tarihi değerlerine ilişkin olarak gerek bu satırların yazarının, gerekse çeşitli araştırmacıların çalışmaları bulunmaktaysa da, bunların Türkiye bütününde uygulanmaya başlanan tek formata uygun düzende ele alınması şarttır. Bu açıdan, çalışmaya İzmir'in tarihsel çekirdeğini oluşturan, Kemeraltı kentsel sit alanı kapsamında bulunan, doğuda 839 Sokak, batıda 440, 450 Sokak, kuzeyde 916 ve 847 Sokak, güneyde 427 Sokak ile çevrili alanla başlanmıştır.

3. Çalışmanın Yöntemi ve bir önceki yıla göre yapılan değişiklikler

3.1. Yöntem

Alan çalışması kapsamında, TÜBA-TÜKSEK Kentsel Envanter Grubunca hazırlanmış envanter fişi ile İzmir Konak Belediyesi'nden sağlanan 1/500 ölçekli kadastral paftalar kullanılmıştır. Çalışmada verilerin dijital ortama aktarılması dizüstü bilgisayar ve dijital fotoğraf makinesi ile gerçekleştirilmiştir.

Alan çalışmalarında kullanılan Kentsel Envanter Grubunca geliştirilen iki fişten Kent-

sel Yerleşme Fişi, betimlemeye ve kapsamlı açıklamaya yönelik; anıt fişi ise, hızlı değerlendirmeye dönük veri içermektedir.

Çalışma kapsamında sınırları belirlenen alanda incelenecek yapılar ve diğer öğeler belirlenip, anıt fişleri hazırlanmıştır. Fişlerde aynı bölüme ilişkin birden fazla seçenek işlenmesi sözkonusu olduğunda, ayrıntısına açıklamalar bölümünde yer verilmiştir (cephede giyotin ve çift kanatlı pencerenin varlığı durumunda hangi katta hangisinin olduğunun belirtilmesi gibi).

Yapıların olabildiğince plan krokileri çıkarılmaya çalışılmış, ayrıcalıklı örneklerin ise krokilerinin ölçülü olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada inceleme dokunun bütüncül algılanması açısından sokaklar bağlamında yapılmış, ancak önceki sistemin sürekliliği açısından son envanter numaralaması yapı adaları düzeninde hazırlanmıştır.

3.2. Ayrıntılı Anlatım

3.2.1 Yerleşmenin Konumu

İzmir kenti, Batı Anadolu'da, Ege Denizi kıyılarının ortalarında, aynı adla bilinen körfezin kenarında, zengin ve geniş ard bölgesinin merkezi konumundadır. Kuzeyinde Balıkesir, doğuda Manisa, güneyde Aydın illeri ile çevrilidir (lev. 1).

Kentin çok önemli jeopolitik konumu her zaman önemli bir merkez olarak varlığını sürdürmesine olanak tanımıştır.

3.2.2. Tarihsel Gelişim

İzmir kenti, antik adıyla Smyrna tarihsel süreçte başlıca iki noktada konumlanıp geliştiğinden, "Eski" ve "Yeni" İzmir olmak üzere ikiye ayrılır.

Eski İzmir kenti, Bayraklı'da, Hacı Mutso Tepesi olarak da bilinen Tepekule'de, M.Ö. 3000 lerde kurulmuş olup; Prehistorik, Aiol, İon dönemlerinde bu alanda gelişip varlığını sürdürmüştür. Körfezin kuzeydoğusunda yer alan, Strabon ve Aristeides'in tanımlarına dayanılarak araştırılıp ortaya çıkarılan Eski İzmir, küçük yarımadaçıkların en güzel örneklerindendir. Tepenin uzunluğu 370 m , en geniş yeri 220 m, en yüksek yeriyse 16 m'dir. Başlangıçta yarımadanın çok küçük bir bölümünü kaplayan yerleşim, M.Ö. 7. - 8. yüzyıllarda büyüüp, genişlemiş; sonraları yeniden küçülmüştür. Nüfusun da Prehistorik dönemde 1000 kadar iken, İon devrinde 3000 i aştığı düşünülmektedir (Akurgal, 1983, 14; Cook, 1958-59, 19-22). Yerleşimde ilk kez 1930'da başlayan, önceleri aralıklarla, uzun yıllardır ise düzenli olarak yapılan kazılarla kent tarihine ilişkin önemli bulgular, gün ışığına çıkarılmıştır. Kazılar, 1930'da Fr. ve H. Miltner, 1948-1951 arasında Cook ve E. Akurgal, 1967-1992 sürecinde E. Akurgal tarafından yapılmış, 1993'den beri de M. Akurgal tarafından sürdürülmektedir. Çalışmalarla ortaya çıkarılan eserler arasında Hellenik yerleşimin en eski ve en iyi korunmuş yapısı, kerpiç oval ev, Kral Evi; 7. yüzyılda yapılmış Arkaik çeşme, Doğu Grek Dünyasının en erken ve en güzel dinsel yapılarından Athena Tapınağı belirtilebilir (Akurgal, 1983, 45-51).

Tepekule'deki kentin yamaçlarında, günümüzde Çiçek Mahallesi'nde geceköndü alanı içinde kalmış olan, antik şehrin Nekropolis alanı, Turan'ın kuzeyinde 356 m yükseklikte Eski İzmir savunma yapıları, Büyük Kale, Küçük Kale ve Gözetleme yeri bulunmaktadır.

Bayraklı'da kurulan kentin yarımada yerleşimi olması, gerek savunma gücüğü yarat-

tığından, gerekse büyümesini engellediğinden şehir, M.Ö. 334 te İskender ve general-lerince Kadifekale'ye (Pagos) taşınmıştır (Akurgal, 1983, 110). Burada kent Hellenistik dönemden günümüze büyüüp gelişmiştir. Kadifekale'deki Yeni İzmir kentinin kuruluşunun destansal bir ünü de vardır. Buna göre, Pagos Dağı eteklerinde uyuyakalan İskender rüyasında kendisine burada bir şehir kurmasının emredildiğini görmüş, bunu yorumlayan Claros kahini de, "kutsal Meles nehrinin karşısında yaşayacak insanların, üç kerre, dört kerre daha mutlu olacaklarını" söyleyince buraya kenti taşımıştır. Hellenistik dönemde İzmir, düzenli ızgara planlı bir kentti. Çok iyi yapılmış şehir planı, yolları, yapılarıyla, *tüm şehirlerin en güzeli* idi (Bürchner, 1929, 752-753). M.Ö. 133'de başlayan Roma dönemi de, kent tarihinin en parlak süreçlerindendir. Şehir, İmparator Caracalla tarafından, *güzellikte Asya'nın birincisi, en parlağı, Asya'nın metropolisi, İonia'nın süsü* olarak betimlenir. Bu dönemin kent yaşamını etkileyen önemli olaylarından biri, M.S. 178 tarihinde yaşanan ve kent yaşamını sarsan, büyük yapıların çoğunun neredeyse tümüyle yıkılmasına yol açan depremdir. Hellenistik - Roma döneminin bazıları iz şeklinde de olsa günümüze ulaşan önemli yapıları arasında, Agora, Tiyatro, Stadyum, Antik Yol, Su Kemerleri, Dionysos Tapınağı kalıntıları belirtilebilir. O sürecin bu büyük yapılarının varlığına dayanılarak, nüfusun 50000-60000 kadar olduğu sanılmaktadır.

Bizans döneminde, Hristiyanlık teşkilatında, yedi Apocalyps kilisesinden birinin merkezi olan İzmir, siyasi ve kültürel bağlamda duraklama sürecine girmiştir. Ama gene de, Bizans'ın yirmi şehrinin en önemlisi, 9. yüzyıl sonları ile 10. yüzyıl başların-

da Samos deniz temasının merkezi olarak tersanesiyle ünlü kent, ticari ve idari merkez konumundaydı (Foss, 1977, 481; Ahrweiler, 1965, 34; Müller-Wiener, 1962, 64). Buna karşın, söz konusu dönemde kent alanının küçüldüğü, nüfusunun azaldığı, 5000-10000 kadar olduğu sanılmaktadır (Baykara, 1974, 55).

Daha sonra kent, 11. yüzyılın ikinci yarısında Beylikler, 15. yüzyıldan itibaren ise, Osmanlı – Türk süreçlerine girer. Beylikler Döneminde, 13. yüzyıl başlarına kadar sönük bir hayat yaşayan İzmir, daha sonra İznik İmparatorluğunun başlıca Akdeniz limanı olmuş; İmparatorluğun sonuna dek Ege Deniz filosunun üssü olarak kalmıştır (Ahrweiler, 1965, 34-35).

14. yüzyıl ortalarında, 1344'te Liman Kalesi'nin Venediklilerin eline geçmesiyle, yamaçta Kadifekale'de Türkler, liman kıyısında Venediklerin olduğu ikili bir yaşamın, 57 yıl kadar kendini gösterdiği görülür. Bu durum, İzmir'in Pazar olarak önemini yitirmesine neden olmuştur (Darkot, 1950, 1244; Heyd, 1975, 602-603 den Bosio, II, 50 -). Osmanlı eline geçtikten sonra ise, kent kısa zamanda önem kazanıp, *Anadolu'nun Dış Ticaret Kapısı* durumuna gelir. 16. yüzyılın ikinci yarısında *Anadolu'nun İpek Ticaret Merkezidir* (Baykara, 1974, 93-94). Özellikle 17. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti'nin en büyük iskelesi olan kent, çeşitli ürünlerin İran'dan Avrupa'ya, pek çok ülkeye çıkış yeri ve antrepo niteliğindedir (Darkot, 1950, 1245). Gelişmeye çok uygun coğrafi konumu, ticari önemi paralelinde o süreçte kentin nüfusu artar, İzmir Dünya'nın her köşesinden pekçok gezgin ve tüccarın ziyaret mekanı olur. Şehrin dış ticaretinin Osmanlı Devletinin tek liman şehri olarak erişilemeyecek düzeye ulaşması,

gezinlerin de dikkatini çeker. 17. yüzyılda (1671) kente gelen Evliya Çelebi, "*Osmanlı elinde 260 benderin cümlesinden şöhrətli*" olarak betimlediği şehrin mahalleleri ve yapıları konusuna değinir (Evliya, 1935, 88-100). Şehirde 10 Müslüman, 10 Hristiyan, 10 Frenk ve Musevi, iki Ermeni, bir Kıpti Mahallesinde 10300 ev ve 3060 dükkan olduğunu belirtir (Evliya, 1935, 93). 17.-19. yüzyıl arasında İzmir'e gelen gezginlerin kente ilişkin betimlemelerinde, "*Tüm Doğu'nun en ünlü şehri, Avrupa'dan Asya'ya, Asya'dan Avrupa'ya geçen tüm malların en büyük iskelesi*" (Tavernier, 1679, 31) ; "*Doğu'nun en büyük ve en güzel şehirlerinden biri*" (Tournefort, 1717, 370-383); "*Denizden gelindiğinde Dünya'nın en güzel görünümünü veren şehir*" (Pockocke, 1773, 6, 20, 21); "*Anadolu Şehirlerinin Kraliçesi*" (Montémont, 1828, 42) gibi önemini, etkileyciliğini vurgulayan anlatımlar görülür. Kentin ticari cazibesinin artması gideerek nüfus içinde etnik grupların oranının yükselmesi sonucunu doğurur. Bu durumda o günlerin kenti, "*tüm ulusların eşsiz bir karışımı*" niteliğindedir (Bruyn, 1825, 83-). Etnik grupların nüfus içinde zaman zaman önemli oranlar kapladıkları olmuştur. Hatta 19. yüzyılda çoğunluk durumuna geçtikleri süreçler de vardır. Bu dönemde, kentteki her etnik grubun ayrı yerleşim alanları bulunmaktadır.

Osmanlı döneminde kentin hızla büyüyüp geliştiği, geniş bir alana yayıldığı algılanır. Ancak tarihsel süreçte kent yaşamını sıklıkla etkileyen yangın, deprem, salgın hastalık gibi afetlerin 19. yüzyılda da yinelenildiği bilinmektedir. 1816, 1826, 1831, 1837, 1849 salgınları; 1834, 1841, 1844 yıllarında görülen yangınlar; 1847, 1851, 1880 yıllarındaki depremler bu bağlamda örneklenebilir. Bu konuda Slaars (1868), "*Otuzdört yüzyıllık geçmiş olan bir şehrin, savaşlara, büyük salgınla-*

ra, depremlere, yangınlara karşın ismini koruyarak, her zaman ve hala büyük, güzel, zengin ve müreffeh kalabilmesi bir mucizedir", demektedir (Iconomos ve Slaars, 1868, önsöz).

19. yüzyılda kentteki imar çalışmaları kapsamında, 1827 de Kışlayı Hümayun Binalarının, 1850 de Guraba-i Müslümin Hastanesi'nin, 1868-1872 tarihleri arasında da Hükümet Konağı'nın yapımı belirtilebilir. 19. yüzyılda kentin gelişimini etkileyen en önemli olaylardan biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk demiryolu olan İzmir-Kasaba ve İzmir-Aydın Demiryolu hattının yapımıdır. Diğer önemli bayındırlık etkinlikleri ise, Rıhtım yapımı ve Fevzi Paşa Bulvarı'nın açılmasıdır. Bulvarın açılması dar, dolambaçlı yolları düzeltmişse de, pek çok tarihi yapının özellikle han yapısının kısmen veya tümüyle yok olmasına neden olmuştur.

Osmanlı döneminde birçok imar plan çalışması yapıldığı görülür. Bunlar arasında Graves, Storari, Dangé'nin çalışmaları, hayata geçmemiş olmakla birlikte Corbusier'in planlama önerisi belirtilebilir. Ancak sonraki dönemlerde de yapılan birçok planlamada nüfus kabulleri, gerçekleşenin çok altında kaldığından çalışmalar kısa sürede geçersiz duruma gelmiştir.

Kentin asıl alansal büyümesi ise, 1960'lar sonrasında olmuş, İzmir'in sınırları birkaç kat artmış; ancak bu büyüme gecekondu- larla, plansız, alt yapısız, kısaca sağlıklı- şekilde olmuştur. Günümüzde 2.232.265 olan metropol ve 3.370.866 olan tüm kent nüfusu ile İzmir, Başşehir Ankara ile yarışır durumundadır (İzmir İstatistik Müdürlüğü Verileri).

3.2.3 Çalışma Alanı Olarak Belirlenen Kemeraltı'nın Kent İçindeki Yeri ve Önemi

Gezginler, İzmir betimlemelerinde kentin Doğu ve Batı'nın bileşimi olduğunu belir-

tirler. Dünya'nın en lüks ürünlerinin bulunabileceği Avrupai mağazaları ile Küçük Paris, Alsancak, kentin Batılı yüzünü; çarşıları, pazarları, Türk mahalleleri ise, Doğu'lu çehresini yansıtır. Türk Mahalleleri, durgunluğu ve sessizliği ile dikkat çeker. Alsancak sokaklarındaki canlılığın tersine, buraları boştur. Bu açıdan bakıldığında, çalışma alanı olarak belirlenen Kemeraltı, kentin "Doğu"lu yüzüdür.

Kemeraltı, İzmir'in tarihsel çekirdeğini, kentin her zaman hareketliliği ile dikkat çeken kalbini oluşturmaktadır. Kemeraltı, günümüzde İzmir'in Mithatpaşa Caddesi, Bornova, Karşıyaka, Bayraklı, Buca gibi kentsel sit alanlarından biridir. Alsancak ise, geçmişte kentsel sit niteliğindeyken, sonra bu statüsü kalkmış; bu alanda yalnızca on sokak koruma altına alınmıştır.

Kemeraltı Kentsel Sit Alanı, 270 hektarlık geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu alan İkiçeşmelik Caddesi'nin batısında kalan 1. Bölge ile, doğusunda kalan 2. Bölgeyi içerir. 1. Bölge, kentin ticari ve idari merkezi konumundadır. Tarihsel nitelik yansıtan Vilayet Konağı gibi idari bir bina; Elhamra Sinema ve Kütüphanesi, Devlet Tiyatrosu, Kız Lisesi gibi kültür yapıları; dini yapılar, ticari yapılar, çeşme ve sebiller, ayrıca çok sayıda geleneksel nitelikli konut bu alanda yer alır. 2. Bölge ise, Agora, Antik Tiyatro, Stadyum alanı, Kadifekale gibi antik yapılarla, dini yapılar ve konut dokusunun yoğun olduğu bir alandır.

TÜBA-TÜKSEK Kentsel Kültür Varlıkları Envanterinin İzmir Aralık 2002-Ocak 2003 dönemi kapsamında seçilen alan Kemeraltı 1. Bölgede yer almaktadır. Söz konusu alan İzmir'in antik dönemlerde varolan, sonraları giderek dolan iç limanının güneybatısında bulunmaktadır.

3.2.3.1.Yerleşimin Fiziksel Özellikleri

3.2.3.1.1. Belgelenen yapı adalarının genel özellikleri

Kemeraltı, İzmir'in Hellenistik dönemden günümüze yerleşim gördüğü ve geliştiği önemli bir tarihsel odaktır.

Çalışma alanı olarak belirlenen bölge, kuzeyde 916, 847 Sokak, batıda 440, 450 Sokak, güneyde 427 Sokak, doğuda 839 Sokak ile sınırlandırılmış olup; büyük çapta konut alanı, bazı bölümleriye konut ve ticaretin birlikte olduğu alan niteliğindedir. Alan, 427, 436, 437, 446, 450, 438, 439, 440, 441, 442, 834, 839, 841, 842, 844, 845, 847, 848, 849, 916 Sokaklar ile 112, 113, 114, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 178, 183 numaralı yapı adalarını içermektedir (lev. 2-4).

Çalışmada incelenen yapılar, konut, konut ve ticaret, dini, eğitim, su yapısı olarak sınıflandırılabilir (lev. 5-6).

Araştırma kapsamında her yapı adası, yerleşme; incelenen her yapı anıt fişi ile belgelenmiştir (lev. 7-8).

Belgeleme sırasında, olabildiğince ölçülü plan krokileri çıkarılmıştır (lev. 9-10).

125 nolu yapı adası Yıldız mahallesi'nde, kuzeyde 442 Sokak, batıda 440 Sokak, güneyde 441 Sokak, doğuda 438 Sokak ile çevrelenmiştir. 442 Sokaktan iki çıkmaz sokak ile bir küçük çıkmaz yapı adasına girmektedir. Adadaki 41 parselden altısı çalışma kapsamında incelenmiştir. Parseller konut ve dükkan işlevleriyle kullanılmakta olup; bazıları tümüyle veya kısmen boştur. Adada 442 Sokak çıkmazlarında ve sokak üzerinde yer yer nitelikli yapılar vardır. 441 Sokağa bakan bölümde işyeri olarak kullanılan geleneksel nitelik taşımayan yapılar bulunmaktadır. Bu yüzdeki yapılar genelde, iki, üç katlıdır. 440 Sokakta pek özgün ör-

nek yoktur. Yer yer üç, beş katlı apartmanlar, harap durumda tek katlı evler vardır. 440 ve 441 Sokakların köşesinde 1949 yapım tarihli bir apartman bulunmaktadır.

124 nolu yapı adası Yıldız Mahallesi'nde, kuzeyde 441 Sokak, batıda 439 Sokak, güneyde 845 Sokak, doğuda 438 Sokakla çevrilidir. Adadaki 21 parselden beşi inceleme kapsamında ele alınmıştır.

113 nolu yapı adası Odunkapı Mahallesi'nde, kuzeyde 845 Sokak, batıda 446 Sokak, güneyde 427 Sokak, doğuda 436 Sokakla çevrelenmiştir. Adaya giren altı çıkmaz sokak vardır. Yapı adasındaki 72 parselden 16'sında yer alan 17 anıt çalışma kapsamında incelenmiştir. 427 Sokak üzerinde nitelikli örnekler vardır. 427 Sokak No 57, bu bağlamda örneklenebilir. Yapı adasının 845 ve 446 Sokaklar kesişiminde, 28 numaralı köşe parselde Ali Ağa Camisi ve 845 Sokağa bakan bahçe duvarında biri özgün, biri yeni olmak üzere iki duvar çeşmesi vardır.

123 nolu yapı adası Yıldız Mahallesi'nde, kuzeyde 442 Sokak, batıda 438 Sokak, doğuda ve güneyde 437 Sokak ile çevrelenmiştir. Yedi parsel içeren adadaki, üç parsel çalışmada ele alınmıştır. 437 Sokak No 4 ve 6 nitelikli, geleneksel yapı özelliklerini koruyan örneklerdir. Adanın köşesinde dört katlı apartman vardır.

122 nolu yapı adası Yıldız Mahallesi'nde, kuzeyde 442 Sokak, batıda 437 ve 438 Sokak, güneyde 845 Sokak, doğuda 436 Sokakla çevrelenmiştir. Ada içine giren iki çıkmaz sokak vardır. Adadaki 39 parselden, dört parseli incelenmiştir.

Türkyılmaz Mahallesi'nde yer alan 121 nolu yapı adası, kuzeyde 442 Sokak, batıda 436 Sokak, güneyde 427 Sokak, doğuda 842 Sokakla çevrelenmiştir. Ada içine giren ikisi 436 Sokaktan, daha uzun ve çatallı olmak

üzere beş çıkmaz sokak vardır. İnönü Sokak olarak da bilinen 842 Sokak, İzmir için karakteristik nitelik yansıtan merdivenli sokaklardandır. Sokakta İsmet İnönü'nün doğduğu ev yer almakta, günümüzde müze işleviyle kullanılmaktadır.

Yapı adasını sınırlandıran 442 ve 427 Sokaklar düz, 842 ve 436 Sokaklar eğimlidir. Adadaki 97 parselden 27'si incelenmiştir. Konut yapılarının çoğu işlevlerini sürdürmekte; bir bölümü boş, bir kısmı da ticari amaçlı kullanıma dönüşmüş durumdadır. Adadaki büyük parsellerden İmam Hatip Lisesi'ne, 436 Sokak çıkmazından ulaşılmaktadır.

178 nolu yapı adası Fevzi Paşa Mahallesi'nde, kuzeyde ve batıda 847 Sokak güneyde 442 Sokak, doğuda 848 ve 849 Sokakla çevrelenmiştir. Adadaki 74 parselden, 13 ü çalışmada incelenmiştir. 847 Sokak no 30, 848 Sokak no 21, 23, 25, özgün örnekler arasında belirtilebilir. 66 parselde Hacı Mahmut Camisi yer alır. Ancak ada büyük ölçüde yenilenmiştir ve yeni yapılar içerir. Buradaki 38 parsel, çok katlı, boş olan Tekel Binasıdır.

Odunkapı Mahallesi'ndeki 112 nolu yapı adası, kuzeyde 845 Sokak, batıda 450 Sokak, güneyde 427 Sokak, doğuda 446 Sokak ile çevrelenmiştir. L formlu bir çıkmaz sokak ada içine girmektedir. 112 nolu yapı adası, çok yenilenmiştir. Alanda yer yer yıkılıp otopark olarak düzenlenmiş boş parseller bulunmaktadır. 427 Sokak, No 13, 17, 24 özgün örneklerdendir. 446 ve 845 Sokaklar kesişimindeki, 32 parselde yer alan köşe konutun, 446 Sokak cephesinde bir duvar çeşmesi vardır. Adadaki 1 numaralı parsel, Odunkapı Camisi'dir. Yapı adasındaki 29 parselden, altısı incelenmiştir.

126 nolu yapı adası Yıldız Mahallesi'nde , kuzeyde 441 Sokak, batıda 440 Sokak, gü-

neyde 845 Sokak, doğuda 439 Sokak ile çevrelenmiştir. Sekiz parsel içeren adada, 440 Sokak No 13 geleneksel konut niteliğini yansıtmaktadır. Adada yer yer yanmış harap durumda konutlar bulunmaktadır. Yıkılıp boşaltılarak otopark durumuna getirilmiş, bu amaçla kullanılan parseller vardır.

183 nolu yapı adası Uğur Mahallesi'nde, kuzeyde 916 Sokak, batıda 849 Sokak, güneyde ve doğuda 442 Sokak ile çevrelenmiştir. Yapı adasının 442 Sokak köşesinde anıtsal dini yapı, Esnaf Şeyh Camisi bulunmaktadır. 442 Sokak No 38 ve 40 cephe düzeni ile çarpıcı nitelik yansıtan, ancak harap durumdaki örneklerdendir. Adadaki 53 parselden 11'i incelenmiştir.

120 nolu yapı adası Kahraman Mescit Mahallesi'nde, kuzeyde 442 ve 834 Sokak, batıda İsmet İnönü Sokağı olarak tanınan 842 Sokak, güneyde 841 Sokak, doğuda 839 Sokak ile çevrelenmiştir. Adada 66 parsel bulunmakta olup, 21 si geleneksel yapı özelliklerini yansıtmaktadır. Adadaki yapılar genellikle özgün işlevi konut olan, günümüzde ise bir kısmı ticari amaçlı kullanılan örneklerdir. 842 ve 841 Sokaklar kesişiminde dini yapı, H. Mehmet Müftü Camisi, 839 Sokak'ta , 53 parselde ise, Kahraman Mescidi bulunmaktadır.

3.2.3.1.2. Sokak Özellikleri

Çalışma alanı kapsamında yer alan sokaklar, çeşitlilik yansıtmaktadır. İncelenen alanın yerleşimin eğimli bir bölümünde bulunması, burada düz, eğimli, organik, çıkmaz gibi çok çeşitli tarzda sokakların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sahile paralel iç akslar düz, farklı kottaki bu düz sokakları birbirine bağlayan yollarsa eğimlidir. Bu eğim, bazen yokuş, bazen merdiven, bazense ikisinin birlikteliği ile çözümlenmiştir (lev. 11).

Sokakların çarpıcı diğer bir özelliği ise, belli bir düzen içinde olmamaları zaman zaman bir yapı adasının birkaç yönünde aynı numaralı sokağın sürmesidir. Dolayısıyla bir sokağın hem düz, hem eğimli, (merdivenli ve yokuş), hem çıkmaz sokak özelliğini taşıdığı görülebilmektedir. Örneğin 436 Sokak, tüm bu özellikleri yansıtır. Ayrıca çalışma kapsamında ele alınan sokakların çoğunun çıkmazları da vardır. 845 Sokak ise, düz ve merdivenli sokak niteliğindedir. Sokakların çok farklı niteliği, sınırlayan yapıların üçüncü boyutta hareket kazandırıcı çıkma, cumba kafes, saçak, sundurma gibi öğeleri dokuyu zenginleştirici unsurlardır.

Eğimli Sokaklar:

Merdivenli sokaklar, kent için karakteristiktir. Taşıt ulaşımına kapalı olan bu sokaklarda yaya yaşamı daha etkindir. Bu sokaklarda yazın akşam üstleri kapıda oturan, dantelini ören, komşusuyla sohbet eden hanımları, oyun oynayan çocukları görmek mümkündür. Her zaman çok canlı, yaşayan akslardır. Diğer bir olumlu özelliği de, denize dik açılan, yazın İzmir'in İmbat rüzgarının iç kısımlara kadar ulaşabildiği sokaklardır. Aynı zamanda kent panoramasına hakimdirler. Bu tür sokakların olumsuz özelliği ise, acil durumlarda, ambulans, itfaiye gibi araçların yaklaşım güçlüğü ile uygun düzenlemeler yapılmadığında çocuk arabası, tekerlekli sandalye gibi özellikli kullanımlara yanıt veremiyor olmasıdır. Çalışma alanında yer alan, 842 Sokak merdivenli sokaklar bağlamında en karakteristik örneklerdendir (lev. 11, res. 1).

Yokuş sokaklar, eğimli alanların bağlantı çözümünde kullanılan merdiven dışındaki yaklaşımlardandır. Burada sokak düzeni yaya yanı sıra, taşıt kullanımına da olanak tanır. Ancak merdivenli sokaklar kadar,

canlı bir yaya yaşamı görülmez. 437 Sokak bu bağlamda örneklenebilir.

Düz Sokaklar:

Aynı yatay düzlemdeki sokaklardır. Bunlar, aynı genişlikte süren, paralel sokaklar veya kıvrımlı, yer yer daralıp genişleyen, organik kurgulu sokaklar olabilmektedir. Çalışma alanındaki düz sokaklar bağlamında, 442 ve 848 Sokaklar örneklenebilir (lev. 11, res. 2).

Çıkmaz Sokaklar:

Gerek eğimli, gerekse düz sokaklarla bağlantılı olabilen, tek yönden giriş çıkışı olan sokaklardır. Alanda incelenen yapı adalarının çoğunda, hatta bazılarında sayıları altıya varan çıkmaz sokak görülmektedir. Bunlar bazı örneklerde birkaç evin açıldığı bir kentsel niş hüviyetindedir. Bu durumlarıyla da, adeta o evlerin kamusal alanla öze geçişte sokak mekanına göre bir derece daha özelleşmiş mekanlardır. Bazı örneklerde çıkmazlar, arkadaki bir, iki eve geçiş olanak tanıyan dar, ince bir yol niteliğindedir (lev. 12).

3.2.3.1.2.1. Sokak - bahçe - konut ilişkileri

Çalışma alanındaki konutlar, sokak-bahçe-konut ilişkisi bağlamında incelendiğinde, evlerin çoğunda sokaktan doğrudan giriş olduğu, bahçeli örneklerde de genelde bahçenin arkada konumlandığı gözlenir. Bazı örneklerde sokaktan bahçeye ve bahçe aracılığıyla eve giriş söz konusudur. Sokağın hem bahçe, hem de ev girişi ile ilintili olduğu örneklerde ise, yan yana konumlanmış iki kapı görülür.

İki katlı örneklerde, çoğunlukla yapının bütüncül kullanımı söz konusu iken, her katın bağımsız birim niteliğinde olduğu örnekler de vardır.

Alandaki konutların giriş düzenleri, yolla yapı giriş kodunun aynı olması veya yapı girişinin yoldan yükseltilmesi olmak üzere başlıca iki grupta ve beş alt grupta sınıflandırılabilir:

- Girişin cephede bir boşluk niteliğinde olduğu, yol ve yapı giriş kodlarının aynı olması durumunda görülen örnekler (lev.13, res. 4),
- Girişin cephe yüzeyinde, yol ve yapı giriş kodlarının aynı olduğu, ancak cephenin çıkma ögesinin giriş üstünde konumlanarak vurgu yarattığı örnekler (lev. 13, res. 3),
- Yol ve yapı giriş kodlarının aynı olması durumunda, girişin cephe yüzeyinde olduğu, ancak metal sundurma ile vurgulanmış ve korunaklı duruma getirilmiş örnekler (lev. 13, res. 5),
- Giriş kodunun yoldan yükseltilmesi durumunda, cephede girinti yapan, yarı açık, tanımlı, korunaklı bir giriş mekanının oluştuğu örnekler (lev. 13, res. 2),
- Giriş kodunun yoldan çok yükseltilmesi durumunda, merdivenin daralması ile, farklı bir giriş mekanının oluştuğu örnekler (lev. 13, res. 1),

3.2.3.1.3. Yapı Özellikleri

3.2.3.1.3.1. Konutlar

İzmir’de geleneksel konut mimarisi incelendiğinde, tipolojik ayrımı belirleyen asıl faktörün etnik yapı olduğu gözlenir. Aynı fiziki çevre şartlarında, çok farklı konutların oluşmasında, etnik yapı, baskın faktör olmuştur. Buna göre, kentteki geleneksel konut mimarisi, Geleneksel Türk Evleri, Levanten ve Rum Evleri, Etkileşim Evleri olmak üzere gruplanabilir.

Geleneksel Türk Evleri, dış sofalı, çoğunlukla iki katlı, alt katı yığma, üst katı ahşap karkas sistemli, eğimli ve kiremit çatılıdır. Alt kat olabildiğince masif olup, yolla görsel bağlantı üst kattan sağlanır. Cephedeki cumba kafes, kafes gibi öğeler, Türk toplumdaki mahremiyetin mimari göstergesidir. Türk Evleri, kentin Namazgah, Tilkilik, Arap Fırını, İkiçeşmelik, Dönertaş gibi Türk Mahallelerinde yoğunur.

Levanten konutlar, genellikle bodrum, birinci ve ikinci kattan oluşan, alt katı yığma, üst katı ahşap karkas sistem olan yapılardır. Giriş katı yaşam mekanlarını, üst kat yatma mekanlarını kapsar. Levanten ikiz evler yaygındır. Üst katta cumba, sıklıkla görülür. Kentteki örnekler, Alsancak, Mithatpaşa Caddesi ile paralel ve dik sokaklarıyla, Buca, Karşıyaka’da görülür.

Etkileşim Evleri, her iki türdeki konutların bazı özelliklerini gösteren, Türk ve Levanten evlerinin etkileşimiyle oluşmuş, ya da Levanten kullanıcıların yurttan ayrılmalarıyla Türklerin yerleşmiş ve bazı ekler yapmış olduğu örneklerdir. Çoğunlukla dikdörtgen planlı, iki katlı, doğrudan iç mekana girilen bu evlerde taşıyıcı sistem yarı kargirdir (Akyüz, 1996, 29-30).

Çalışma alanı kapsamında yer alan konutlar, çoğunlukla etkileşim evleri niteliğindedir. Yapılar, genellikle bodrum ve iki katlıdır.

Yapı cepheleri, simetrik veya asimetrik düzendedir (lev. 14). Bodrumlu ve tek katlı, iki katlı, bodrumlu ve iki katlı örnekler, alanda görülen cephe tipleridir. İki katlı örneklerde İzmir evleri için karakteristik bir öge olan çıkmalar yaygın olarak kullanılmıştır. İzmir evlerinde görülen çıkmalar, kapalı, açık, açıkla kapalı arasında geçiş oluşturan ile açık ve kapalının birlikte kullanıldığı ör-

nekler olarak sınıflandırılabilir (Akyüz 1993, 121-125). Kapalı çıkmalar da Türk evlerinde ve Batı etkisindeki konutlarda farklılıklar yansıtırlar. Türk evlerinde görülen çıkmalar, kapalı, şahnişin niteliğinde, çıkmanın planda mekan ve cephede üst örtü ile bütünleştiği örneklerdir.

Alanda yaygın olarak görülenler, kapalı çıkma ve açıkla kapalı arasında geçiş oluşturan çıkmalardır (lev. 15). Kapalı çıkmalar, "cumba" niteliğinde, İzmir bütününde de en yoğun olarak görüldüğü üzere, yanal yüzeyi ahşap, üç bölümlü, alttan dökme demir konsol öğeleri ile desteklenmiş örneklerdir. Daha az oranda olmakla birlikte, dövme demir konsollar da görülür. Çıkmalarda bitkisel motifler dikkat çeker. Doğramaları giyotindir. Bazı örneklerde iç bölüntüler yapılarak, köşe parçalarda renkli cam kullanılmıştır. Çıkma üst örtüsü, eğimli ve çinko kaplamalıdır (lev. 15, res. 1-3).

Açıkla kapalı arasında geçiş oluşturan çıkmalar ise, yanal yüzeyleri dekoratif metal parmaklıklarla sınırlandırılmış, alttan dövme demir konsollarla desteklenmiş, üst örtüsü çinko kaplı, saçak kenarları özenli bitimleriyle dikkat çeken örneklerdir (lev. 15, res. 4-5)

Açıkla kapalı arasında geçiş oluşturan bazı çıkmaların, pencere ögesi niteliğinde, pencereden dışa taşan, nitelik olarak bu tür çıkmalara benzeyen, ancak konum ve boyut olarak farklılık yansıtan tarzda oldukları görülür. Çalışmada bunlar, cumba kafes çıkmalar olarak örneklenmektedir (lev. 16, res. 1-2).

"Cumba kafes" ise, yapı cephesi ve sokağa hareket katan, sokağın algılanmasında çok farklı perspektifler kazandıran, konut pencerelerindeki dışa eğrisel çıkıntılı (bombeli),

parmaklık ve genellikle içte metal veya ahşap kafes de içeren bir mimari öğedir (lev. 17, res. 1-2). Bazı örneklerde, 50 cm. i aşmayan metal bir üst örtü ile güneş ve yağmura karşı daha korunaklı bir duruma getirilmişlerdir (lev. 17, res. 3-4). Bu öge, Türk toplumdaki mahremiyetin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Evin hanımının dıştan görünmeden, dışı rahatça görebilmesine olanak sağlayan bir mimari öğedir.

Pencereler, genellikle düz atkılı, dikdörtgen formlu olup; sayı olarak daha az olmak üzere kemerli, özellikle basık kemerli örnekler de görülür. Doğramalar, ahşap malzemeli, giyotin ve çift kanatlıdır. Bu farklı iki tür doğrama tipinin zaman zaman aynı evin farklı katlarında kullanıldığı gözlenir. Pencere ögesi olarak, cumba kafes yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, metal parmaklık, metal kepenk, ahşap kepenk (Venedik Pancuru) görülen diğer pencere öğeleridir (lev. 18). Sıklıkla gözlemlenen, evin alt katında demir kepenk; üst katında ise, ahşap kepenk kullanımıdır. Bu şekillenişte güvenlik faktörleri de etkilidir.

Pencereler, taş söveli veya ahşap pervazlı 1/1.5, 1/2 oranlarındadır. Bodrum kat pencereleri ise, oransal olarak kareye yakın düzendedir.

Kapılar, ana girişlerde genellikle çift kanatlı, metal veya ahşap doğramalı, bodrum katlarında ise tek kanatlıdır. Çift kanatlı kapılar, tümüyle masif; belli bir yüksekliğe kadar masif, üstü parmaklıklı ve iç kanatlı; yere kadar parmaklıklı düzende olabilmektedir (lev. 19). Ferforje kapılar, dekoratif ve çarpıcı nitelik yansıtır.

Cephenin diğer elemanları bağlamında, kat bordürü, saçak bordürü, köşe silmeleri, plastırlar, rozet ve armalar, belirtilebilir (lev. 20, res. 3-4). Tuğla elemanlarla oluşturulmuş, saçak ve kat bordürü yaygındır. Yarı

açık giriş mekanlarının yanıl ve üst yüzeylerinde de, bitkisel motifli bezemeler, yoğun olarak kullanılmıştır (lev. 20, res. 1-2). İzmir evlerinde sıklıkla kullanılan dekoratif bir cephe ögesi de, pencere altı panolarıdır (lev. 20, res. 4-6).

İncelenen alanda, dekoratif cephe elemanları olan birçok konut harap durumdadır (lev. 21).

3.2.3.1.3.2. Konut ve Ticaret Yapıları

Çalışma alanında yalnızca konut işlevli örnekler dışında, konut ve ticaret işlevinin birleştiği, her katı bağımsız kullanılan, alt katı dükkan, üst katı konut olan yapılar da vardır. Bu örnekler, genellikle alanın ticaret alanına daha yakın bölümlerinde, örneğin 442 sokakta görülür. Bazı yapılarda köşe özelleşerek vurgulanmakta, kütle kırılmakta ve giriş bu bölümden alınmaktadır (lev. 22).

3.2.3.1.3.3. Dini Yapılar

İncelenen alanda çok sayıda dini yapı, cami, bulunmaktadır. Bunlar, 112 adada, 27 numaralı parselde yer alan Odunkapı Camisi; 113 adada 28 numaralı parselde bulunan Ali Ağa Camisi; 120 adada 3 numaralı parselde Hacı Mehmet Camisi; 183 adada, 50 numaralı parselde olan Esnaf Şeyh Camisi, 178 adada 66 numaralı parselde Hacı Mahmut Camisi ve 120 adada, 53 parselde Kahraman Mescidi'dir (lev. 23). Camilerin tümü, dini işlevlerini sürdürmektedir. Ali Ağa Camisi, Odunkapı Camisi ve Esnaf Şeyh Camisi, 17., 18. yüzyıl yapıları olarak dikkat çekmektedir.

Ali Ağa Camisi:

Yıldız Mahallesi'nde, Odunkapı Camisi ile Damlacık Hastanesi arasında konumlanmıştır. Son cemaat yeri ve portal üzerinde yazıtlar vardır. Buradan, 1672 (1083 H) de, Ali Ağa tarafından medresesi ve çeşmenin

yanına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Gediklizade Süleyman'ın kızı Rukiye Hanım, 24 Mart 1813 tarihli vakıfla camiye bazı gelirler bırakmıştır (Gültekin, 1952, 55).

Kare planlı harimin üzerindeki kubbe, sekizgen ve oldukça yüksek tambur üzerine oturtulmuştur. Minare tuğladan yapılmış olup, kiblelidir. Cümle Kapısı, 19. yüzyılda yapılmış, özenli işçilikli ve mermerdir. Doğu ve batı cephesinde alt ve üst kısımlarda üçer, son cemaat yerinde iki pencere vardır. Mihrap ve minber, ampir tarzındadır (Vakıf Defteri, 1965).

Esnaf Şeyh Camisi:

442 sokak, 56 numaralı yapıdır. Çivi Hamamı ve Arap Fırını arasında konumlanmıştır. 1736 yılına tarihlenen yapının, mezarlık kısmının 1807'de yapıldığı ve 1957'de yeniden yapıldığı bilinmektedir (lev 23, res. 1, çiz. 1).

Odunkapı Camisi:

427 Sokak, 27 numaradaki Caminin olasılıkla 18. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir. Minare doğu cephesinde olup, köşeli kaide üzerine kesme taştan yapılmış, yivli gövdelidir. Dikdörtgen planlı, eğimli, kiremit çatılıdır. Kuzeyinde sonradan eklenilmiş, son cemaat yeri vardır. Giriş kapısı, yuvarlak kemerlidir. İç mekanda, mihrap nişinde bitkisel bezemeler, minberde ahşap oyma işçiliği dikkat çeker. Pencere söveleri dışta taş, içte ahşap pervazlı, yuvarlak kemerlidir. Yapı 1952, 1953 yıllarında onarım görmüştür (Vakıf Defteri).

Kahraman Mescidi:

Kahraman Mahallesi, 839 Sokak No 15'de bulunan yapı, 19. yüzyıl sonunda yapılmış; 1957 yılında onarım görmüştür (Vakıf Defteri).

Hacı Mahmut Camisi:

Kemeraltı, II. Beyler'de bulunan cami, 1717 den önce yapılmıştır (Vakıf Defteri).

3.2.3.1.3.4. Çeşmeler :

İncelenen alanda birçok duvar çeşmesi bulunmaktadır. Bunlar, 112 adanın köşesindeki 32 parselde yer alan konutun 446 Sokağa bakan duvarındaki çeşme; Aliğa Cami bahçe duvarındaki çeşme ile Esnaf Şeyh Cami bahçe duvarındaki çeşmedir (lev. 24).

3.2.3.1.3.5. Eğitim Yapıları

Çalışma alanında iki eğitim yapısı bulunmakta olup; bunlardan biri, İmam Hatip Lisesi, diğeri Halk Eğitim Merkezi'dir. Çalışmada 442 Sokak, 56 numaralı; 183 Ada, 5 numaralı parselde bulunan Halk Eğitim Merkezi incelenmiştir.

Yapı, bodrumlu ve iki katlı, simetrik cephe- li, kırma çatılı, marsilya kiremit örtülüdür (lev. 25, res. 1). Cephede, pencere altı bezemeleri, renkli cam, kemerli, çift kanatlı, masif, bitkisel motifli giriş kapısı çarpıcı elemanlardandır. Pencere- ler, alt katta basık kemerli, üstte düz atkılıdır. Girişin yoldan birkaç basamakla yükseltilmesi, yarı açık tanımlı bir giriş mekanının oluşmasını sağlamıştır. Plan kurgusunda orta hollü (karnı- yarık) mekan düzeni dikkat çeker. Holün iki yanında karşılıklı iki oda, birinin ortasında üst kata çıkan ahşap merdiven yer alır. Üst kat da, aynı mekan kurgusunu yansıtır (lev. 25, res. 2-3, çiz. 1-2).

Günümüzde Halk Eğitim Merkezi olan yapı, tarihsel süreçte eğitim amaçlı çeşitli kullanımlara sahne olmuştur. Sırasıyla İlkokulu, Sakarya İlkokulu, Milli Eğitim Müdürlüğü, Kurs Binası olarak kullanılmıştır.

4. Sonuç

İzmir'in can alıcı tarihsel odaklarından, kentin yüreği Kemeraltı Kentsel Sit Alanında yapılan alan çalışmasında 11 yapı adasında bulunan, 114 adet anıtın föyler ve fotoğraflarla belgelenmesi yapılmıştır. Böylece yerleşim fişleriyle birlikte, toplam 125 envanter fişi ile saptama gerçekleştirilmiştir. Çalışma, burada varolan, birçoğu yakın geçmişte iyi durumda bulunan pekçok yapının harap duruma gelmiş olduğunun gözlenmesi ve alanda, özellikle ticaret alanına yakın kısımlarda otopark geliri sağlamak amacıyla evlerin yıkılıp, boş arsaya dönüştürüldüğünün görülmesi açısından düşündürücü bir nitelik yansıtmaktadır. İvedi önlemler alınmazsa yakın gelecekte, alandaki birçok nitelikli yapı da, ortadan kalkacak; "kent kimliği"nde boşalttıkları yer doldurulamayacak duruma gelecektir.

Alanda bulunan, işlevlerini sürdüren konutlar, genelde bakımlı durumdadırlar. Kullanılmayan, terkedilmiş yapılar ise, hızla yok olmaktadır.

Alandaki yeni yapılaşmalar, genelde nitelikli değildir. Bazı özgün geleneksel yapıların da, onarım sürecinde orijinalliklerinin bozulduğu gözlenmiştir (Taş cephenin boyanması, pencere doğramalarının alüminyum olarak yenilenmesi gibi).

İncelenen bölgedeki diğer gözlem ise, elektrik hatları ve tabelaların, dokunun algılanmasını olumsuz etkilemesidir. Bu açıdan gerekli sınırlamaların getirilmesi ve elektrik hatlarının yer altına alınması gereklidir.

5. Öneriler

* Çalışmanın yaz veya bahar aylarında yapılması,

- * Anıt fişinin plan tipi bölümü ile cephe elemanları kısmının ayrıntılandırılması ve her yöreye yönelik olabilecek duruma getirilmesi (cephe elemanlarına ilişkin verilerde pencere, çıkma, kapı gibi, öğelerin seçeneklerinin ayrıntılandırılması),
- * Föyde kroki yanına, fotoğraf bölümünün eklenmesi,
- * Çalışma alanına yönelik rezervasyon konusunda pafta numaralarının TÜBA tarafından verilmesi ve bu aşamada forma yerleşim adının da girilmesi,
- * Geleneksel dokuların, genellikle kuşbakışı bakılarak ada bazında algılanması sözkonusu olmadığından, "ada" yerine "sokak" esas alınarak sıralama yapılması, böylece aynı sokaktaki yapıların envanter numaralarının ardıl durumda olması,
- * Kısmi zamanlı çalışmaların yapılması düşünüldüğünde, haftanın bir günü alanda çalışma, bir sonraki haftaya dek bilgilerin dijital ortama aktarımı ve kontroller düzeyinde, alan ve büro çalışmalarının birlikte sürdürüldüğü bir çalışma yürütülmesi, yerinde olacaktır.

6. Kaynakça

- AHRWEILER, Hélène 1965, "Histoire et Géographie de la Region de Smyrne Entre les Deux Occupations Turques, (1081 – 1317)", *Travaux et Memoires*, Paris.
- AKURGAL, Ekrem 1983, *Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, TTK, Ankara.
- AKYÜZ LEVİ, Eti 1996, "İzmir Evleri", *Arktekt*, 440, 18-32.
- AKYÜZ LEVİ, Eti 1993, *Traditional Housing Architecture in İzmir*, DEÜ.FBE., Yayınlanmamış doktora tezi, İzmir.
- AKYÜZ LEVİ, Eti 1985, *İzmir: Kentin Tarihsel Çevre Araştırması ve Koruma – Restorasyon Önerileri*, DEÜ. FBE., Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir.
- BAYKARA, Tuncer 1974, *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir.
- BELHOMME, Lionel 1940, "Etude, sur Quelques Vestiges Recemment Mis a Jour a İzmir, Est-ce le Port Antique?", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, S. IV , 81-86.
- BRUYN, Corneille le 1825, *Voyage au Levant*, C. I, Paris.
- BURCHNER 1929, "Smyrna" maddesi, *RE*, der. P. Wissowa, IIIA, 752-753.
- COOK, J. M. 1958, "Old Smyrna 1948-1951", *BSA*, Nr. 53-54.
- DARKOT, Besim 1950, "İzmir" maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. V/2, 1234-1251.
- EVLIYA ÇELEBİ 1935, *Seyahatname*, C. IX, İstanbul.
- FOSS, Clive 1977, "Archeology and the Twenty Cities, of Byzantine Asia", *AJA* 81.
- GÜLTEKİN, Hakkı 1952, *İzmir Tarihi*, İzmir.
- HEYD, Wilhelm von 1975, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara.
- ICONOMOS, C. ve SLAARS, B. F. 1932, *İzmir Hakkında Tetkikat*, (çev. A. CEVDET), İzmir.
- ICONOMOS, Constantin 1868, *Etude Sur Smyrne*, (çev. B.F. SLAARS), Smyrne.
- MONTEMONT, Albert 1828, *Voyage dans Cinq Parties du Monde*, Paris.

MULLER – WIENER, Wolfgang 1962, “Die Stadtbefestigungen von İzmir, Sığacık und Çandarlı”, *IstMitt*, 60-96.

POCKOCKE, Richard 1773, *Voyage de Richard Pockocke*, C.V., Neuchatel.

TAVERNIER, J. B. 1679, *Les Six Voyages de J. B. Tavernier*, Paris.

TOSUN, Yılmaz 1981, 17. ve 19. Yüzyıllarda Batı Anadolu’da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları, Bu Dokuları Oluşturan Evler ve Korunmaları, İzmir.

TOURNEFORT, M. Pitton 1717, *Relation d’un Voyage du Levant*, Lyon.

Vakıf Defterleri, İzmir Vakıflar Müdürlüğü, İzmir.

Envanter Listesi:

ENVANTER NO.	ADRES	ADA	PARSEL
L18B001	Yerleşme	112	
L18B002	450 Sokak No. 26	112	28
L18B003	845 Sokak No. 10	112	32
L18B004	446 Sokak (10 nolu evin duvar çeşmesi)	112	32
L18B005	427 Sokak No. 27 (Odunkapı Camii)	112	1
L18B006	427 Sokak No. 17	112	7
L18B007	427 Sokak No. 13	112	9
L18B008	Yerleşme	125	
L18B009	442 Sokak No. 115	125	29
L18B010	442 Sokak No. 111	125	31
L18B011	442 Sokak No. 109	125	39
L18B012	442 Sokak No. 107	125	38
L18B013	442 Sokak No. 105	125	33
L18B014	442 Sokak No. 103	125	34
L18B015	Yerleşme	124	
L18B016	438 Sokak No. 10	124	1
L18B017	845 Sokak No. 23	124	2
L18B018	845 Sokak No. 19	124	4

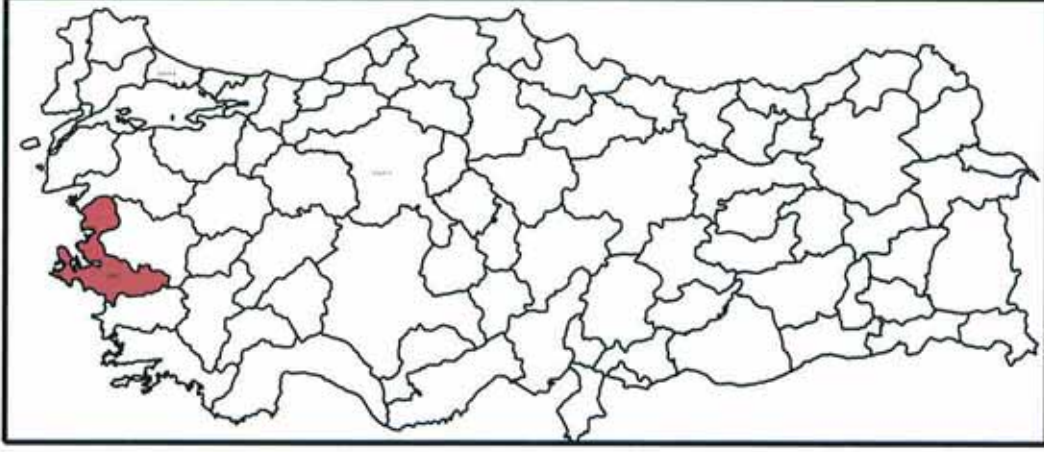
L18B019	845 Sokak No. 17	124	5
L18B020	439 Sokak No. 7	124	11
L18B021	Yerleşme	113	
L18B022	845 Sokak No. 22	113	32
L18B023	845 Sokak No. 36/A	113	41
L18B024	845 Sokak No. 50	113	47
L18B025	845 Sokak No. 52	113	48
L18B026	845 Sokak No. 64	113	52
L18B027	845 Sokak No. 82	113	61
L18B028	845 Sokak No. 84	113	96
L18B029	845 Sokak No. 86	113	63
L18B030	845 Sokak No. 96	113	66
L18B031	845 Sokak No. 98/98-A	113	68
L18B032	436 Sokak No. 32	113	71
L18B033	436 Sokak No. 44	113	74
L18B034	427 Sokak No. 33	113	20
L18B035	427 Sokak No. 29	113	22
L18B036	427 Sokak No. 57	113	9
L18B037	845 Sokak No. 12 (Ali Ağa Camii)	113	28
L18B038	845 Sokak (Ali Ağa Camii Çeşmesi)	113	28
L18B039	Yerleşme	123	
L18B040	438 Sokak No. 5	123	3
L18B041	437 Sokak No. 4	123	4
L18B042	437 Sokak No. 6	123	6
L18B043	Yerleşme	126	
L18B044	440 Sokak No. 13	126	5
L18B045	Yerleşme	121	
L18B046	842 Sokak No. 2	121	81
L18B047	842 Sokak No. 4	121	82
L18B048	842 Sokak No. 8	121	84
L18B049	842 Sokak No. 10	121	85
L18B050	842 Sokak No. 14	121	87
L18B051	842 Sokak No. 16	121	88

L18B052	842 Sokak No. 20 (İnönü Evi)	121	90
L18B053	842 Sokak No. 22A	121	91
L18B054	842 Sokak No. 24, 24A	121	92
L18B055	842 Sokak No. 34	121	97
L18B056	427 Sokak No. 99, 99A	121	2
L18B057	427 Sokak No. 97	121	3
L18B058	427 Sokak No. 89	121	5
L18B059	427 Sokak No. 87	121	101
L18B060	427 Sokak No. 85	121	100
L18B061	436 Sokak No. 115	121	15
L18B062	436 Sokak No. 113	121	16
L18B063	436 Sokak No. 111	121	17
L18B064	436 Sokak No. 109	121	18
L18B065	436 Sokak No. 107	121	19
L18B066	436 Sokak No. 99	121	22
L18B067	436 Sokak No. 93	121	25
L18B068	436 Sokak No. 87	121	28
L18B069	442 Sokak No. 75	121	66
L18B070	442 Sokak No. 73	121	67
L18B071	442 Sokak No. 71	121	68
L18B072	442 Sokak No. 49, 49D	121	80
L18B073	Yerleşme	122	
L18B074	436 Sokak No. 2	122	29
L18B075	442 Sokak No. 95	122	19
L18B076	442 Sokak No. 97	122	18
L18B077	436 Sokak No. 18	122	34
L18B078	Yerleşme	120	
L18B079	842 Sokak No. 31	120	4
L18B080	842 Sokak No. 29	120	5
L18B081	842 Sokak No. 27	120	6
L18B082	842 Sokak No. 25	120	7
L18B083	842 Sokak No. 23	120	8

L18B084	842 Sokak No. 21	120	9
L18B085	842 Sokak No. 19	120	10
L18B086	842 Sokak No. 15	120	12
L18B087	842 Sokak No. 9	120	15
L18B088	842 Sokak No. 7	120	16
L18B089	842 Sokak No. 5	120	17
L18B090	842 Sokak No. 3	120	18
L18B091	842 Sokak No. 1	120	19
L18B092	442 Sokak No 39	120	22
L18B093	839 Sokak No. 58 (Kahraman Mescidi)	120	53
L18B094	839 Sokak No. 60	120	52
L18B095	839 Sokak No. 62	120	51
L18B096	839 Sokak No. 68, 68 A	120	54
L18B097	839 Sokak No. 72	120	55
L18B098	841 Sokak No. 1 (H. Mehmet Müftü Camii)	120	3
L18B099	841 Sokak No. 3 (Çukur Hamamı)	120	2
L18B100	Yerleşme	183	
L18B101	442 Sokak No. 56	183	5
L18B102	442 Sokak No. 54	183	4
L18B103	442 Sokak (Esnaf Şeyh Camii)	183	50
L18B104	442 Sokak (E. Şeyh Camii Çeşmesi)	183	50
L18B105	442 Sokak No. 40A/B	183	52
L18B106	442 Sokak No. 38	183	58
L18B107	442 Sokak No 36	183	47
L18B108	916 Sokak No. 9	183	39
L18B109	849 Sokak Çıkmazı No 12/A	183	8
L18B110	849 Sokak Çıkmazı No 14	183	9
L18B111	849 Sokak No 46	183	21
L18B112	Yerleşme	178	
L18B113	847 Çıkmaz No. 22	178	59
L18B114	847 Sokak No. 30	178	62
L18B115	847 Sokak No. 32	178	63
L18B116	847 Sokak No. 42 (Hacı Mahmut Cami)	178	66

L18B117	848 Sokak No 25	178	67
L18B118	848 Sokak No 23	178	68
L18B119	848 Sokak No 21	178	69
L18B120	849 Sokak No 9	178	73
L18B121	849 Sokak No 7	178	74
L18B122	849 Sokak No 5	178	75
L18B123	442 Sokak No 80	178	8
L18B124	442 Sokak No 82	178	9
L18B125	442 Sokak No 138	178	29

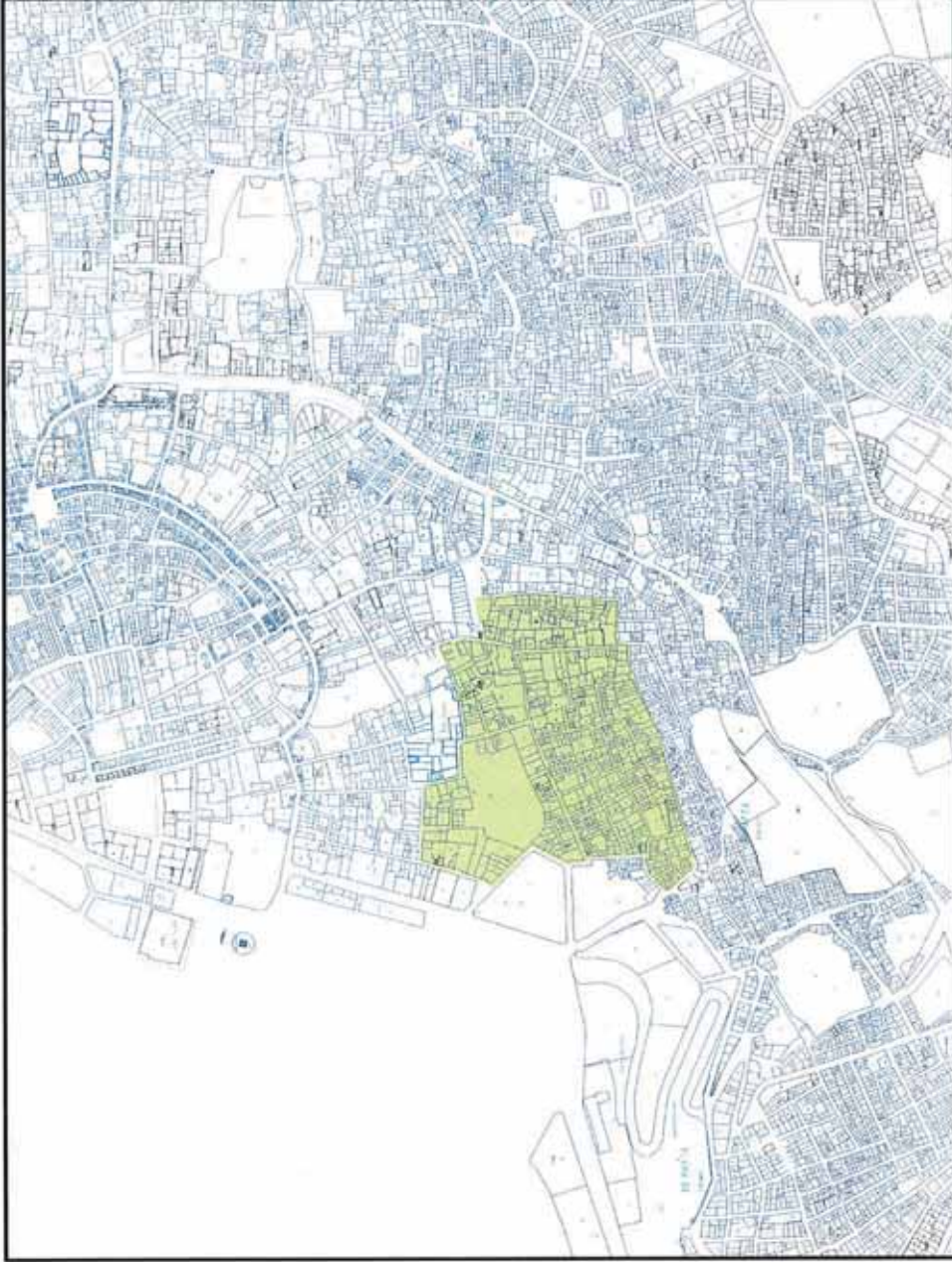
TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

İzmir'in ve Çalışma Alanının Konumu

LEVHA 2

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Çalışma Alanının İzmir İçindeki Yeri

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Uydu Fotoğrafında İzmir'in ve Çalışma Alanının Görünümü

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

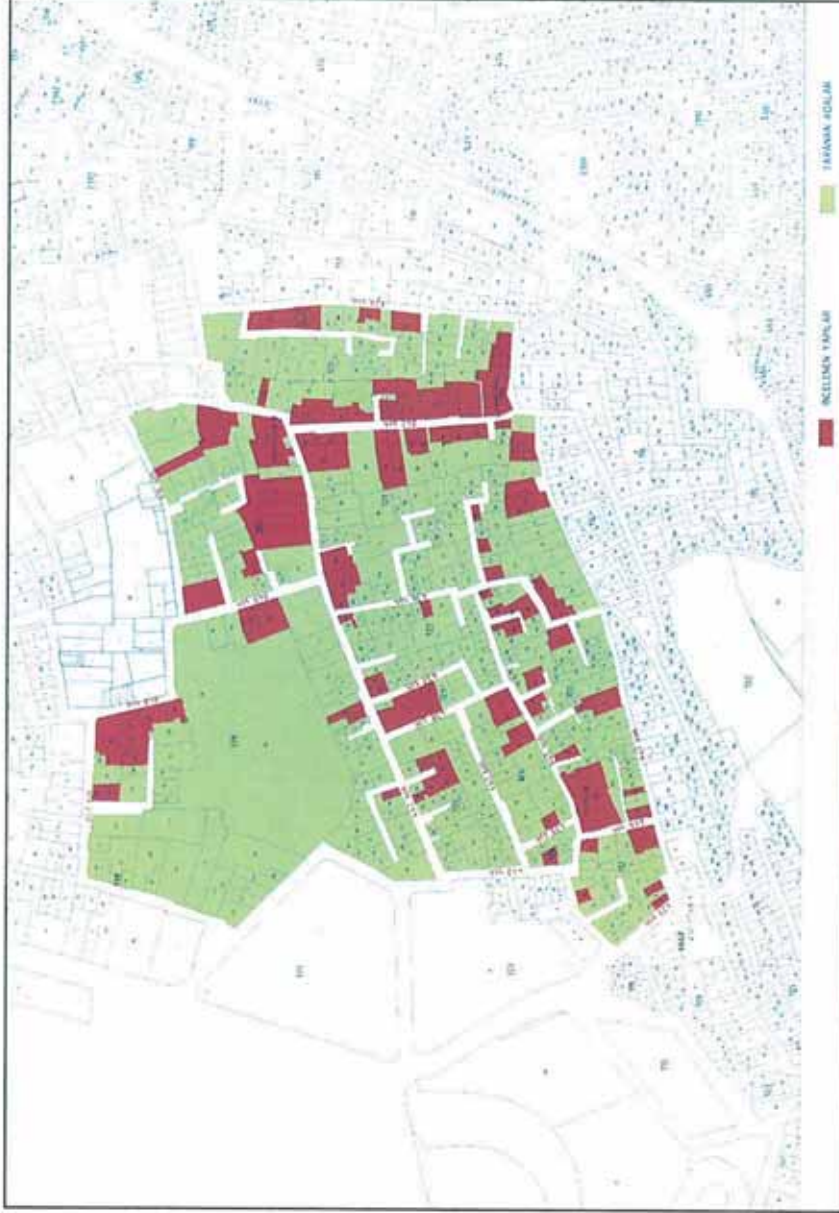
Resim 1- Hacı Mehmet Müftü Camii Minaresinden Alana Bakış

Resim 2 - Hacı Mehmet Müftü Camii
Minaresinden Alana Bakış

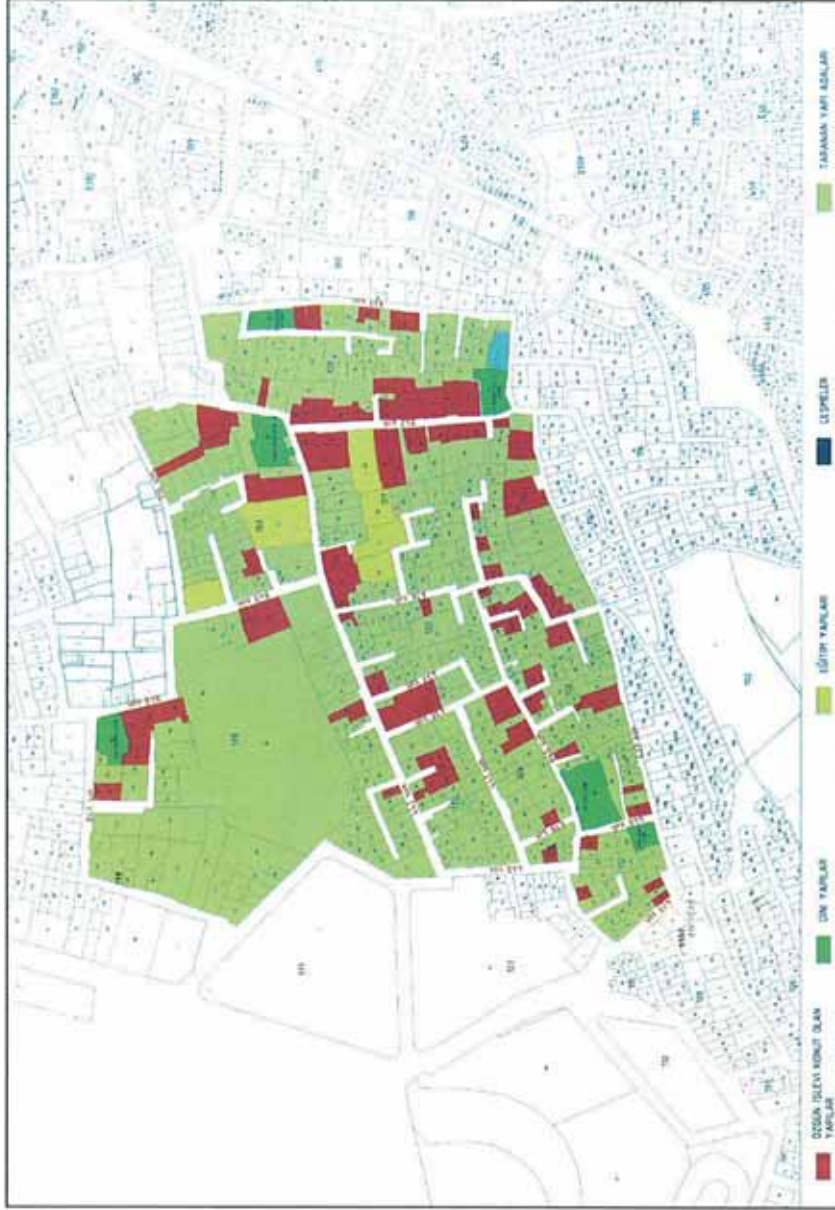
Çalışma Alanının Panoramik Görünümü

TÜBA - TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

İnceleme Kapsamında Ele Alınan Yapılar

TÜBA - TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Çalışma Alanındaki Yapı Türleri

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ		YERLEŞME		ENVANTER NO:	L18B042
				GPS VERİLERİ:	
				DİJİ FOTO NO:	
				SB FOTO NO:	
				SAYDAM NO:	
ADI:	121 ADA	İL:	İzmir		
ESKİ ADI:		İLÇE:	Konak		
NÜFUS:		MAHALLE:	Türkyılmaz		
TOPOGRAFIK DURUM:		HARİTA NO:			
YAYGIN KAT SAYISI:	Bodrum + İki katlı	HALİHAZIR NO:			
YAYGIN ÇATI TİPİ:	Kırma				
YAYGIN YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME:	Taş				
GENEL TANIM:	Türkyılmaz Mahallesi'nde yer alan 121 nolu yapı adası, kuzeyde 442 Sokak, batıda 436 Sokak, güneyde 427 Sokak, doğuda 842 Sokakla çevrelenmiştir. Ada içine giren iki 436 Sokaktan, daha uzun ve çatallı olmak üzere beş çıkmaz sokak vardır. İnönü Sokak olarak da bilinen 842 Sokak, İzmir için karakteristik nitelik yansıtan merdivenli sokaklardandır. Sokakta İsmet İnönü'nün doğduğu ev yer almakta, günümüzde müze işleviyle kullanılmaktadır.				
GÖZLEMLER:	Yapı adasını sınırlandıran 442 ve 427 Sokaklar düz, 842 ve 436 Sokaklar eğimlidir. Adadaki 97 parselden 25 i özgünlüğünü korumaktadır. Konut yapılarının çoğu işlevlerini sürdürmekte; bir bölümü boş, bir kısmı da ticari amaçlı kullanıma dönüşmüş durumdadır. Adadaki büyük parsellerden İmam Hatip Lisesi'ne, 436 Sokak çıkamazından ulaşılmaktadır. Adadaki konutlar, genellikle özgün işlevlerini sürdürmekteyseler de, işyeri olarak kullanılanlar ve kullanılmayan, boş yapılar da vardır.				
TARİHSEL İÇERİK:	#Ad?				
KAYNAKÇA:					
TARİHSEL İÇERİK:	Geleneksel doku içinde 19. yy. ağırlıklı yapılar				
ÜRETİM KAYNAKLARI:		ÖZGÜNLÜK DURUMU:	İyi		
TESCİL DURUMU:	Sit Alanı İçinde				
TESCİL KURUMU:	GEEAYK, 1 Numaralı KTVKK	TESCİL NO:			
TESCİL TARİHİ:	1982 , 2002	TESCİL DERECESELİ:			
ARAZİDE HAZIRLAYANLAR:	Tolga Çolak	TARİH:	01.12.2002		
BÜRODA KONTROL EDENLER:	Eti Akyüz Levi	TARİH:	01.02.2003		

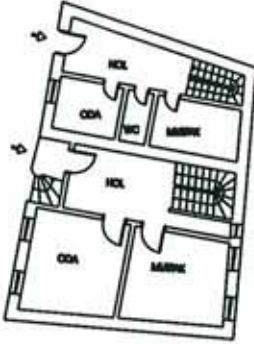
Türkiye Kültür Varlıkları Envanteri Yerleşme Fişi Örneği

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ İZMİR - 2002 / 2003

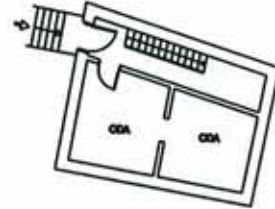
TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ	ANIT	ENVANTER N	L18B003		
		RÖLÖVE NO:			
		HARİTA NO:			
		GPS VERİLERİ			
		DİJİ FOTO NO:	L18B003.1		
		SB FOTO NO:			
	ANIT TÜRÜ:	SAYDAM NO:			
	Yapı				
İL:	Izmir	İLÇE:	Konak	MAHALL:	Odunkapı
SOKAK VE KAPI NO:	845 Sokak No 10	PAFTA	L18	ADA:	112 PARSE 32
ANITIN ADI:	Konut				
ANITIN GÜNÜMÜZDEKİ İŞLEV		ANITIN BULUNDUĞU BÖLGENİN NİTELİ			
YAPININ BÖLGE İÇİNDEKİ KONU	Köşe	YAPI TÜRÜ:	Konut		
KONUT:	Ev	DİNSEL YAPILAR:			
EĞİTİM-KÜLTÜR-DİNLENCE		GÜVENLİK YAPILARI			
YÖNETİM-İLETİŞİM YAPILARI:		SAĞLIK YAPILARI:			
KENTSEL ÖGE:		DOĞA ÖGESİ:			
YAPIM TARİHİ/Yüzyıl	1900. 19. Yüzyıl Sonu 20. Yüzyıl Başı	DÖNEM:	Osmanlı	YAZIT:	
MAL SAHİBİ:	Özel	BAKIMINDAN SORUMLU KURULU	Özel		
YAPAN:		YAPTIRAN:			
YAPIYA GİRİLDİ	☐	YAPIYA GİRİLMEDİ	☒		
TAŞIYICI SİSTEM:	Yığma, Taş	YAPININ KAT ADEDİ:	Çok Katlı		
ÖRTÜ TÜRÜ:	Kırma Çatı	KONUT PLAN TİPİ:	Bahçeli		
ÖRTÜ MALZEMESİ TÜRÜ:	Alaturka Kiremit, Marsilya Kiremit	AVLU/BAHÇE DUVARI ÖRGÜSÜ:	Almaşık		
SAÇAK TÜRÜ:	Dar Saçak	AVLU/BAHÇE DUVARI BİTİŞİ:	Harpuşa		
KAPLAMA MALZEME	Sıva	CEPHE ÖZELLİKLERİ:			
PENCERE:	Glyotin	ÇIKMA TÜRÜ:			
PENCERE ÖGESİ:	Kepenik (Ahşap),Kepenik (Metal)	BALKON KORKULUĞU:			
GİRİŞ KAPISI:	Çift Kanatlı	GİRİŞ KAPISI MALZEMES	Metal		
YAPI ÖGELERİ:	Baca	DEVŞİRME MALZEME:			
BEZEME:					
ELEKTRİK	☒	SU	☒	KANALİZASYON	☒
TELEFON	☐	ISITMA:	Soba		
SAĞLAMLIK DURUMU:	Orta	TESCİL DURUMU:			
ÖZGÜNLÜK DURUMU:	İyi	TESCİL TARİHİ:			
ONARIM GÖRMÜŞ	☐	TESCİL NO:			
ARAZİDE HAZIRLAYANLAR:	Saner Belli	TARİH:	01.12.2002		
BÜRODA KONTROL EDENLE	Eti Akyüz Levi	TARİH:	01.02.2003		
Formu Yazdır					

Türkiye Kültür Varlıkları Envanteri Anıt Fişi Örneği

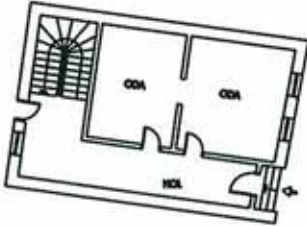
TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

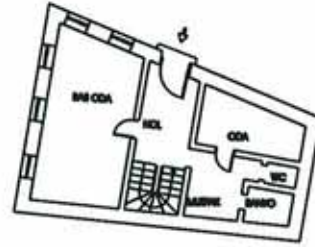
Çizim 1 - Zemin Kat Planı
842 Sok. No:21 120 Ada 9 Parsel

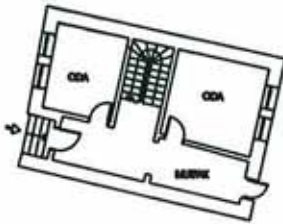
Çizim 2 - Zemin Kat Planı
842 Sok. Çıkman No:15
120 Ada 12 Parsel

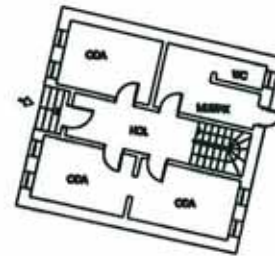
Çizim 3 - Zemin Kat Planı
842 Sok. No:10 121 Ada 85 Parsel

Çizim 4 - Zemin Kat Planı
842 Sok. No:1 120 Ada 19 Parsel

Çizim 5 - Zemin Kat Planı
842 Sok. No:29 120 Ada 5 Parsel

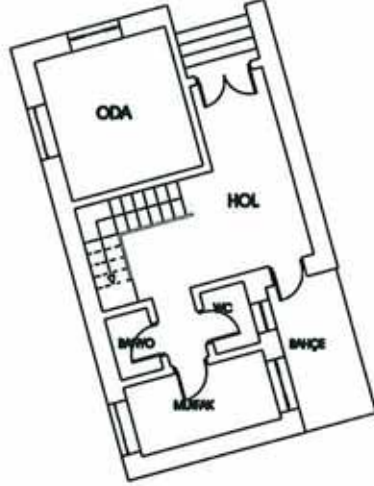

Çizim 6 - Zemin Kat Planı
842 Sok. No:31 120 Ada 4 Parsel

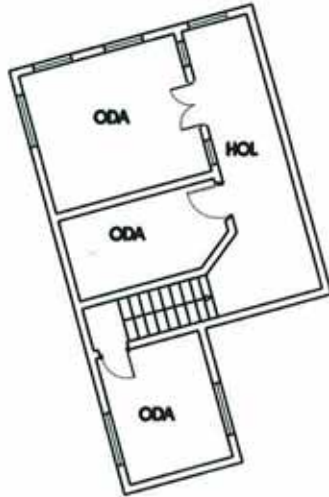

Konutların Plan Krokilerinden Örnekler

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Çizim 1 - Zemin Kat Planı
442 sok. No:95 / 97 122 Ada 19 / 18 Parsel

Çizim 2 - Birinci Kat Planı
442 sok. No:95 / 97 122 Ada 19 / 18 Parsel

Konutların Plan Krokilerinden Örnekler

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

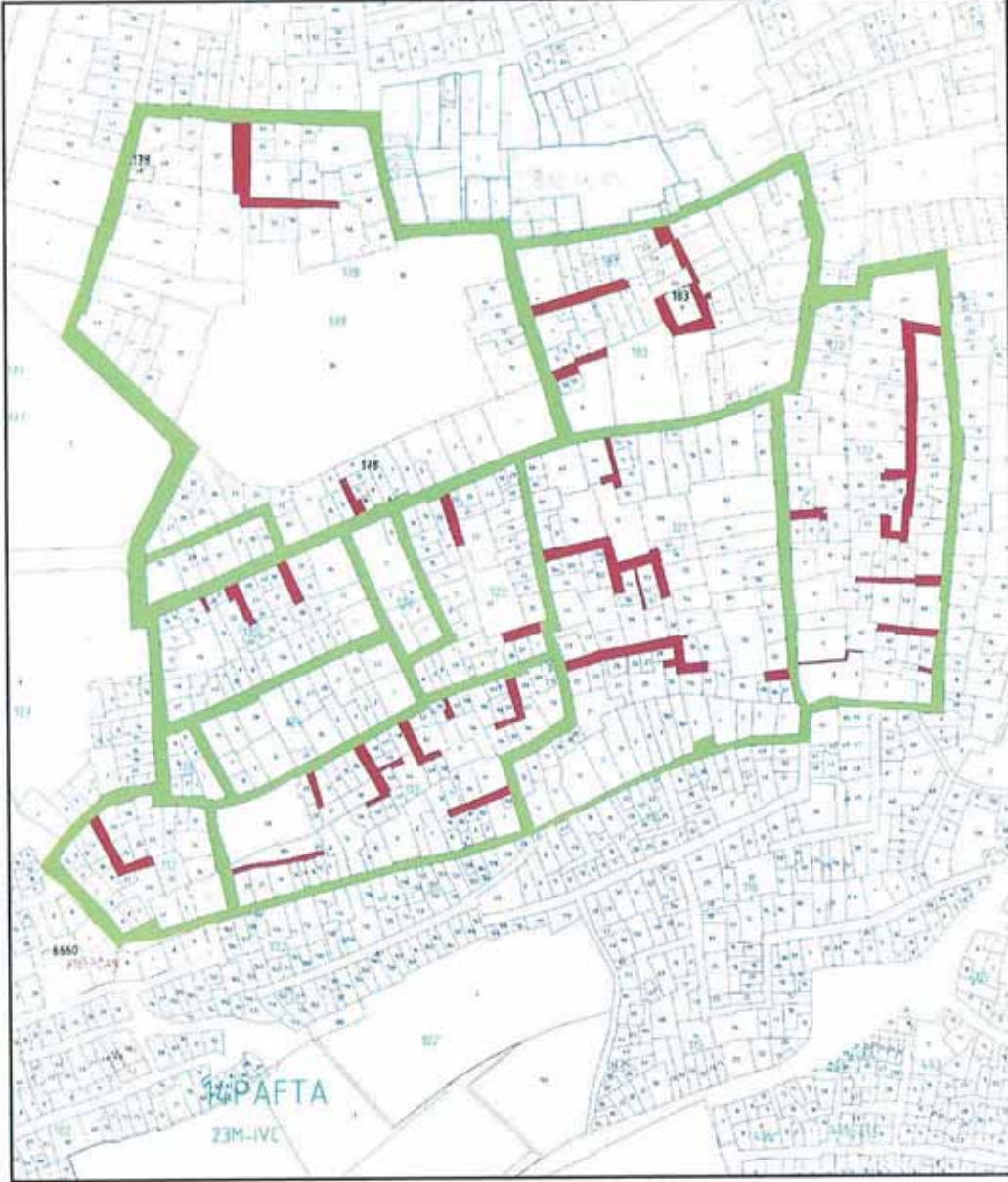
Resim 3 - 842 Sokaktan Görünüş

Resim 4 - 848 Sokaktan Görünüş

Sokak Dokusu Örnekleri

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Çalışma Alanındaki Çıkamaz Sokak Dokuları

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Yapı Kodunun Yoldan
Yükseltilerek Yarı Açık Giriş Mekanı
Oluşturulması ve Girişin Üstünde
Konumlanan Cumbayla Vurgulanması

Resim 2 - Yapı Kodunun Yoldan
Yükseltilerek Yarı Açık Giriş Mekanı
Oluşturulması

Resim 4 - Girişin Cepheyle Aynı
Yüzeyde Olduğu ve Merdivenin
Yola Taştığı Bir Örnek

Resim 3 - Girişin Cepheyle Aynı
Yüzeyde Olduğu ve Üstünde
Konumlanan Cumbayla
Vurgulandığı Bir Örneği

Resim 5 - Girişin Cepheyle Aynı
Yüzeyde Olduğu ve Üstünde
Konumlanan Saçakla Vurgulandığı Bir Örnek

Konut Girişi Örnekleri

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Asimetrik, Bodrumlu ve Tek Katlı Cephe Kurgusu
442 Sokak No : 82

Resim 2 - Asimetrik, Cumbalı Çok Katlı Cephe Kurgusu

Resim 3 - Simetrik, Cumbalı, Bodrumlu ve İki Katlı Cephe Kurgusu
848 Sokak No: 23

178 Ada, 68 Parsel

Konut Cephe Düzenlerinden Örnekler

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Resim 1 - Dövme Demir
Konsollu Ahşap Cumba Örneği

Resim 2 - Köşe Çıkma
Örneği

Resim 3 - Dökme Demir
Konsollu Ahşap Cumba
Örneği

Resim 4 - Açıkla Kapalı
Arasında Geçiş Oluşturan
Çıkma Örneği

Resim 5 - Açıkla Kapalı
Arasında Geçiş Oluşturan
Çıkma Örneği

Konut Cephe Elemanlarından Örnekler - Çıkmalar

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Resim 1

Resim 2

Konut Cephe Elemanlarından Örnekler - Cumba Kafes Çıkmalar

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1

Resim 2

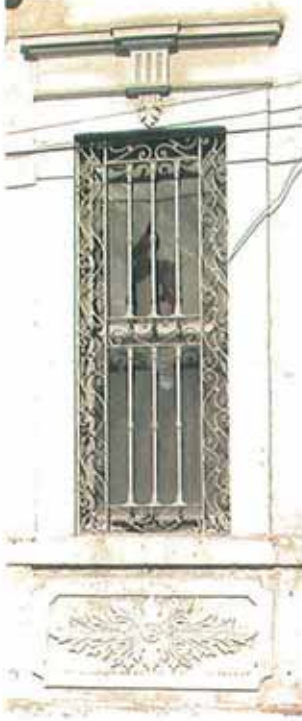
Resim 3

Resim 4

Konut Cephe Elemanlarından Örnekler - Cumba Kafesler

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Taş Söveli,
Giyotin Doğramalı
Demir Parmaklıklı
Pencere Tipi

Resim 2 - Ahşap Pervazlı Giyotin
Doğramalı Pencere Tipi

Resim 3 - Taş
Söveli, Demir
Kepenkli Pencere
Tipi

Resim 4 - Taş Söveli, Giyotin Doğramalı
Demir Parmaklıklı Pencere Tipi

Konut Cephe Elemanlarından Örnekler - Pencere

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Metal Çift Kanatlı, Kemerli, Üstü Havalandırılmalı Kapı Tipi (Altı Masif, Üstü Parmaklıklılı)

Resim 2 - Metal, Çift Kanatlı, Masif Kapı Tipi

Resim 4 - Metal Çift Kanatlı, Kemerli, Üstü Havalandırılmalı Kapı Tipi (Yere Kadar Parmaklıklılı)

Resim 3 - Metal, Tek Kanatlı Kapı Tipi (Bodrum Kapısı)

Konut Cephe Elemanlarından Örnekler - Kapılar

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Yarı Açık Giriş Mekanındaki Bitkisel Motifler

Resim 2 - Yarı Açık Giriş Mekanındaki Bitkisel Motifler

Resim 3 - Saçak Bordürü Detayı

Resim 4 - Pencere Altı Panosu Örneği

Resim 5 - Rozet Örneği

Resim 6 - Pencere Altı Panosu Örneği

Konut Cephesi Detay ve Bezemelerine Örnekler

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Resim 1 - Harap Konutlara Bir Örnek

Resim 2 - Harap Konutlara Bir Örnek

Resim 3 - Konutların Yıkılması ile Otopark Alanına Dönüştürülmüş Yerler

Çalışma Alanında Yer Alan Harap Durumdaki Konutlar

**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

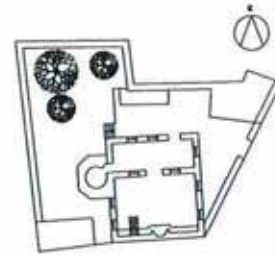
Resim 1 - Altı İş Yeri Üstü Konut Olan Bir Köşe Yapı

Çalışma Alanındaki Konutla Bütünleşmiş Ticaret Yapıları

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Resim 1 - Esnaf Şeyh Camii Görünüşü

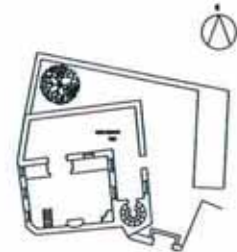

Çizim - Esnaf Şeyh Camii Planı
Kaynak: Tosun, 1981.

— — —

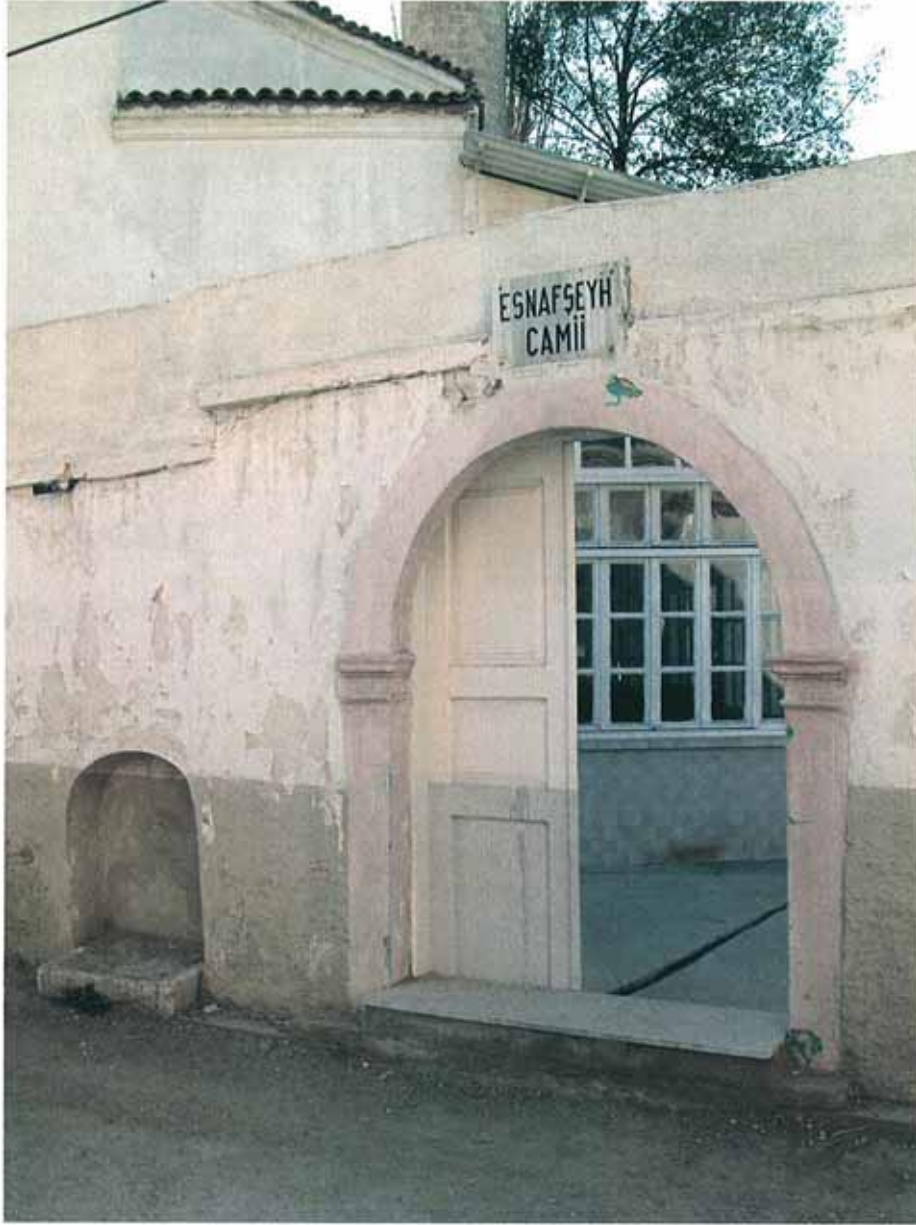
Resim 2 - Hacı Mahmut Camii Görünüşü

Çizim - H. Mehmet Müftü Camii Planı
Kaynak: Tosun, 1981.

Çalışma Alanındaki Dinsel Yapılardan Örnekler

TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003

Resim 1 - Esnaf Şeyh Camii Çeşmesi

Çalışma Alanındaki Çeşmelerden Bir Örnek

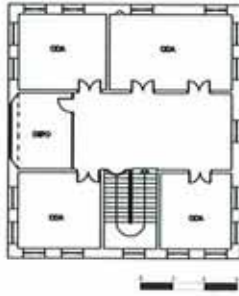
**TÜBA - TÜKSEK TÜRKİYE KENTSEL KÜLTÜR VARLIKLARI ENVANTERİ
İZMİR - 2002 / 2003**

Resim 1 - Halk Eğitim Merkezinin Dış Görünümü

Çizim 1 - Zemin Kat Planı

Çizim 2 - Birinci Kat Planı

Resim 2 - Orta Holde Zemin Bezemesi Detayı

Resim 3 - Orta Holün Görünümü

Eğitim Yapılarından Bir Örnek: Halk Eğitim Merkezi

SİNOP-BOYABAT KENTSEL MİMARLIK ENVANTER RAPORU 2002 YILI ÇALIŞMASI

Nadide SEÇKİN*
Rabia ÖZAKIN**
Ayten ERDEM***

Anahtar kelimeler

Boyabat, Boyabat Kalesi, Kolaz Çayı, un/çeltik fabrikası, geleneksel üretim yapısı, geleneksel konut, hımsı yapı, iç sofalı ev, 20. yy çarşısı, geleneksel dokuma

Keywords

Boyabat, Boyabat fortress, Kolaz Stream, grain/rice factory, traditional industrial building, traditional house, hımsı building, 20th century market, traditional textile

1.1. Özet

Sinop'un bir ilçesi olan Boyabat, ülkemizdeki hızlı kentleşmeye karşın tarihi kent dokusunu büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaşmış bir yerleşmedir. Kent içinden geçen Kolaz Çayı boyunca yer alan, az engebeli alanda sulu tarıma uygun çok verimli bir bölge bulunmaktadır. Kent yerleşmesinin batısında yer alan Boyabat Kalesi'nin, M.Ö. 7. yüzyılda yapıldığı sanılmaktadır. Boyabat'ta korunması gerekli yapılar için Kültür Bakanlığı tarafından 1979 ve 1987 yıllarında iki ayrı tespit ve tescil çalışması

yapılmış ve Kentsel Sit sınırları belirlenmiştir. Halen, bu Sit kararını içeren 1996 tarihli Boyabat Koruma Amaçlı İmar Planı yürürlükte.

Boyabat'ın geleneksel yerleşim dokusu bahçeli düzende olup, çoğunlukla yapılar kaleyi görece konumda ve plan düzeninde biçimlenmiştir. Geleneksel konutlar genellikle, zemin kat+2 kat olarak toplam 3 katlıdır. Zemin katta, ahşap hatıllı taş duvarlı kârgir yığma sistemde inşa edilen bu konutlar, üst katlarda ahşap taşıyıcılı kârgir dolgulu ya da dolgusuz tipte olmak üzere karma sistemde yapılmışlardır. Bu tip geleneksel konutların yanı sıra, az sayıda, tuğla malzeme ile yapılmış ve cephesi tuğla bezemeli yapılar da bulunmaktadır.

Boyabat kentsel mimarlık envanterinin iki hafta süren alan çalışmasının ilk bölümü, Sit sınırları içindeki alanda gerçekleştirilmiştir. Bu süre içinde toplam 394 adet envanter fişi hazırlanmış, 44 adet yapının planları 1/200 ölçekli olarak çizilmiştir. Ayrıca, Sit Bölgesi içinde tescilli olmayan ve

* Doç. Dr. Nadide SEÇKİN, Proje Yürütücüsü, Yıldız Teknik Üniv. Mimarlık Fak. Restorasyon Bölümü Öğretim Üyesi.

** Y. Doç. Dr. Rabia ÖZAKIN, Proje Yürütücü Yardımcısı, YTÜ, MYO, Restorasyon Programı Yürütücüsü.

*** Dr. Ayten ERDEM, Proje Yürütücü Yardımcısı, YTÜ Mimarlık Fak. Restorasyon Bölümü Öğretim Elemanı.

Boyabat'ın en eski evi olarak tanımlanan teppe pencereci bir ev tespit edilmiştir.

Boyabat kentsel mimarlık envanteri, çalışmaları "TÜBA-TÜKSEK Pilot Proje" kapsamında olmadığı için, büyük ölçüde Boyabat Belediyesi'nin ve Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'nün katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

1.2. Summary

Boyabat, a district in Sinop, has survived as a settlement and largely preserved its historical urban fabric despite our country's rapid urbanization. The area along the Kolaz Stream that passes through the city is a very fertile region suitable for irrigated farming though slightly steep. The fortress located to the west of the urban settlement dates back to the seventh century B.C. The protection of Boyabat includes two studies of evidence and records carried out in 1979 and 1987 by the Ministry of Culture. As a result the interior of the city was designated a Site Region on the Boyabat Implementation Plan that went into force in 1996.

Boyabat's traditional settlement fabric possesses a particular characteristic, buildings have a garden and almost all buildings are situated so that they see the fortress and were planned to be like that. As examples of traditional architecture, the housing units generally consist of a ground floor and two upper floors, in total three floors. The construction system has been done on the ground floors with stone mass and wooden support beams and on the upper floors in the masonry fill and non-filled types with wooden frames. There are also recent buildings made of brick and with brick decoration on the facades.

The work on the first portion of the Boyabat

urban architectural inventory was carried out over the course of 15 days within the region designed as a Site area. During this time period a total of 394 inventory entries were prepared and the survey plans of 44 buildings drawn on a scale of 1/200. In addition, one house within the Site area has upper windows and is known as the oldest house in Boyabat.

Because the Boyabat urban architectural inventory was not within the framework of the "TÜBA-TÜKSEK Pilot Project," it has been largely supported by the Boyabat Municipality and also Yıldız Technical University.

2. Giriş

Sinop İli, Boyabat İlçesi'nin kent merkezinde 05-21.09.2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen kentsel mimarlık belgeleme çalışmasının amacı, Türkiye Bilimler Akademisi tarafından başlatılan Türkiye Kültür Envanteri kapsamında olmak üzere, adı geçen bölgedeki verileri saptamak ve ülke genelinde hedeflenen kentsel mimarlık belgeleme sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır.

TÜBA-TÜKSEK Kültür envanteri pilot projesinin ilke ve yöntemleri doğrultusunda gerçekleştirilen Boyabat kentsel mimarlık envanteri, pilot proje dışında bir çalışmadır. Söz konusu projenin 2002 yılı alan çalışmasında, yerleşmenin ve mimari düzenin tespiti yapılmış, geleneksel konutların ölçülü plan krokileri çıkarılmış ve gündelik yaşamla ilişkin veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Nadide Seçkin ve Y. Doç. Dr. Rabia Özakin ile Dr. Ayten Erdem, Dr.

Uzay Yergün, Arş. Gör. Aynur Çiftçi ve Arş. Gör. İrem Dizdar Elibüyük'ün katılımıyla gerçekleştirilen alan ve değerlendirme çalışmalarına, değerlendirme aşamasında yüksek lisans öğrencileri mimar Esra Görgülü ile mimar Dilek Maşalı katkıda bulunmuşlardır.

Boyabat kentsel mimarlık envanterinin alan çalışması*, 1996 tarihli Sit Bölgesi sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. İki haftalık sürede, üçer kişilik iki ekiple çalışılmış ve 394 adet envanter fişi hazırlanmıştır.

TÜBA-TÜKSEK projesi kapsamındaki bu çalışma, ulaşım, konaklama ve malzeme temini açısından katkıda bulunan Boyabat Belediyesi'nin, Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'nün ve Mimarlık Fakültesi'nin destekleri ile gerçekleştirilmiştir.

3. Yöntem

Boyabat kentsel mimarlık envanteri, yazı, fotoğraf ve çizim olmak üzere üç farklı türde belgeleme yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Alan çalışmasında, GPS aleti temin edilemediği için kullanılamamıştır.

Yazılı belgelemede, yerleşme ve yapıya ilişkin envanter fişleri yerinde doldurulmuş, ayrıca her gün yapılan işler de bir alan günlüğüne kaydedilmiştir.

Fotoğrafla belgelemede, 1480 adet siyah-beyaz ve 330 adet renkli saydam çekilmiştir. Geleneksel konutların genel görünimleri ile varsa özgün nitelikli mimari elemanları

belgelenmiştir. Yerleşme içinde yol, meydan, çeşme, anıt ağaç grubu gibi kentsel dokü bileşenleri de fotoğrafla belgelenmiştir. Renkli saydam, siyah-beyaz film kadar sıklıkla değil, sadece özgün niteliklerini koruyan mimari örnekler ve çevre öğeleri için kullanılmıştır. Alan araştırması sırasında, fotoğraf ve saydam çekimi numaralandırılmış, gerekli notlarla birlikte listelenmiş ve olabildiğince harita üzerinde çekim yönleri ile belirtilmiştir. Alan çalışması sonrasında, tüm görsel malzeme bir dosyalama sistemi içinde arşivlenerek kullanılabilir hale getirilmiştir.

Çizimle yapılan belgelemede, Boyabat Sit bölgesinde yer alan geleneksel konutlar plan biçimlenişleri ile de saptanmaya çalışılmış, içine girilebilen 44 adet konutun ölçülü plan krokileri çizilmiştir**. Çalışmada, Boyabat merkez yerleşmesine ait mahalle sınırlarını gösteren 1/2000 ölçekli; halihazır durum, Sit bölgesini ve koruma uygulama kararlarını içeren 1/1000 ölçekli haritalar ile 1/500 ve 1/200 ölçekli kısmi bölge haritaları kullanılmıştır***. Çalışma sırasında ayrıca, Samsun Bölge Kurulu Başkanlığı'ndan önceki yıllara ait envanter fişlerinin, Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu'nun ve Fotoğraf Albümü'nün birer kopyası elde edilmiştir.

3.1. Alan Araştırması

Boyabat kentsel mimarlık envanterinin iki haftalık alan çalışması kapsamında, bir haf-

* 2002 yılı Boyabat kentsel mimarlık envanter çalışmasının her aşamasında, pilot projenin 2001 yılı çalışmalarına ilişkin İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üye ve yardımcıları tarafından hazırlanan TÜBA-TÜKSEK yayınlarından yararlanılmıştır.

** Boyabat'taki geleneksel konutların planları 1/200 ölçekli olarak digital ortamda çizilmiştir. Bu çizimlerin bir bölümü, YTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Bölümü Bilgisayar Ortamında Tasarım Bilim Dalı öğretim elemanı Dr. Togan Tong denetiminde, lisans öğrencilerinden Duygu Yollu, Anıl Bayburtluoğlu, Funda Erden, Devrim Keser, Sinem Öztürk ve Gülben Başyigit tarafından dönem ödevi olarak yapılmıştır. Adı geçen çizimler, Esra Görgülü tarafından yayın için tekrar düzenlenmiştir.

*** Bu çalışma kapsamında, Boyabat'ın 1/1000 ölçekli halihazır haritaları, Dilek Maşalı tarafından digital ortamda yeniden çizilmiştir.

ta üçer, bir hafta ikişer kişilik iki ayrı grup halinde çalışılmış ve 1996 tarihli Boyabat Koruma Planı'ndaki sit bölgesi sınırları esas alınarak yerleşme ve yapılar için belgelenme yapılmıştır. Envanter çalışmasına başlamadan önce, Belediye Başkanı Sayın Hasan Kara'nın eşliğinde her iki grubun katıldığı, çevreyi tanıma ve çalışma yönteminin saptanmasına yönelik yarım günlük bir gezi yapılmıştır*. Belediye Başkanı ile birlikte yapılan bu gezi, koruma konusunda kaygıları olan halkın güvenini kazanmamızı sağlamış ve evlere girebilmemizi kolaylaştırmıştır. Çalışmaya, Sit alanı içinde bulunan ve bozulmamış mimari dokunun en yoğun olduğu Gökdere Mahallesi'nden başlanmıştır.

Çalışma sırasında vakit kaybını önlemek amacıyla, uzak bölgelere ulaşım araçla yapılmıştır. İki ekip birlikte yola çıkmış ve birbirine yakın bölgelerde çalışmıştır. Hava muhalefeti nedeniyle çalışılamayan zamanlarda ve akşamları, konutların plan rölemleri çizilmiş, kent ve kent yaşamıyla ilgili sosyal, kültürel ve mimari bilgilere sahip kişilerle görüşülmüştür**.

3.2. Ayrıntılı Anlatım

3.2.1. Kentin Fiziksel ve Sosyal Yapısı

Boyabat, coğrafi olarak Batı Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alır. Batıdan Doğu İlgaç Sıradağları, kuzeyden İsfendiyar (Küre) Sıradağları ile çevrelenen Boyabat havzasını, doğu ve güneyden Kızılırmak sınır-

lamaktadır. Bu havzada yer alan ve idari bakımdan Sinop İli'ne bağlı olan Boyabat İlçesi'nin ise, doğusunda Durağan, güneyinde Vezirköprü ve Kargı, batısında Taşköprü, kuzeyinde Ayancık, Erfelek, Sinop merkez ve Gerze ilçeleri bulunmaktadır. Sinop'un 94 km güneyinde yer alan ilçenin toplam yüzölçümü 1450 m²'dir (SİAD Rehberi, 1999, 33). Denizden yüksekliği ortalama 360 m olan Boyabat'ın 105 köyü mevcuttur ¹.

Boyabat ilçe merkezi, kuzey kenarını sınırlandıran Kolaz Çayı dışında etrafı dağlarla çevrelenmiş çanak biçiminde bir arazi üzerine kurulmuştur. Yerleşmenin batısında yer alan Boyabat Kalesi'nin bulunduğu tepenin hemen kuzeyinde Kırkkızlar ya da Pervane Tepesi (Başoğlu, 1972, 57) olarak bilinen sarp ve kayalık bir tepe daha mevcuttur. İki tepenin arasından akan ve Gazi Dere ya da Kara Dere adlarıyla da anılan Kolaz Çayı, Boyabat Kenti'ni geçtikten sonra Gökırmak'a karışmaktadır (Başoğlu, 1972, 14). İlçedeki en önemli düzlük, Gökırmak boyunca uzanan Boyabat Ovası'dır.

Batı ve Orta Karadeniz iklim bölgeleri arasında yer alan Boyabat İlçesi'nde kışlar soğuk ve karlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. İlçede hâkim rüzgâr, poyraz ve yıldız rüzgârlarıdır (Başoğlu, 1972, 14).

Boyabat İlçesi 2., 3. ve 4. zamanlarda teşekkül etmiş engebeli bir arazi üzerinde olup, Boyabat Kalesi'nin bulunduğu tepe 4. zamana aittir. Bu tepenin temeli billuri şistler-

* Maddi ve manevi desteklerini ekibimizden esirgemeyen ve projenin gerçekleşmesini sağlayan Boyabat Belediye Başkanı Sayın Hasan Kara'ya, Halkla İlişkiler Müdürü Sayın Mustafa Küçük'e, Boyabat'ı proje çalışması için öneren ve Boyabat Belediyesi ile ilişki kurmamızı sağlayan Prof. Dr. Abdurrahman Dodurgalı'ya teşekkür ediyoruz.

** Projenin gerçekleşmesi sürecinde, kent ve kent yaşamı hakkında kendilerinden yararlı bilgiler edindiğimiz Sayın Prof. Dr. Abdurrahman Dodurgalı, Sayın Seyfettin Genç, Sayın Ahmet Küçükbaş ve Sayın Mehmet Nuri Yılmaz'a; ekibimize alan çalışması sırasında her türlü ilgi ve yardımı gösteren Sayın Kaymakam Adnan Kayık ile Yzb. Suat Özbaykuş'a ve Boyabat halkına teşekkür borçluyuz.

1. Bu bilgi, 03.02.2003 tarihinde Boyabat Belediye Başkanlığı'ndan alınmıştır.

den, üst kısımları ise tebeşir kalkerlerinden oluşmaktadır (Başoğlu, 1972, 6). Kent arazi-sinde sağlam zeminli kireç taşına, orta sıkı-lıkta neojen killere, çakıllı tabakalara ve alüvyonlu zayıf oluşumlara rastlanmakta-dır. Boyabat, 3. derece deprem kuşağı² üze-rinde bulunmaktadır (Boyabat Jeoloji Rapo-ru, 1977, 1).

İlçe alanının % 35'i orman arazisidir. En önemli ormanları, çam ve meşeden oluşan Elekdağı, Göktepe, Bürnük ve Karageriş or-manlarıdır. 1959-1960 yıllarında başlayan ağaçlandırma çalışmaları ile Boyabat ilçe merkezinin çevresindeki orman alanları ve Kolaz Çayı kenarları yeniden ağaçlandırıl-mıştır (Başoğlu, 1972, 15-16).

Boyabat, tarihi önemi bulunan yol gü-zergahları üzerinde yer almaktadır. Bunlar-dan biri Lidyalılara ait Sardes-Sinop arasın-daki ticaret yolu, diğeri ise İstanbul-Kasta-monu-Taşköprü-Boyabat-Durağan-Amas-ya-Diyarbakır-Bağdat güzergahlı Kuzey Bağdat Yolu'dur (Başoğlu, 1990, 71-72). İlçe-den demiryolu geçmemektedir.

1878 Kastamonu Salnamesi'ne göre, nüfusu 22000 Müslüman'dan ibaret olduğu kaydedilen ilçede, azınlık nüfusuna ilk kez 1881-1882 Osmanlı Nüfus Sayımı belgele-rinde rastlanmaktadır. 1898 Kastamonu Sal-namesi'ne göre ilçede 1665 Ermeni ve 40 Rum nüfus bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde en fazla 2500 olan Ermeni nü-fus, zaman içinde kentten göç etmiştir (Ba-şoğlu, 1990, 232-235). 2000 yılı nüfus sayı-mına göre Boyabat İlçesi'nin merkez nüfu-su 24681, köy nüfusu 20512 kişidir (Boyabat Belediyesi Arşivi).

Boyabat ekonomisi, geçmişte olduğu gibi bugün de tarıma ve hayvancılığa dayan-maktadır. En önemli tarım ürünü pirinçtir. Pirincin yanı sıra hububat, pancar ve sebze de ekilir. Orman ürünleri de önemli bir ge-lir kaynağıdır. İlçede özel sektöre ait un, çel-tik, ağaç, parke, kireç, tuğla ve kiremit fab-rikaları bulunmaktadır (SİAD Rehberi, 1999, 33). İlçede el sanatları da gelişmiş olup, halı ve kilim dokumacılığının yanı sı-ra dericilik ve kundura imalatı da yapılmaktadır (Boyabat Koruma Planı, 1996, 3).

3.2.2. Kentin Tarihsel Gelişimi

Boyabat'ın İslamiyet'ten önce kullanılan bir adı olup olmadığı kesin olarak bilineme-mekte, ancak Germanikopolis ya da Yerma-nikopolis olarak adlandırılan ve Batlamyos haritasında Boyabat Kalesi'nin yerinde gös-terilen bir yerleşmenin varlığından söz edil-mektedir (Başoğlu, 1972, 21).

Türkçe kökenli olan Boyabat kelimesindeki 'abat' ekinin ova anlamına geldiği, Boya-bat'ın da 'Boyova', 'Uzunova' anlamında kullanıldığı söylenmektedir³. Kentin, Gö-kırmak kenarında uzun bir ovası olduğuna göre, 'Boyabat' adının 'Boyova' anlamında kullanıldığı kabul edilmektedir (Başoğlu, 1972, 21-23).

Tarihte Paflagonya olarak adlandırılan böl-gede yer alan Boyabat; sırasıyla Hitit (M.Ö. 1330-1200), Dor, Paflagonya, Lidya, İran, Helen, Pontus, Roma ve Bizans (395-1126) hakimiyetinde kalmıştır. 12. yüzyıl başla-rında Danişmend idaresine geçen Boyabat daha sonraları çeşitli dönemlerde Selçuk, Bizans, Candaroğulları ve nihayet 1461 yı-lında Osmanlı egemenliğine girmiştir (Ba-

2. Kentin, Kızılırmak yatağından geçen büyük fay hattı nedeniyle 1. ve 2. derece deprem kuşakları arasında bulunduğu da söylenmektedir (Başoğlu, 1990, 22).

3. Başoğlu, bu anlamın dışında Boyabat kelimesinin 'Boyalı ova' ya da 'Buy-u abat, kokulu ova' ya da eskiden bir voyvadalık olduğu için 'Voyvat', 'Boyvat' anlamlarına da gelebileceğini belirtmektedir, (Başoğlu, 1972, 21-23).

şoğlu, 1972, 24-47).

Boyabat, Tanzimat dönemine kadar Kastamonu Sancağı'na bağlı bir kadılık iken, Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Kastamonu Vilayeti Sinop Sancağı'na bağlı bir nahiye, 1868 yılından bu yana ise Sinop'a bağlı bir kaza konumuna gelmiştir (Başoğlu, 1972, 53).

3.2.3. Geleneksel Kent Dokusunu Oluşturan Ögeler

Boyabat kent merkezi batıdan, güneyden, güneydoğudan ve kuzeydoğudan (Erenlik) tepelerle çevrelenmiş bir arazide, bu tepelerin yamaçlarında ve eteklerinde kurulmuştur. Boyabat Kalesi'nin yer aldığı tepenin kuzeyinde Kırkızlar Tepesi yükselmekte ve iki tepenin birbirlerine bakan çok dik yamaçlarının arasından (Kayaarası), geçmişte kentin kuzeydeki doğal sınırını oluşturan Kolaz Çayı akmaktadır. Bu çay, kuzeyden ve doğudan arklar halinde yerleşme bölgesi içine girmektedir (lev. 1, hrt. 1).

Kentin, 70'li yıllara kadar güneybatıdan kuzeydoğuya doğru yayılan bir alan üzerinde iskan edilmiş olduğu, bağ ve bahçelerinin ise Kolaz Çayı kenarında bulunduğu, geleneksel konut dokusunun yayılma alanından ve eski kent fotoğraflarından anlaşılmaktadır (lev. 2, hrt. 2; lev. 5, res. 1, 2; lev. 6, res. 3). Cumhuriyet dönemine ait eğitim yapıları ile günümüzde mevcut olmayan eski Hükümet Binası kentin güneydoğusunda, iskan alanı dışında yer almıştır. 70'li yıllarda, kentin içindeki Yusuf Kemal Bey ve Bayram caddelerinden geçen Eski Sinop-Samsun Yolu'nun güzergahı değiştirilmiş, kuzeyden güneydoğuya doğru uzanan yeni bir yol, Adnan Menderes Bulvarı (Hükümet Caddesi) açılmıştır. Bu bulvar; kenti eşit olmayan bir biçimde ikiye ayırmış, ge-

leneksel konut dokusu ile kuşatılmış dini ve ticari merkez ile bazı idari yapılar (Belediye, PTT) bu bulvarın güneybatısındaki büyük alan içinde kalmıştır. Kuzeydoğudaki küçük alan konut bölgesidir. 70'li yıllardan sonra kent, Hükümet Caddesi boyunca kuzeybatıya, güneye ve güneydoğuya doğru genişlemeye başlamış, bu bölgelerde kooperatifler vasıtasıyla çok katlı konutların hakim olduğu iskan alanları oluşturulmuş, idari yapıların yerleri değiştirilmiştir.

Boyabat yerleşmesi arkeolojik, doğal, tarihsel, kırsal ve kentsel sit alanlarının bir arada bulunduğu karma bir sit alanıdır. Boyabat Kalesi'nin oturduğu alan Arkeolojik Sit Alanı, Kale'nin bulunduğu tep ve Kolaz Çayı kenarları Doğal Sit Alanı olarak belirlenmiştir. Ancak Kentsel Sit Alanı, bütünleşmiş tek bir alan yerine, farklı büyüklükteki dört ayrı kentsel sit bölgesinden oluşmaktadır (lev. 1, hrt. 1). Bu kentsel sit bölgelerinden ikisi, Adnan Menderes Bulvarı'nın kuzeydoğusunda ve güneybatısında, diğer ikisi Kolaz Çayı'nın kuzeyindedir. Adnan Menderes Bulvarı'nın güneybatısında kalan sit bölgesi diğerlerinden daha büyük bir alanı kaplamakta ve çarşı bölgesini de içermektedir. Bulvarın iki yanında bulunan kentsel sit bölgeleri, bulvar kenarına yapılmış yüksek apartmanlarla, Kolaz Çayı'nın kuzeyindeki kentsel sit bölgeleri ise gelişmekte olan konut alanları ile çevrelenmektedir.

Mahalleler : Boyabat kentsel sit alanı sınırları içinde Kemal Dede, Cami-i Kebir, Gökdere, Zincirlikuyu ve Kumluk adları ile anılan 5 mahalle mevcuttur (lev. 3, hrt. 3).

Gökdere Mahallesi, Boyabat Kalesi'nin ve Doğal Sit Alanı'nın güneyinde, Kale'nin bulunduğu tepenin eteklerinde yer alır. Büyük bir kısmı Kentsel Sit Alanı kapsamında olan bu mahalle, geleneksel doku özelliklerini

yer yer bozulmalara karşın hala korumaktadır. Kentin en eski evi olarak nitelendirilebilecek Latife Matuk Evi (lev. 18, res. 49-52) ile geçmişte Ekin Pazarı olarak kullanılan alan bu mahallededir. Mahalle sınırları içinde Şeyh Camisi, 26 adet konut, 1 adet çeşme olarak toplam 28 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Gökdere Mahallesi'nde, tescilli yapılar ve yerleşmeler dışında, 35 adet konut ve 2 adet çeşme için envanter fişi hazırlanmıştır. Toplam olarak bu mahallede 65 adet yapı envanter kapsamına alınmıştır.

Cami-i Kebir Mahallesi, Adnan Menderes Bulvarı açılırken ikiye ayrılan mahallelerden biridir. Adını, içinde bulunan Büyük Cami'den alır. Mahallenin sınırları içinde kalan sit bölgelerinde tescilli Büyük Cami ve Taş Mescit dışında, 9 adet konut olmak üzere toplam 11 adet tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Tescilli konutlardan biri bugün mevcut değildir⁴. Bu mahallede ayrıca, tescilli yapılar ve yerleşmeler dışında, 8 adet konut için envanter fişi hazırlanmıştır. Toplam olarak bu mahallede 19 adet yapı envanter kapsamına alınmıştır.

Kemal Dede Mahallesi, Kolaz Çayırı'nın kuzeyindeki Kentsel Sit bölgeleri ile birlikte Adnan Menderes Bulvarı'nın güneybatısındaki Kentsel Sit bölgesinin de önemli bir kısmını kapsamaktadır. Kolaz Çayırı'nın kuzeyindeki sit bölgelerinde sadece büyük bahçeli birkaç geleneksel konut ile günümüzde un fabrikası olarak kullanılan Çeltik Fabrikası/Değirmen mevcuttur (lev. 8, res. 10). Mahalle'nin Adnan Menderes Bulvarı'nın güneybatısında bulunan kısmı ise hem

konut hem de çarşı dokusunu içermektedir. Mahallenin sınırları içinde kalan sit bölgelerinde Boyabat Kalesi, yıkık medrese, Çeltik Fabrikası ve 31 adet konut olmak üzere toplam 34 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Tescilli yapılardan üçü bugün mevcut değildir⁵. Bu mahallede ayrıca, tescilli yapılar ve yerleşmeler dışında, 9 adet konut, 56 adet dükkan ve 2 adet otel/kahve için envanter fişi hazırlanmıştır. Toplam olarak, 99 adet yapı envanter kapsamına alınmıştır.

Zincirlikuyu Mahallesi, Adnan Menderes Bulvarı'nın güneybatısındaki Kentsel Sit bölgesi içinde yer almaktadır. Mahalle sınırları içinde kalan Kentsel Sit bölgesinde, konut dokusunun içinde ticari işlevli yapılara da rastlanmaktadır. Yer yer karşılaşılan yüksek binalara karşın geleneksel doku özelliklerini sürdüren bu mahalledeki Kentsel Sit bölgesi içinde 2 adet dini yapı (Kaya Cami ve Kandilsiz Mescit), 1 adet idari yapı (Askerlik Şubesi-eski Hastane), 27 adet konut olmak üzere 30 adet tescilli kültür varlığı mevcuttur. Bu mahallede ayrıca, tescilli yapılar ve yerleşmeler dışında, 38 adet konut, 6 adet dükkan ve 2 adet çeşme için envanter fişi hazırlanmıştır. Toplam olarak, 76 adet yapı envanter kapsamına alınmıştır.

Kumluk Mahallesi, kentin güneydoğusunda yer alır. Adnan Menderes Bulvarı'nın hem kuzeydoğusundaki hem de güneydoğusundaki Sit bölgelerinin küçük birer kısmı bu mahallenin sınırları içindedir. Bu bölgede 15 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Tescilli ya-

4 . L30B0131 (env. no. 105) numaralı cihannümalı yapı, 1987 yılından sonra yok olmuştur.

5 . L30B0352 (env. no. 96), numaralı yapı, 1987 yılından sonra yıkılmış ve yerine apartman yapılmıştır. Çalışma sırasında, mevcut olmadığı için görülmeyen ve dikkate alınamayan 117 envanter numaralı yapı için tescilli yapıya benzemeyen bir 'restorasyon' uygulaması gerçekleştirilmiş olup ayrıca, 118 envanter numaralı yapının ise, 1987 yılından sonra yandığı bilgisi edinilmiştir.

6 . 1987 yılındaki envanter çalışmasından sonra bu yapılardan L29B0139 (env. no. 83) Zıbıldaklar Evi yanmış, L29B0140 (env. no. 88) Açıkgözler Evi yıkılmıştır. Çalışma sırasında, mevcut olmadığı için görülmeyen ve

pılardan dördü günümüzde mevcut değildir⁶. Tescilli yapılar ve yerleşmeler dışında, 11 adet konut için envanter fişi hazırlanmıştır. Günümüzde mevcut olmayan iki adet yapı dışında bu mahallede toplam olarak 24 yapı envanter kapsamına alınmıştır

Yapı Adaları : Boyabat Kentsel Sit Alanı içindeki bütün yapı adaları, çarşı bölgesi dışında organik olarak biçimlenmiştir. Farklı büyüklükteki yapı adaları içinde, çok sayıda parselden oluşanların yanı sıra (226, 214, 195 no'lu yapı adaları vb), sadece 1 ya da 2 parselden ibaret olanlar da vardır (95, 96, 114, 131 no'lu adalar vb). Kentsel Sit sınırları içinde geleneksel özelliklerini tümüyle koruyabilmiş yapı adası sayısı fazla değildir. Betonarme yapılara hemen hemen bütün yapı adalarında rastlamak mümkündür. Zincirlikuyu Mahallesi sınırları içindeki 154, 155 ve 180 numaralı yapı adalarında tümüyle tescilli, bahçeli konutlar mevcuttur. 27, 28, 192, 194, 200, 207, 215, 225 numaralı yapı adalarının özgün niteliklerini büyük ölçüde korumuş oldukları gözlenmektedir.

Yol Dokusu : Kentin yol dokusu, topografyanın izin verdiği ölçüde, eğime dik ana yollar ile ara yollardan oluşmaktadır. Kentin en önemli aksı geçmişte, Sinop-Samsun Yolu'nun kent içinden geçen kısmını oluşturan Yusuf Kemal Bey Caddesi ile Bayram Caddesi iken, günümüzde Sinop-Samsun Yolu'nun yeni güzergâhı üzerindeki Hükümet Caddesi ile Stadyum Caddesi olmuştur. Eskisi kadar olmasa da kısmen önemini koruyan Yusuf Kemal Bey Caddesi, Ekin Pazarı önünde üçe ayrılmakta ve geleneksel dokunun diğer önemli akslarından olan Zübeyde Hanım Caddesi ile batıya, Bayram

Caddesi ile güneye, Süreyya Yurdakul Caddesi ile doğuya doğru uzanmaktadır.

Kentin yukarıda değinilen ana aksları ile ikincil cadde ve sokakları, yapı adalarının organik biçimlerine uygun şekillerde kıvrılarak devam eden yollardır. Yol sınırlarını konut cepheleri ile bahçe duvarları belirlemektedir. Günümüze kadar gelebilmiş "daraba"lı özgün bahçe duvarı sayısı ne yazık ki çok azdır. Özgün bahçe duvarları, kârgir duvarların üzerine kaplama tahtalarının/darabaların dikey konumunda, yan yana ve yola doğru eğimli olarak çakılması ile oluşturulmuş harpuştalarla korunmaktadır. (lev. 10, res. 17). Sit alanı içinde özgün sokak kaplamasına rastlanmamıştır.

Kentin özgün niteliklerini önemli ölçüde koruyabilmiş iyi perspektif veren sokakları arasında Çay Sokak, Kaya Arası Sokak, Kandilci Sokak, Poyraz Sokak, Yokuş Sokak, Telgrafçı Sokak ve Panayır Sokak sayılabilir. Zübeyde Hanım, Bayram, Süreyya Yurdakul ve Cevdet Kerim İncedayı caddelelerinin özgün niteliklerini kısmen korudukları gözlenmektedir. Sit alanı içinde Zübeyde Hanım Çıkmaızı ve Dumlupınar Çıkmaızı (bugün çıkmaz değil) dışında çıkmaz sokak yoktur.

3.2.4. Boyabat'ta Geleneksel Mimari

3.2.4.1. Dini, İdari ve Sosyal Amaçlı Yapılar

1878 tarihli Kastamonu Salnamesi'ne göre, Boyabat İlçesi'nde 55 mescit, 4 medrese, 2 hamam, 9 han, 10 tekke, 1 kütüphane, 57 ilkokul, 140 su değirmeni mevcuttur (Başoğlu, 1990, 14). Günümüzde ise, Boyabat ilçe merkezi sınırları içinde yer alan tescilli anıtsal yapılar kapsamında 6 cami, 2 okul, 1 ha-

dikkate alınamayan iki adet yapıdan 113 envanter numaralı yapıya 'ne olduğu' bilinmemekte, 120 envanter numaralı yapının ise 1987 yılından önce yok olduğu sanılmaktadır.

rap medrese, 1 kale, 1 türbe, 1 çeşme ve 1 Askerlik Şubesi binası bulunmaktadır. Bu anıtsal yapılardan Gökdere Camisi, Kız Meslek Lisesi, İnönü İlkokulu ile adı bilinmeyen bir türbe, Kentsel Sit Alanı sınırları dışında kalmaktadır. Kentin en eski yapısı M.Ö. 600 yıllarında yapıldığı söylenen Boyabat Kalesi'dir. Kale'nin altındaki basamaklı tünelin bu dönemde yapıldığı belirtilmektedir. Bugünkü Kale ise, Osmanlı dönemi yapısı olup (Başoğlu, 1972, 59-61), yapılan çeşitli onarımlara karşın özgün niteliklerini büyük ölçüde korumaktadır (lev. 7, res. 6). En eski dini yapı olduğu söylenen kubbeli Ak Mescit (Başoğlu, 1972, 76) dışında kentin bütün camileri, kırma çatılı, alaturka kiremitli, ahşap minareli, kârgir yapılar. Kaya Cami (1872) hariç (lev. 8, res. 9), diğerleri yapılan onarımlarla özgün niteliklerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Asıl işlevi bilinmeyen Askerlik Şubesi binası geçmişte hastane olarak kullanılmıştır (lev. 8, res. 11). Kente hakim bir tepenin üstünde, büyük bir bahçe içinde ve oldukça iyi korunmuş durumdaki kârgir yapı iki katlı, dikdörtgen planlıdır. Kentin tek tescilli çeşmesi, Gökdere Mahallesi'nde, Keçili Sokak ile Poyraz Sokak köşesinde bulunmaktadır. Keçili Sokağa cepheli, özgün niteliklerini korumuş bu çeşmenin adı bilinmemektedir (lev. 8, res. 12).

3.2.4.2 Ticari Yapılar

1978 tarihli Kastamonu Salnamesi'ne göre, 314 adet dükkandan oluştuğu söylenen Boyabat Çarşısı 1925 yılında tamamen yanmış, 1926 yılında Boyabat Belediyesi tarafından yeniden planlanmıştır (Başoğlu, 1990, 14, 21, 22). Kente ve çevre köylere hizmet eden ticaretin yapıldığı günümüzdeki Boyabat Çarşısı'nda, birbirlerini dik olarak kesen ızgara planlı yapı adaları üstünde,

sırt sırta yapışmış ikili ve üçlü dükkân sıraları yer almakta, her dükkân sırasında ise yan yana dizilmiş üç ya da dört dükkân bulunmaktadır. 2 kat+bodrumlu, kırma çatılı olan bu kârgir yapıların cepheleri bazen sıvanmış (lev. 9, res. 13, 15, 16) bazen de çıplak tuğla olarak bırakılmıştır. Günümüzde, iki veya üç dükkânın birleştirilerek kullanıldığı görülmektedir. Boyabat Çarşısı'nda, bu tip dükkânların yanı sıra, arasta anlayışında planlanan ve Kasaplar Çarşısı olarak anılan bir dükkân grubu daha bulunmaktadır. Söz konusu çarşı, eski Belediye binasının da çevrelediği ufak bir meydanın etrafında U biçiminde sıralanmış, tek katlı, önü revaklı dükkânlardan oluşmaktadır.

3.2.4.3 Konutlar

Tepelerin yamaçlarına ve eteklerine kurulmuş bir kent olan Boyabat'ta geleneksel konutların parsel içindeki konumunu öncelikle manzara belirlemektedir. Tepe yamaçlarında bulunan konutların cephelerinden biri genellikle manzaraya, bir başka deyişle karşısındaki yamaca, diğer bir cephesi ise, bahçeye ya da sokağa yönelik olarak tasarlanmıştır. Yamaçların her noktası birbirinden değişik görünümle sunmakla birlikte, Kale manzarasının hemen her konutun yönlendirilmesinde hâkim bir faktör olduğu söylenebilir. Düz alanlardaki konutların cepheleri ise, bahçelerine ve önlerinden geçen sokak ya da caddeye yönelik olarak tasarlanmıştır.

Yamaçlarda yapılmış olan konutlarda, parselin en üst noktasındaki sokak seviyesi ile en alt noktasındaki bahçe ya da sokak seviyesi arasındaki kot farkı bazen bir kat oluşmasını sağlayacak yüksekliktedir. Topografyanın neden olduğu bu durumda, üç katlı konutlarda giriş katının ya da zemin katın üzerindeki katlar, orta kat (1. kat) ve

esas yaşam katı (2. kat); giriş katının altında yer alan kat ise, bodrum kat ya da bahçe katı olarak tanımlanmıştır. İki katlı konutlarda ise bu tanımlama, eğer varsa bahçe katı ya da bodrum kat, giriş katı ya da zemin kat ve esas yaşam katı şeklindedir.

Boyabat'ta geleneksel konutlar genellikle ayrıık düzende, bahçeler içinde yapılmış olup bulundukları parselin ortasına, sokak köşesine ya da sokak kenarına yerleştirilmiştir. Ancak, arazinin değerli olduğu çarşı bölgesinde parsel boyutları küçülmekte ve yapılanma düzeni de değişmektedir. Bu bölgedeki bitişik düzen görüntüsünde olan geleneksel konutlarda, yan cephelerin tamamen birleştirilmediği, aralarında yaklaşık iki saçak genişliği kadar 'karlık' mesafesi bırakıldığı bir yapılanma biçimine daha rastlanmaktadır.

Konutların Plan Özellikleri : Geleneksel konutların zemin kat dış çizgileri, kare ya da dikdörtgen gibi tanımlanabilir bir dış çerçeveye bağlı kalmadan gerekli yerlerde girintiler ve çıkıntılar yapılarak oluşturulmuştur. İşlevsel nedenlerden ve mahremiyetten dolayı sokağa fazla açılmadan yapılan ya da sokak seviyesinden yükseltilen zemin katın plan düzenleri hakkında, genellikle değişikliğe uğradıkları veya kullanılmayıp kapalı tutuldukları için bir yorum yapılamamaktadır. Ancak, bu katın plan düzeninin bir üst katın plan düzenini oluşturacak şekilde tasarlanmış olabileceğini söylemek mümkündür. Zemin kata giriş, genellikle hem sokaktan hem de bahçeden sağlanmaktadır (Tavukçuoğulları, Altınbalar, Havva-Osman Çakıcı evleri vb). Bu katta, giriş kapılarının açıldığı bir taşlık, odalar, mutfak, kiler ve odunluk gibi mahaller mevcuttur. Taşlık, üst katlardaki sofanın altında ve yapının sokak kenarının aksında yer alır. Bu katta taşlığın iki yanında

yer alan odalar, çoğu kez taşlık seviyesinden 6-7 basamak daha yüksektedir. Üst katlara çıkan merdivenler taşlığın içinde, eyvanında ya da ayrı bir merdiven mahallinde bulunmaktadır. Ayrıca, iki giriş kapısı olan bazı evlerde, iki ayrı merdivenin bulunduğu görülmektedir.

Geleneksel konutların plan karakterini; orta kat (1.kat) ve esas yaşam katı (2. kat) planları, bu katların plan düzenini ise sofa belirlemektedir. Kentin soğuk iklim koşullarına sahip olmasından dolayı bütün konutların kapalı sofalı plan düzeninde tasarlanmış olduğu görülmekle birlikte, sadece bir örnekte (Latife Matuk Evi) açık sofalı plan düzenine rastlanmıştır. Genellikle, sofanın dar kenarı konutun manzaraya ya da sokağa bakan kenarının aksına oturtulmuş, uzun kenarları da odalar ve diğer mahaller ile sarılmıştır. Sofanın biçimlenmesine göre konutların plan düzenini 'dikdörtgen sofalı', 'T sofalı', 'L sofalı' ve 'haçvari sofalı' şeklinde gruplamak mümkündür (lev. 4, çiz. 1).

En çok rastlanılan plan düzeni dikdörtgen sofalı olarak adlandırdığımız, sofanın çoğu zaman evin bir cephesinden karşılıklı diğer cephesine kadar uzandığı ve her iki cepheden de ışık aldığı düzendir (Bekir Ağaoğlu Evi, Tavukçuoğulları Evi vb). Bu örneklerde sofanın uzun kenarında en fazla iki oda yer almaktadır. Katları birbirine bağlayan merdiven sofanın içindedir. L sofalı plan düzeninde sofa, bir cepheden diğerine uzanamadan eyvan biçiminde sağ ya da sol yandaki odaların arasına girmekte veya yapı derinliğince uzanıp köşedeki odalardan birinin yerini almaktadır (Nuriye Genç Evi, Havva-Osman Çakıcı Evi vb). T sofalı plan düzeninde, yapı derinliğince bir cepheden diğerine uzanan ya da diğer cepheye varmadan bir servis mahalliyle çevrelenen sofa, bir eyvanla odaların arasına girmekte veya

dışarı doğru çıkma yapan odaların arkasına doğru uzanarak genişlemektedir. (Altınbalar Evi, Halis Sicimoğlu Evi vb). Haçvari sofalı plan düzeni ise, sofanın yapının bütün cephelerine doğru eyvanlarla genişlediği, yani eyvan sayısının dört olduğu plan düzenidir (Abidlerin Evi, Yaşar Topçu Evi vb).

Bu plan düzenlerinin dışında, sofanın çıkma- larla sokağa ya da bahçeye ya da hem sokağa hem bahçeye doğru genişlemesi ve ya çıkma yapmadan çıkmalı odaların gerisinde kalması veya bir yönde cumbalı, bir yönde çıkmasız olması da farklı plan düzenlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Sofa çıkması da katlara göre farklılıklar göstermektedir. Orta kat plan düzeninde, çıkmalı odaların gerisinde bırakılan sofanın, esas yaşam katında bir cumba ile çıkmalı odaların önüne geçtiği örneklerle de sıkça rastlanmaktadır. En yaygın plan düzeni, sofanın bir yönde cumba ile sokağa taşıdığı düzendir.

Bütün plan düzenlerinde oda sayısı en fazla üçtür. Dördüncü odanın yerinde merdiven mahalli, hela, abdestlik gibi bir servis mahalli yer alır. Bazen eyvanın ya da sofanın sokağa bakan kısmı kapatılarak oda haline getirilmekte bazen bir oda mutfığa, abdestlik mahalli banyoya dönüştürülmekte bazen de yapıya hela-banyo mahalleri eklenmektedir.

Büyük- lük ve konumları farklı olsa da, genellikle bütün odaların dış kenarlarında sedir, iç kenarlarında ise dolap, yüklük ve gusulhane mevcuttur. Ocak, eğer konut iki katlı ise zemin kat ve esas yaşam katı odalarında, üç katlı ise daha çok orta kat odalarında bulunmaktadır. Üç katlı konutların esas yaşam katında, ocak bacalarının çıkıntıları, çiçeklik olarak adlandırılan ve süs eş-

yası koymağa yarayan nişlerle gizlenmektedir. Oda ve sofa tavanları genellikle çıtalı ahşap tavanlardır. Bazı evlerde bezemeli tavanlara, bazılarında da sadece bezemeli tavan göbeklerine rastlanmaktadır. Odalar arasında baş oda, yazlık oda, kışlık oda gibi tanımlamalar yapılmamıştır. Sokağa bakan odalar misafir odası, arka bahçeye bakanlar ise yatak odası olarak adlandırılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde yapılmış olan az sayıdaki tuğla konutlarda da yukarıda belirtilen plan düzenleri ve yüklük, dolap, ocak gibi benzer donatı elemanları kullanılmıştır (Abanalı Mustafa Evi).

Konutların Cephe Özellikleri : Boyabat'ta geleneksel konutlar, birbirlerine benzer gibi görünmekle birlikte parselin konumuna, kat adetlerine, sofa ve odaların çıkmalı ya da çıkmasız oluşlarına, çıkma ve pencere biçimlerine vb diğer özelliklerine göre değişen çok çeşitli cephe düzenlerine sahiptir. Cephe düzenlerinin bütün genel özelliklerini manzara, sokak ve bahçe cepheleri taşımaktadır. Çoğu kez bu cepheler çakışmakta, manzara cephesi ile sokak cephesi ya da eve giriş cephesi; bahçe cephesi ile giriş cephesi/sokak cephesi aynı cepheler olmaktadır. Çoğunluğu ayrı düzende yapılmış olan bu konutların eş değerde öneme sahip olan sokak ve bahçe cepheleri çıkma veya cumbalarla hareketlendirilip dışa açılmıştır. Servis mahallerinin yerleştirildiği yan ya da arka cephelerden biri, bazen de ikisi tamamen olmamakla birlikte, kısmen dışa kapalı olarak düzenlenmiştir.

Geleneksel konutların cephelerine hakim olan katlar "esas yaşam katı" olarak adlandırdığımız üst kat ile eğer varsa "orta kat"tır. Üst katta, ortada bulunan sofanın genellikle bir cumba ile dışa doğru taşıdığı ve üçgen alınlıklı bir çatı ile sonlandığı cephe dü-

zenlerine çok sık rastlanmaktadır (lev. 14, res. 35). Konsol, payanda ya da dikmelerle desteklenen genellikle tek, bazen de iki kat yüksekliğinde olan cumbaların (lev. 11, res. 21); kademeli çıkmalı ve çokgen planlı olanları da mevcuttur (lev. 12, res. 25). Sıkça rastlanan bir başka cephe düzeninde ise, orta katın sokağa ya da bahçeye bakan odaları, sofayı geride bırakarak çıkmalarla dışarı taşmakta, üst katta ise sofa, orta kat seviyesinden itibaren çıkma yapan odaların da önüne geçerek cephede belirginleşmektedir (lev. 11, res. 24). Odaların çıkma yaparak sofanın önüne geçtiği ya da orta katta hem sofa hem de odaların birlikte çıkma yaptığı; üst katta ise, sofanın cumba yaparak odaların önünde bulunduğu (lev. 13, res. 24) ya da bir cephede cumbalı olan sofanın diğer cephede odaların gerisinde kaldığı örneklerle ve ayrıca, kısmen farklılaşan cephe düzenlerine de rastlamak mümkündür. Zemin kat cepheleri tamamen dışa kapalı, masif görünümlü cepheler değildir. Bu katların, üst kattakilerden boyut olarak daha küçük ve az sayıda olan pencereleri ile kısmen de olsa, dışa açık katlar olarak düzenlendiği görülmektedir. Zemin kat cephelerinin önemli bir unsuru olan giriş kapıları, sofa altına ve çoğu kez yan kenarları içbükey olan kavisli bir niş içine yerleştirilmiştir. Ahşap ve iki kanatlı olan giriş kapılarının üstünde çoğu kez, ışıklık olarak adlandırabileceğimiz, taşlık mahallinin aydınlanmasını sağlayan yatay bir pencere yer almaktadır (lev. 13, res. 30).

Geleneksel konutların orta kat ve esas yaşam katlarındaki oda ve sofa pencereleri, biçimleri ve sayıları ile hem plan düzenini dışarıya yansıtmakta hem de cephe düzenini oluşturmaktadır. Odaların manzaraya, sokağa, bahçeye yönelik duvarlarında ge-

nellikle iki bazen de üç dikdörtgen pencere, sofaların dışarıya açılan duvarlarında ise, genellikle iki kemerli pencere yer almaktadır. Eğer odalar ve sofalar çıkmalı ise, çıkma yan kenarlarına açılan pencerelerle bu mahallerin görüş alanları genişletilmiştir. Pencere grupları oda-sofa-oda şeklinde oluşan cephelerde genellikle 2-2-2 şeklinde olmaktadır. Bunun dışında kullanım sıklığına göre, 3-2-3, 1-1-1, 2-2-3, 2-3-2, 2-4-2 şeklinde düzenlenmiş pencere gruplarına da rastlanmaktadır. Genellikle sürme olarak açılan pencerelerin yatayda üç ya da iki, düşeyde iki bölümlü olan tipleri kullanılmıştır. Orta ve üst kat pencerelerinde kafeslere ve nadir olarak da ahşap lokmalı parmaklıklara rastlanmaktadır. Latife Matuk Evi dışında hiçbir konutta pencere kapağı görülmemiştir.

Geleneksel konutların bütün cepheleri, çamur sıva üzerine kireç harçlı sıva ile sıvanmıştır. Çıkma ve cumbalarla hareketli bir görünüm kazanan sıvalı cepheler, ahşap kat silmeleri ve köşe pervazları ile zenginleşmekte, alaturka kiremitli kırma çatılar ile de tamamlanmaktadır. Çatıların en önemli özelliği yörede 'kedilik' olarak adlandırılan çatıya çıkış yerleridir. Sıvalı yüzeyleri, dolayısıyla katları yatayda birbirlerinden ayıran ve döşeme kirişlerinin alnını örten ahşap kat silmeleri ile zemin kat seviyesinin üstündeki yapı köşelerinde kullanılan köşe pervazları geleneksel konut cephelerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sıvalı konutların dışında düşey ya da yatay ahşap kaplamalı cepheleri olan konutlara da rastlamak mümkündür.

Bazı geleneksel konutların cephelerinde yer yer sıva üstüne yapılmış geometrik desenler, ibrik ve kandil motifleri görülmektedir. Kandil motifi özellikle sofaların üçgen alınlıklarında kullanılmıştır. Bu tip süslemeler

dışında, geleneksel konutların en bezemeli olan unsurları alt ve üst pencere pervazları ile köşe pervazlarıdır. Genellikle, tek kilit taşı motifli, çift kilit taşı motifli, üçgen alınlıklı üst pervazlar kullanılmıştır.

Boyabat'ta balkonlu geleneksel konutların sayısı çok azdır (lev. 13, res. 31). Balkonlar ya esas yaşam katı seviyesinde sofa veya odaların önünde ya orta kat seviyesinde üst kat sofa çıkmasının altında ya da hem zemin hem de üst katta sofa çıkmasının önünde bulunmaktadır.

Konutlarda Yapım Sistemi ve Malzeme Kullanımı : Kayalık bir arazi üzerinde bulunan konutlar fazla derine inmediği düşünülen moloz taş temellere sahiptir. Bu temellerin üstünde yükselen bütün duvarlar - ocağın yer aldığı kârgir duvarlar dışında - ahşap çatki düzeninde yapılmıştır. Çoğu kez subasman seviyesine kadar yükselen 70-85 cm kalınlığındaki taş temeller ahşap bir hatilla sonlandırılarak ahşap iskeletin oturacağı taban hazırlanmış, bu hatılların ya da tabanların üzerine ahşap dikmeler ve payandalar oturtulmuştur. Ahşap çatki arası, zemin katta moloz taş, bazen kerpiç, bazen hem taş hem kerpiç; orta katta kerpiç ya da tuğla ile doldurulmuştur. Esas yaşam katında ise, çatki arası boş bırakılarak dikmelerin üzerine bağdadi çıta çakılmıştır. Çok nadir de olsa, orta katta ahşap çatki arasının dolgusuz bırakılıp bağdadi çıta ile kapatıldığı ya da esas yaşam katındaki ahşap çatkının kerpiç ile doldurulduğu örnekler de rastlanmaktadır. Ahşap çatki arasındaki kerpiç veya tuğlalar yatay ya da verrev olarak yerleştirilmiştir. Bağdadi çıtaların da ahşap tabanlara paralel bir şekilde, sık aralıklarla çakılmış olduğu görülmektedir. Ahşap çatıklı duvarların kalınlığı -sıva dahil- 15-18 cm arasında değişmektedir. Bütün duvarlar içte ve dışta önce, saman katkılı

çamur sıva, sonra kireç harçlı/kaymak sıva ile sıvanmıştır.

Oda ve sofa çıkmaları, dışarıya doğru çıkarılan döşeme kirişlerinin konsollar ya da payandalar ile desteklenmesi ile oluşturulmuştur. Özellikle, giriş kapısının üstünde yer alan sofa çıkmaları, zemine oturan ahşap başlıklı dikmelerle desteklenmektedir. Çıkma için dışarıya doğru uzatılan döşeme kirişlerinin desteklenmediği ya da alttan konsol veya payandalarla desteklenmiş başka kirişlere oturduğu örnekler de rastlamak mümkündür. Çıkma altları genellikle oda tavanları gibi düşünülmüş ve ahşap tahtalarla kapatılmıştır. Pasalarla geometrik desenlerin oluşturulduğu çıkma altları da mevcuttur. Ahşap çatki düzeninde kullanılan bütün elemanlar çam ağacından yapılmıştır. Özellikle taban, kiriş ve dikmelerde 'özlü çam' denilen, büyük kesitli çam ağaçlarının -sadece kapak alındıktan sonra geriye kalan- sert, öz kısmı kullanılmıştır (Başoğlu, 1990, 225).

3.2.5. Koruma Çalışmaları Süreci

İlçede taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili ilk koruma kararı, 1710 sayılı Eski Eserler Yasası'nın yürürlükte olduğu dönemde, 10.03.1979 tarihinde Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından alınmış ve 13 adeti anıtsal yapı olmak üzere, 125 adet yapı tescil edilmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 1983 yılında yürürlüğe girmesiyle yapılmaya başlanan "mevcut sit alanlarını irdeleme çalışmaları" kapsamında Boyabat kenti de yeniden inceleme kapsamına alınmış ve bu inceleme sonucunda, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından alınan 23.10.1987 tarih ve 3772 sayılı kararda, 13 adet anıtsal yapı olmak üzere toplam 120 adet korunması gerekli ta-

şınmaz kültür varlığının tescillerinin devamına, 8 adet tescilli konutun tescil kayıtlarının kaldırılmasına, 4 adet tescilli konutun haklarında soruşturma açılmasına karar verilmiş, Boyabat'ın Arkeolojik, Doğal ve Kentsel Sit alanlarının sınırları saptanmıştır. Kurul, 26.09.1989 tarih ve 397 sayılı bir diğer kararında, 13 adet cami, medrese, okul, çeşme ve türbe vb tescilli yapıyı anıtsal yapılar, 21 adet tescilli sivil mimarlık örneğini III. grup yapılar, 83 adet tescilli sivil mimarlık örneğini de IV. grup yapılar olarak belirlemiştir. 11.10.1990 tarihinde yine aynı Kurul, grupları belirlenen bu sivil mimarlık örneklerinin -tescillerinin devam etmesi kaydıyla- grup kararlarının kaldırılmasına karar vermiştir. Halen, Boyabat'ta adı geçen Kurul'un 09.04.1996 tarih ve 2453 sayılı kararı ile onaylanan ve Şehir Plancısı Erkan Uçkun tarafından hazırlanan "Boyabat Koruma İmar Planı" yürürlüktedir.

3.2.6. Koruma Planı İrdelemesi

Ülkemizdeki bütün tarihsel çevreler esas olarak hızlı kentleşmenin ve kentsel işlevlerdeki farklılaşmanın neden olduğu bir gelişim ve değişim sürecini yaşadıkları için tahrip olmaktadır. Boyabat kenti de bu değişim ve gelişim süreci içinde, mevcudu koruyarak var olma ya da modernleşme ikileminde kalan ve gittikçe tahrip olan tarihsel çevrelerden biridir. Geleneksel dokuyu tahrip eden nedenlerin başında, yangın (1925), deprem (1943) ve sel (1948) felaketleri gelmektedir. Ayrıca, 1960'lı yılların sonlarında kentin içinden, yaklaşık 24-25 m genişliğindeki bir yolun geçirilmesi de geleneksel dokunun parçalanmasına ve kısmen yok edilmesine neden olmuştur. Başlangıçta Hükümet Caddesi, sonraları ise Adnan Menderes Bulvarı olarak bilinen bu yolun her ne kadar kentin bağlık, bahçelik alanlarından geçirildiği söylenmekte ise de, yolun açılması

sırasında ne kadar geleneksel konutun yıkıldığı bilinmemektedir. Ayrıca, bu yolun kenarlarına yapılan yüksek binalarla tarihi kent dokusu gizlenmiş ve algılanması engellenmiştir.

Kent için alınan koruma kararlarının -nicelik olarak çok farklı olmasa da- iki kez yinelenmesi, özellikle kent dokusunun temel unsuru olan konutların değerlerinin çok altında sınıflandırılmaları, sonra bu sınıflandırma kararının geri alınması, çevre koruma konusunda bilgilendirilmemiş halkın koruma ile ilgili kararlara olan güvenini sarsmıştır. Sahipleri tarafından terk ve tahrip edilen bu tescilli konutların grup kararının değişebileceği ya da tescillerinin kalkabileceği düşüncesi halk arasında yaygın bir kanı olarak etkisini sürdürmektedir.

Kültür Bakanlığı tarafından yinelenerek yapılan saptama-belgeleme çalışmaları sonucunda kentin "korunması gerekli kültür ve doğa varlıkları" tam olarak saptanamamış, yan yana bulunan eş değerdeki yapılardan biri için tescil kararı alınırken, diğeri bu sınıflamanın dışında bırakılmıştır. Kentin çekirdeğini oluşturan çarşı bölgesindeki Cumhuriyet dönemi yapıları olan dükkanlar ise saptama ve belgeleme çalışmalarına dahil edilmemişlerdir.

80'li yıllarda kullanılan toplu konut kredisi ile Boyabat Kentsel Sit Alanı dışındaki alanlarda apartmanlar yapılmıştır. Boyabat kent nüfusunun bu yeni yerleşim alanlarına kayması, geleneksel konutların terk edilerek boş bırakılmasına ya da köylerden gelen yoksul halkın kullanımına bırakılmasına neden olmuştur. Basit onarımlarla korunarak kullanılabilecek olan bu konutlar gerekli maddi kaynak sağlanamadığı için onarılamamış ve köhnemeye terk edilmişlerdir.

Yukarıda belirtilen nedenler dışında çok

önemli olan bir diğer neden ise, Boyabat Koruma İmar Planı'nın uygulama aşamasında geleneksel dokuda büyük tahribata neden olacak kararlar içermesidir. Söz konusu planın, geleneksel dokunun özgün nitelikleri ile varlığını sürdürebilmesini sağlamaktan yoksun kısımları şöyle özetlenebilir:

- Boyabat'ta, tarihsel dokunun ve geleneksel yapıların tanımlanabilmesi için mutlak olan analiz, sentez ve sokak silueti çalışmaları yapılmamıştır*.
- Boyabat kent ölçeğinde plan onama sınırı içinde kalan tüm alanın aynı zamanda sit alanı olarak düşünülmesi gerekirken, Kentsel Sit alanı parçalanmış ve korunması gerekli çarşı bölgesi sit alanı dışında bırakılmıştır. Planda, çarşı bölgesinde yer alan iki katlı, kârgir dükkünlar yerine, çoğu kez parselleri birleştirerek büyük kütleli ve üç katlı yeni yapılara izin verilmiştir.
- Planda, Kentsel Sit sınırlarının sokakların aksından ve yapı adalarının içinden geçirilmesi ile aynı sokakta iki farklı yapı cephesinin oluşmasına sebep olunmakta ya da sırt sırta konumlanan iki parselde yer alan yapılardan biri korunurken diğer parselde daha yüksek katlı betonarme yapı yapma hakkı verilmektedir.
- Tarihsel kentin en önemli doğal özellikleri (kent içinden geçen kanallar, kayalıklar, ağaçlık alanlar) bu planda değerlendirilmemiş; korunması gerekli sokaklar, sokak cepheleri, sokak kaplamaları, setler, bahçeler, bahçe duvarları, bahçe içindeki servis mahalleri ve kentsel vistalar (kentin en iyi algılandığı noktalar) belirtilmemiştir.
- Planda, organik bir kent olan Boyabat'ın

özgün sokak sınırları (Çay Sokak vb) cettelle düz çizgi çizilerek değiştirilmiş, genişletilmiş ve genişletilen yolların kenarındaki tescilli yapıların da yıkılarak geriye çekilip korunması ya da önerilen yapı kütleleri ile yeniden yapılması önerilmiştir.

- Tescilli yapıların yanı sıra, tescil edilmemiş olan ve geleneksel dokudaki homojenliği sağlayan "uyumlu yapılar" ya da "çevresel değerdeki yapılar" planda belirtilmemiş, özellikle Cumhuriyet dönemine ait tuğla binalar değerlendirmeye hiç alınmamıştır (lev. 15, res. 38).
- Yeni yapı yapmak yerine, tescilli yapılardan bazılarını yeni kentsel işlevler verilmemiş, kent sakinlerinin nefes alıp bir araya gelebileceği "Ekin Pazarı" gibi boş alanlara ise resmi kurum binaları yapılması önerilmiştir.

4. Sonuç

Boyabat Kentsel Sit Alanı içinde iki haftalık alan çalışmasının sonucunda 394 adet envanter fişi hazırlanmıştır. 17 adet ağaç, 6 adet dini yapı, 65 adet ticaret yapısı, 5 adet su yapısı, 2 adet güvenlik yapısı, 205 adet konut olmak üzere toplam 300 adet envanter fişi ve 94 adet yerleşme fişi hazırlanmıştır.

Sit bölgesi içinde yer alan Latife Matuk Evi, bölgede kentin en eski tarihli evi olarak bilinmesine karşın tescilli bir yapı değildir. Bahçe içinde yer alan tepe pencere ve açık sofalı olan bu evin plan şeması, diğer geleneksel konutların planlarından farklıdır. Dikdörtgen planlı sofanın uzun kenarına yerleştirilmiş iki odanın arasında "aralık" olarak adlandırılan dar bir koridor yer almakta ve bu koridor odaların arkasına T

* Boyabat Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu'nda, bu çalışmaların yapıldığına ilişkin bir bilgi yer almamaktadır.

şeklinde dönerek devam etmektedir. Hela ve abdestlik arkadaki aralığın sol köşesine yerleştirilmiştir. Açık sofanın sağ köşesinde ise biraz daha geç tarihte yapıldığı düşünülen ocaklı bir oda daha mevcuttur. Tepe pencereli odalarda; pencere sıraları arasında terek, ahşap yaşmaklı ocak, dolap ve yüklükler bulunmakta, aralık ve açık sofa ise kafes ve "daraba"larla çevrelenmektedir. Boyabat kent dokusunda tarihi ve mimari nitelikleri ile çok önemli bir örnek olduğunu düşündüğümüz bu evin öncelikli olarak koruma altına alınması, restorasyonunun yapılması ve kente kazandırılması gerektiği görüşündeyiz.

Boyabat'ta geleneksel dokunun korunabilmesi için, Sit alanı içinde beş katlı yapılaşmayı, geleneksel sokakların genişletilmesini, bu sokakların kenarındaki yapıların da yıkılıp geriye çekilmelerini ya da önerilen yapı kütlesiyle yeniden yapılmalarını öneren Boyabat Koruma İmar Planı'nın öncelikli olarak revizyonu gerekmektedir.

5. Öneriler

Bu çalışma döneminde, Kentsel Sit bölgesi içinde sit sınırlarına bağlı kalınarak sokağın ya da adanın bir kenarındaki yapılar tespit edilmiş, diğer yapılar çalışma kapsamına alınmamıştır. Oysa, sit sınırı dışında da önemli miktarda geleneksel konut olduğu gözlenmiştir (lev. 15, res. 40). Geleneksel dokunun sürekliliğinin sağlanabilmesi ve kent ölçeğinde bütüncül bir korumanın gerçekleştirilmesi için gelecek yıllarda Boyabat Kentsel Sit Alanı dışında da envanter çalış-

ması yapılması gerekmektedir. Ayrıca, kentsel mimarlık envanteri dışında; geleneksel mimari dokusunu, yapım tekniklerini ve malzeme özelliklerini özgün nitelikleriyle koruyan Boyabat kırsal mimarlık örneklerine ilişkin envanter çalışmalarının da öncelikli olarak yapılması önerilmektedir.

Boyabat'ta alan çalışması sırasında GPS aleti olmadığı için geleneksel yapıların konumları saptanamamıştır. Gelecek çalışma dönemlerinde, GPS aleti, dizüstü bilgisayar, digital kamera gibi teknik donanım ile güncelleştirilmiş 1/1000 ölçekli halihazır haritaların (mümkünse dijital ortamda hazırlanmış haritaların), alan çalışması öncesinde sağlanabilmesi çalışmalara hız kazandıracak ve verimliliği arttıracaktır.

TÜBA-TÜKSEK pilot projeleri dışında olan 2002 Yılı Boyabat Kentsel Mimarlık Envanteri çalışmasının önümüzdeki yıllarda pilot proje kapsamına alınarak maddi kaynak ve teknik donanım sağlanması, çalışmaları sürdürmek açısından önem taşımaktadır.

6. Kaynakça

- BAŞOĞLU, Bekir 1972, *Boyabat ve Çevresi Tarihi*, Boyabat.
- BAŞOĞLU, Bekir 1990, *Boyabat Yöresi Araştırmaları*, Boyabat.
- SİAD 1999, *Boyabat Mimarisi*, Sinoplu İşadamları Rehberi, İstanbul, 32-34.
- UÇKUN, Erkan 1996, *Boyabat Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu* (yayınlanmamış rapor), Samsun.

Envanter Listesi

TÜBA Env. No.	Yapı Adı	Mahalle			
L30 B0001	ADA	Kemal Dede	L29 B0037	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0002	KONUT	Kemal Dede	L29 B0039	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0003	KONUT	Kemal Dede	L29 B0040	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0004	ADA	Kemal Dede	L29 B0041	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0005	KONUT	Kemal Dede	L29 B0042	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0006	KONUT	Kemal Dede	L29 B0043	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0007	KONUT	Kemal Dede	L29 B0044	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0008	KONUT	Kemal Dede	L29 B0045	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0009	KONUT	Kemal Dede	L29 B0046	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L29-30 B0010	ADA	Kemal Dede	L29 B0047	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0011	KONUT	Kemal Dede	L29 B0048	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0012	KONUT	Kemal Dede	L29 B0049	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L29 B0013	KONUT	Kemal Dede	L29 B0050	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L29 B0014	KONUT	Kemal Dede	L29 B0051	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L29 B0015	KONUT	Kemal Dede	L29 B0052	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0016	ADA	Kemal Dede	L29 B0053	DÜKKAN (Kasaplar Çarşısı)	Kemal Dede
L30 B0017	KONUT	Kemal Dede	L29 B0054	DÜKKAN	Kemal Dede
L30 B0018	KONUT	Kemal Dede	L29 B0055	DÜKKAN	Kemal Dede
L30 B0019	KONUT	Kemal Dede	L29 B0056	DÜKKAN	Kemal Dede
L29-30 B0020	ADA	Kemal Dede	L29 B0057	ADA	Kemal Dede
L29 B0021	KONUT	Kemal Dede	L29 B0058	DÜKKAN	Kemal Dede
L29 B0022	KONUT	Kemal Dede	L29 B0059	ADA	Kemal Dede
L30 B0023	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0060	DÜKKAN	Kemal Dede
L29 B0024	ADA	Kemal Dede	L29 B0061	ADA	Kemal Dede
L29 B0025	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0062	DÜKKAN	Kemal Dede
L29 B0026	ADA	Kemal Dede			
L29 B0027	DÜKKAN	Kemal Dede			
L29 B0028	DÜKKAN	Kemal Dede			
L29 B0029	DÜKKAN	Kemal Dede			
L29 B0030	ADA	Kemal Dede			
L29 B0031	KONUT	Kemal Dede			
L29 B0032	KONUT	Kemal Dede			
L29 B0033	KONUT	Kemal Dede			
L29 B0034	DÜKKAN	Kemal Dede			
L29 B0035	DÜKKAN	Kemal Dede			
L29 B0036	ADA	Kemal Dede			

L29 B0063	ADA	Kemal Dede	L30 B0103	KONUT	Kemal Dede
L29 B0064	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0104	KONUT	Kemal Dede
L29 B0065	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0105	KONUT	Kemal Dede
L29 B0066	ADA	Kemal Dede	L30 B0106	KAHVEHANE	Kemal Dede
L29 B0067	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0107	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0068	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0108	KONUT	Camii Kebir
L29 B0069	ADA	Kemal Dede	L30 B0109	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0070	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0110	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0071	ADA	Kemal Dede	L30 B0111	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0072	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0112	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0073	ADA	Kemal Dede	L30 B0113	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0074	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0114	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0075	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0115	CAMİ (Taş Cami-Ak Mescit)	Cami-i Kebir
L29 B0076	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0116	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0077	ADA	Kemal Dede	L30 B0117	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0078	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0118	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0079	ADA	Kemal Dede	L30 B0119	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0080	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0120	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0081	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0121	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0082	ADA	Kemal Dede	L30 B0122	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0083	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0123	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0084	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0124	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0085	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0125	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0086	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0126	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0087	ADA	Kemal Dede	L30 B0127	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0088	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0128	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0089	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0129	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0090	ADA	Kemal Dede	L30 B0130	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0091	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0131	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0092	DÜKKAN	Kemal Dede	L30 B0132	ADA	Cami-i Kebir
L29 B0093	ADA	Kemal Dede	L30 B0133	KONUT	Cami-i Kebir
L29 B0094	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0134	ADA	Kumluk
L29 B0095	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0135	ESKİ MALİYE / Eski Askerlik Şubesi Binası	Kumluk
L29 B0096	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0136	ADA	Kumluk
L29 B0097	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0137	KONUT	Kumluk
L29 B0098	ADA	Kemal Dede	L29 B0138	ADA	Kumluk
L29 B0099	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0139	KONUT	Kumluk
L29 B0100	DÜKKAN	Kemal Dede	L29 B0140	KONUT	Kumluk
L30 B0101	ADA	Cami-i Kebir	L29 B0141	KONUT	Kumluk
L30 B0102	CAMİ (MERKEZ CAMİSİ -BÜYÜK CAMİ)	Cami-i Kebir	L29 B0142	KONUT	Kumluk

L29	B0143	KONUT	Kumluk	L29	B0184	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0144	ADA	Kumluk	L29	B0185	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0145	KONUT	Kumluk	L29	B0186	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0146	ADA	Kumluk	L29	B0187	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0147	KONUT	Kumluk	L29	B0188	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0148	ADA	Kumluk	L29	B0189	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0149	KONUT	Kumluk	L29	B0190	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0150	KONUT	Kumluk	L29	B0191	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0151	KONUT	Kumluk	L29	B0192	ADA	Zincirlikuyu
L29-30	B0152	ADA	Kumluk	L29	B0193	KONUT	Zincirlikuyu
L30	B0153	KONUT	Kumluk	L29	B0194	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0154	KONUT	Kumluk	L29	B0195	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0155	KONUT	Kumluk	L29	B0196	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0156	KONUT	Kumluk	L29	B0197	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0157	KONUT	Kumluk	L29	B0198	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0158	KONUT	Kumluk	L29	B0199	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0159	KONUT	Kumluk	L29	B0200	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0160	ADA	Kumluk	L29	B0201	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0161	KONUT	Kumluk	L29	B0202	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0162	KONUT	Kumluk	L29	B0203	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0163	KONUT	Kumluk	L29	B0204	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0164	ADA	Kumluk	L29	B0205	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0165	KONUT	Kumluk	L29	B0206	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0166	KONUT	Kumluk	L29	B0207	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0167	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0208	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0168	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0209	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0169	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0210	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0170	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0211	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0171	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0212	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0172	CAMI (KAYA CAMİSİ)	Zincirlikuyu	L29	B0213	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0173	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0214	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0174	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0215	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0175	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0216	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0176	DÜKKAN	Zincirlikuyu	L29	B0217	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0177	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0218	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0178	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0219	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0179	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0220	ADA	Zincirlikuyu
L29	B0180	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0221	ASKERLİK ŞUBESİ	Zincirlikuyu
L29	B0181	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0222	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0182	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0223	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0183	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0224	KONUT	Zincirlikuyu

L29	B0225	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0266	KONUT	Zincirlikuyu
L29	B0226	ÇEŞME	Zincirlikuyu	L29	B0267	ADA	Kemal Dede
L29	B0227	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0268	KONUT	Kemal Dede
L29	B0228	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0269	KONUT	Kemal Dede
L29	B0229	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0270	ADA	Gökdere
L29	B0230	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0271	KONUT	Gökdere
L29	B0231	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0272	KONUT	Gökdere
L29	B0232	KONUT	Gökdere	L29	B0273	ADA	Gökdere
L29	B0233	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0274	KONUT	Gökdere
L29	B0234	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0275	KONUT	Gökdere
L29	B0235	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0276	KONUT	Gökdere
L29	B0236	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0277	KONUT	Gökdere
L29	B0237	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0278	KONUT	Gökdere
L29	B0238	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0279	KONUT	Gökdere
L29	B0239	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0280	ADA	Gökdere
L29	B0240	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0281	KONUT	Gökdere
L29	B0241	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0282	ADA	Gökdere
L29	B0242	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0283	KONUT	Gökdere
L29	B0243	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0284	KONUT	Gökdere
L29	B0244	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0285	ADA	Gökdere
L29	B0245	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0286	KONUT	Gökdere
L29	B0246	ÇEŞME	Zincirlikuyu	L29	B0287	KONUT	Gökdere
L29	B0247	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0288	ADA	Gökdere
L29	B0248	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0289	KONUT	Gökdere
L29	B0249	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0290	KONUT	Gökdere
L29	B0250	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0291	KONUT	Gökdere
L29	B0251	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0292	ADA	Gökdere
L29	B0252	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0293	ÇEŞME	Gökdere
L29	B0253	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0294	ADA	Gökdere
L29	B0254	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0295	KONUT	Gökdere
L29	B0255	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0296	ADA	Gökdere
L29	B0256	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0297	KONUT	Gökdere
L29	B0257	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0298	KONUT	Gökdere
L29	B0258	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0299	KONUT	Gökdere
L29	B0259	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0300	KONUT	Gökdere
L29	B0260	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0301	KONUT	Gökdere
L29	B0261	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0302	KONUT	Gökdere
L29	B0262	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0303	KONUT	Gökdere
L29	B0263	KONUT	Zincirlikuyu	L29	B0304	KONUT	Gökdere
L29	B0264	CAMI (Kandilsiz Mescit Camisi)	Zincirlikuyu	L29	B0305	KONUT	Gökdere
L29	B0265	ADA	Zincirlikuyu	L29	B0306	ADA	Gökdere
				L29	B0307	KONUT	Gökdere

L29	B0308	ÇEŞME	Gökdere	L30	B0352	KONUT	Kemal Dede
L29	B0309	KONUT	Gökdere	L30	B0353	ADA	Kemal Dede
L29	B0310	KONUT	Gökdere	L30	B0354	KONUT	Kemal Dede
L29	B0311	KONUT	Gökdere	L30	B0355	KONUT	Kemal Dede
L29	B0312	ADA	Gökdere	L30	B0356	KONUT	Kemal Dede
L29	B0313	KONUT	Gökdere	L29	B0357	ADA	Gökdere
L29	B0314	KONUT	Gökdere	L29	B0358	KONUT	Gökdere
L29	B0315	KONUT	Gökdere	L29	B0359	ADA	Gökdere
L29	B0316	KONUT	Gökdere	L29	B0360	KONUT	Gökdere
L29	B0317	KONUT	Gökdere	L29	B0361	ADA	Kemal Dede
L29	B0318	KONUT	Gökdere	L29	B0362	KONUT	Kemal Dede
L29	B0320	KONUT	Gökdere	L29	B0363	ADA	Gökdere
L29	B0321	KONUT	Gökdere	L29	B0364	KONUT	Gökdere
L29	B0322	KONUT	Gökdere	L29	B0365	KONUT	Gökdere
L29	B0323	KONUT	Gökdere	L29	B0366	ADA	Kemal Dede
L29	B0324	KONUT	Gökdere	L29	B0367	KONUT	Kemal Dede
L29	B0325	KONUT	Gökdere	L29-30	B0368	ADA	Kemal Dede
L29	B0326	ADA	Gökdere	L29	B0369	KONUT	Kemal Dede
L29	B0327	CAMİ (Şeyh Camisi)	Gökdere	L29	B0370	KONUT	Kemal Dede
L29	B0328	ÇEŞME (Şeyh Camisi Çeşmesi)	Gökdere	L29	B0371	TAŞ MEDRESE	Kemal Dede
L29	B0329	KONUT	Gökdere	L29	B0372	ADA	Kemal Dede
L29	B0330	ADA	Gökdere	L29	B0373	BOYABAT KALESİ	Kemal Dede
L29	B0331	KONUT	Gökdere	L30	B0374	ADA	Kemal Dede
L29	B0332	KONUT	Gökdere	L30	B0375	KONUT	Kemal Dede
L29	B0333	KONUT	Gökdere	L30	B0376	ÇELTİK Fabrikası (Şamlılar)	Kemal Dede
L29	B0334	KONUT	Gökdere	L30	B0377	KONUT	Kemal Dede
L29	B0335	KONUT	Gökdere	L29	B0378	AĞAÇ (Çınar)	Gökdere
L29	B0336	KONUT	Gökdere	L29	B0379	AĞAÇ (Çınar)	Zincirlikuyu
L29	B0337	KONUT	Gökdere	L29	B0380	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0338	KONUT	Gökdere	L29	B0381	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0339	KONUT	Gökdere	L29	B0382	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0340	KONUT	Gökdere	L29	B0383	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0341	KONUT	Gökdere	L29	B0384	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0342	KONUT	Gökdere	L29	B0385	AĞAÇ (Sakız)	Kemal Dede
L29	B0343	KONUT	Gökdere	L29	B0386	AĞAÇ (Çınar)	Zincirlikuyu
L29	B0344	KONUT	Gökdere	L29	B0387	AĞAÇ (Çınar)	Kemal Dede
L29	B0345	ADA	Kemal Dede	L30	B0388	AĞAÇ (Çınar)	Cami-i Kebir
L29	B0346	KONUT	Kemal Dede	L30	B0389	AĞAÇ	Cami-i Kebir
L29	B0347	KONUT	Kemal Dede	L30	B0390	AĞAÇ	Cami-i Kebir
L29	B0348	KONUT	Kemal Dede	L30	B0391	AĞAÇ	Cami-i Kebir
L29	B0349	ADA	Kemal Dede	L30	B0392	AĞAÇ	Cami-i Kebir
L30	B0350	KONUT	Kemal Dede	L30	B0393	AĞAÇ	Cami-i Kebir
L30	B0351	ADA	Kemal Dede	L30	B0394	AĞAÇ	Cami-i Kebir

LEVHA 1

TÜBA-TÜKSEK PROJESİ

BOYABAT (SİNOP) KENTSEL MİMARLIK ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

BOYABAT SİT ALANININ İRDELENMESİ

Tescilli Yapılar

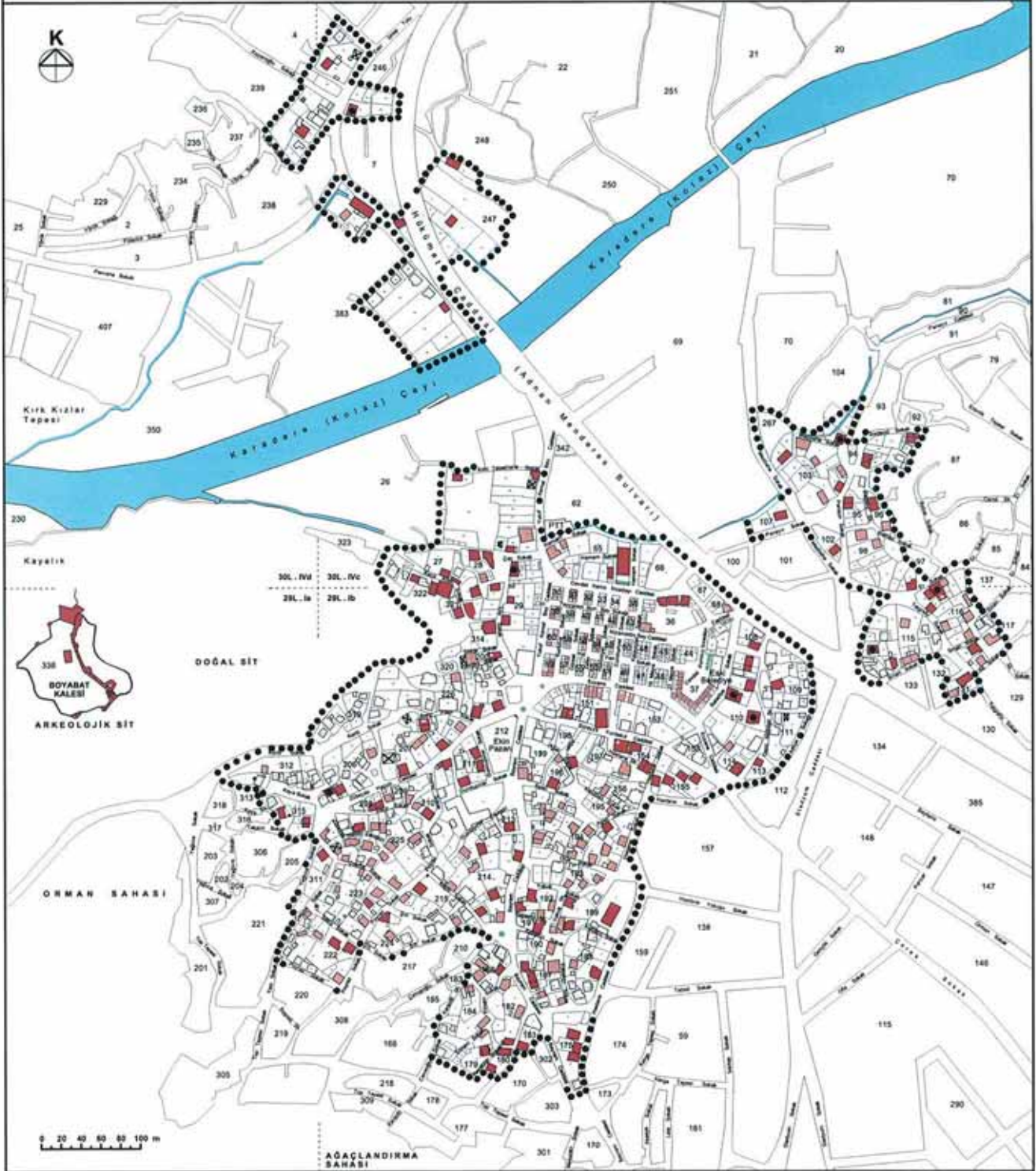
Mevcut Olmayan Tescilli Yapılar

Tescilden Düşen Yapılar

Envanteri Önerilen Yapılar

Dere Yatakları ve Su Yolları

Kentsel Sit Alanı Sınırı

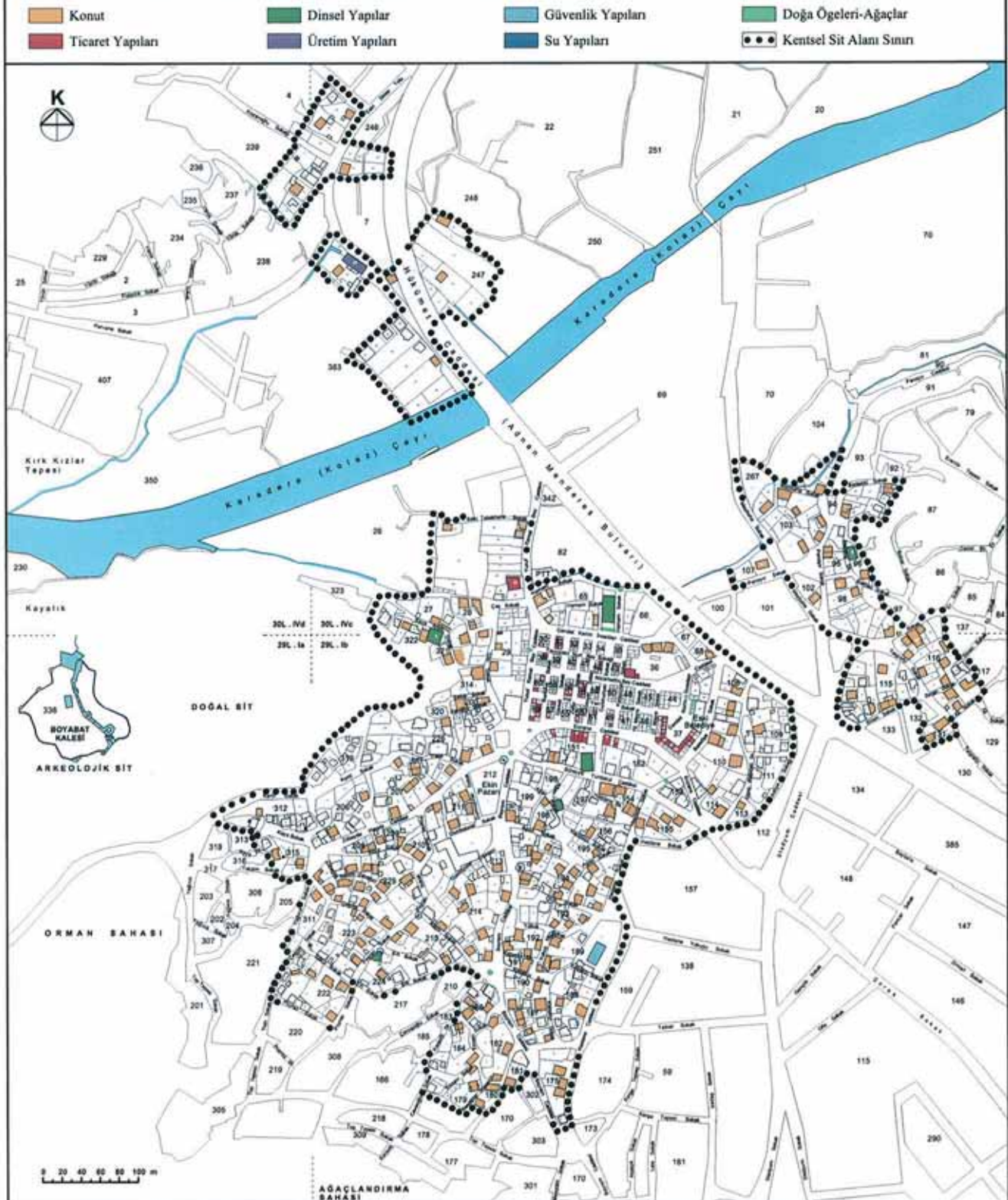
23.10.1987 tarih ve 3772 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı Koruma Yüksek Kurulu Kararı'na göre tescilli yapılar ve 2002 yılı çalışmasında envanter fişi hazırlanan yapılar (Hazırlayanlar: YTÜ - Boyabat Kentsel Mimarlık Envanteri Araştırma Ekibi)

Harita 1 2002 yılı çalışmasında mevcut sit alanı içinde envanter fişi hazırlanan yapıların tescil durumu

TÜBA-TÜKSEK PROJESİ

BOYABAT (SİNOP) KENTSEL MİMARLIK ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

BOYABAT SİT ALANI İÇİNDE ENVANTER FİŞİ HAZIRLANAN YAPILARIN İŞLEVSEL DURUMU

23.10.1987 tarih ve 3772 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı Koruma Yüksek Kurulu Kararı'na göre tescilli yapılar ve 2002 yılı çalışmasında envanter fişi hazırlanan yapılar
(Hazırlayanlar: YÜ - Boyabat Kentel Mimarlık Envanteri Araştırma Ekibi)

Harita 2 2002 yılı çalışmasında mevcut sit alanı içinde envanter fişi hazırlanan yapıların işlevsel durumu

TÜBA-TÜKSEK PROJESİ**BOYABAT (SİNOP) KENTSEL MİMARLIK ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI****YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ****BOYABAT SİT ALANI İÇİNDEKİ MAHALLELER**

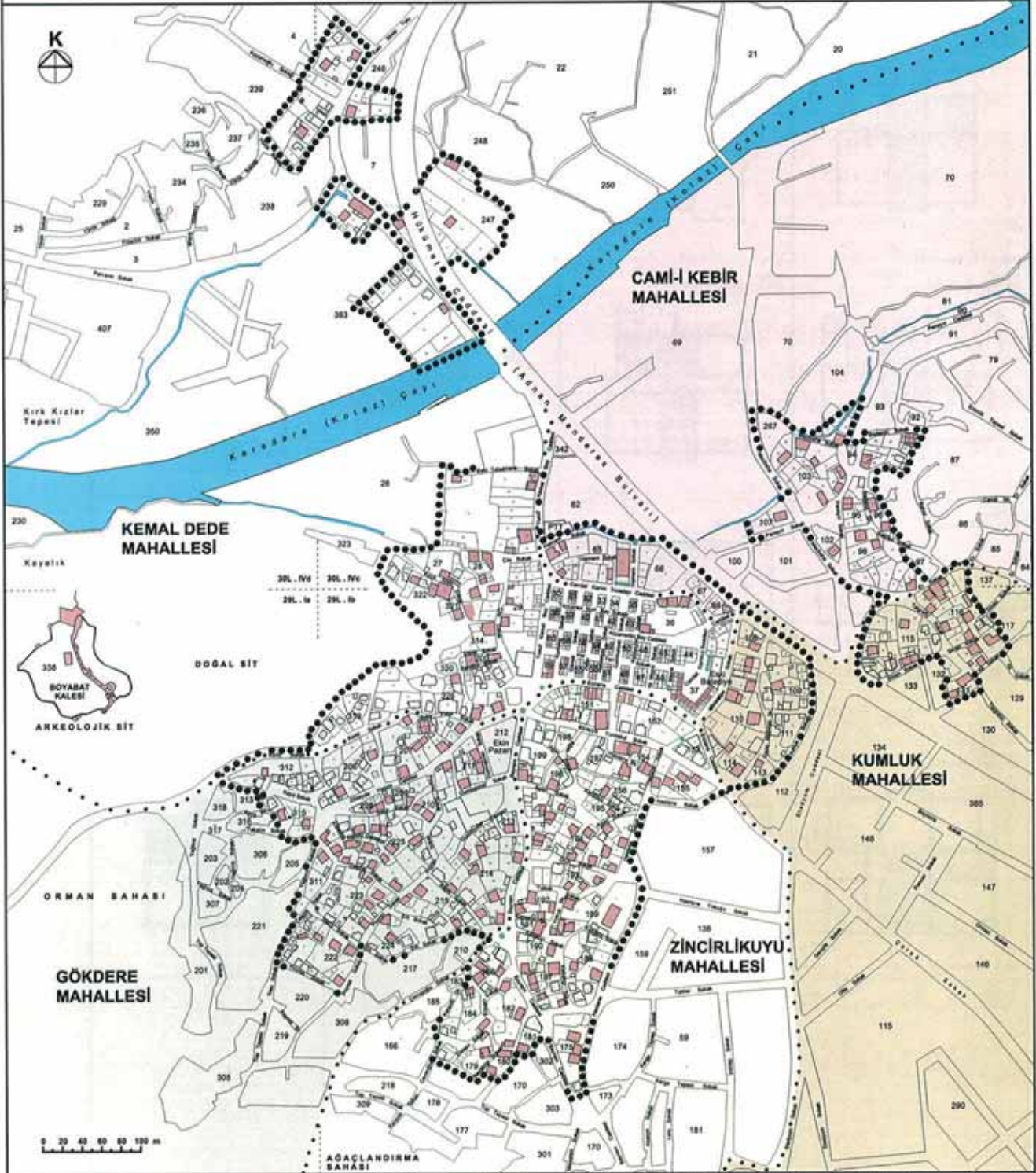
Envanter Fişi Hazırlanan Yapılar

Envanter Fişi Hazırlanan Doğa Öğeleri-Ağaçlar

Dere Yatakları ve Su Yolları

Mahalle Sınırı

Kentsel Sit Alanı Sınırı

23.10.1987 tarih ve 3772 sayılı T.C. Kültür Bakanlığı Koruma Yüksek Kurulu Kararı'na göre tescilli yapılar ve 2002 yılı çalışmasında envanter fişi hazırlanan yapılar (Hazırlayanlar: YTU - Boyabat Kentsel Mimarlık Envanteri Araştırma Ekibi)

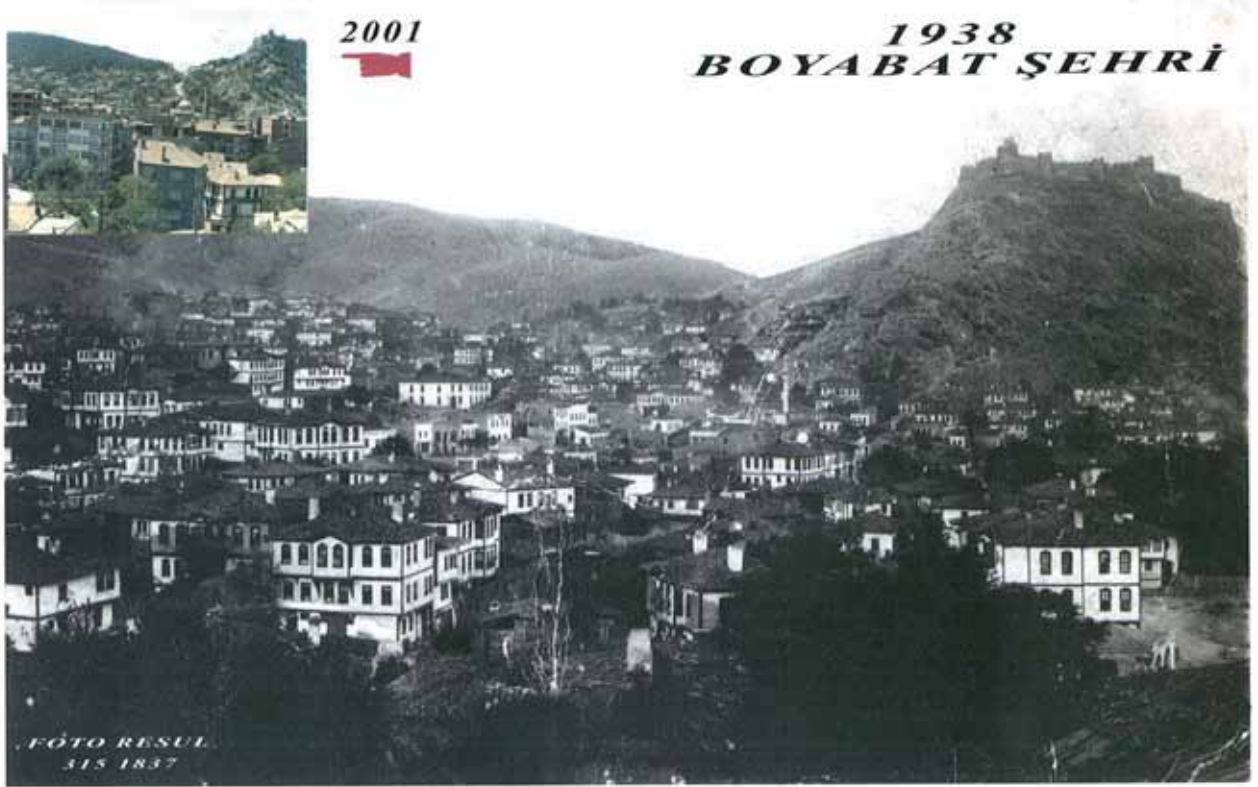
Harita 3 2002 yılı çalışmasında mevcut sit alanı içindeki mahalleler ve yapıların mahallelere dağılımı

TÜBA-TÜKSEK PROJESİBOYABAT (SİNOP) KENTSEL MİMARLIK ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ**BOYABAT GELENEKSEL KONUTLARINDA
ESAS YAŞAM KATI PLAN TİPLERİ**

0 2 4 M

DİKDÖRTGEN SOFALI PLAN TİPİ	'L' SOFALI PLAN TİPİ	'T' SOFALI PLAN TİPİ	HACVARI SOFALI PLAN TİPİ
L270001 NURİ İMİDİ EVİ 	L2700046 NEZZET GÜŞÇİ EVİ 	L2700073 ALTUNBAĞLARIN EVİ 	L2700093 ARİD ERİN EVİ
L2700177 TAYYUCUOĞULLARI EVİ 	L2700217 HAYVA-ÖSMAN ÇAKICI EVİ 	L2700247 HALİD RİŞTOĞLU EVİ 	L2700293 YAZAR TOPCU EVİ
L2700323 BEKİR AĞAOĞLU EVİ 	L2700347 OSMAN ARÇAY EVİ 	L2700357 FARUK ÇIRAK EVİ 	L2700401 HAKAN MİMCİ EVİ
L2700504 HAYDAR DAYIRAEVİ 	L2700531 MİTHAT-AHARİK ERMOĞEVİ 	L2700547 ÖMER-YUSUF SÖZEVİ 	L2700579 ABANALI MUSTAFA EVİ
	L2700577 ARÇABEKİD HANCI EVİ 	L2700621 ŞEREF YEMAZ- HANAN ÜÇER EVİ 	

Çizim 1 Boyabat geleneksel konutlarında yaşama katı plan tipleri

res. 1: Boyabat kentinin ve kalesinin 20. yüzyıl başlarındaki görünümü (Foto Rekor).

res. 2: Boyabat'ta bugünkü Stadyum Caddesi'nin ve 20. yüzyıl başlarındaki görünümü ve bir gelin alayı.

res. 3: Boyabat Kalesi'nden Kolaz Çayı çevresi, 20. yüzyıl başları (M. Nuri Yılmaz).

res. 4: Boyabat kentinde 20. yüzyıl başlarında bir sokak (M. Nuri Yılmaz).

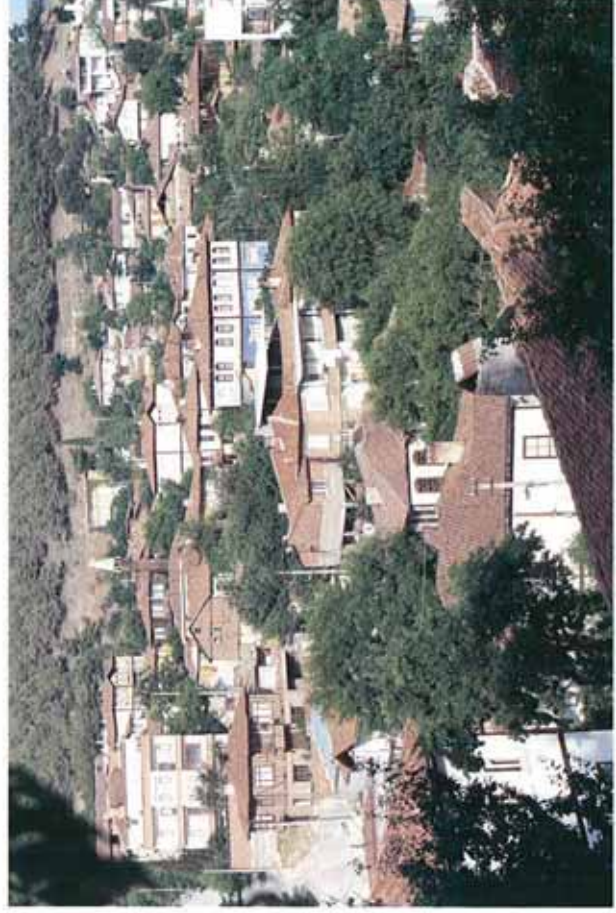
res. 5: Kolaz Vadisi'ndeki çeltik tarlaları.

res. 6: Boyabat Kalesi (G. Akdeniz).

res. 7: Boyabat Kalesi'nden kentin genel görünümü.

res. 8: Boyabat kenti, genel görünüm (G. Akdeniz).

res. 9: Kaya Camii (L29B0172).

res. 11: Askerlik şubesi binası (L29B0221).

res. 10: Çeltik Fabrikası (L30B0376).

res. 12: Keçili Sokak üzerindeki tescilli çeşme (L29B0308).

res. 14: Çarşı bölgesinde alışveriş kepenkleri bir dükkan.

res. 16: Çarşı bölgesinden bir görünüm.

res. 13: Çarşıda kargir dükkanlardan bir örnek.

res. 15: Çarşı bölgesinde dükkanlar.

res. 18: Poyrak sokak görünümü.

res. 20: Ekin Pazarı arkasındaki evler.

res. 17: Tabaklıının Rıza evi (L30B00003).

res. 19: Poyrak sokak görünümü.

LEVHA 11

res. 21: Abidler Evi (L29B0362).

res. 22: Satı Teyze EVi (L29B0364).

res. 23: Abalı, Nuri Şimşir evleri (L29B0031) (L29B0032).

res. 24: Altınbabalar EVi (L29B0275).

LEVHA 12

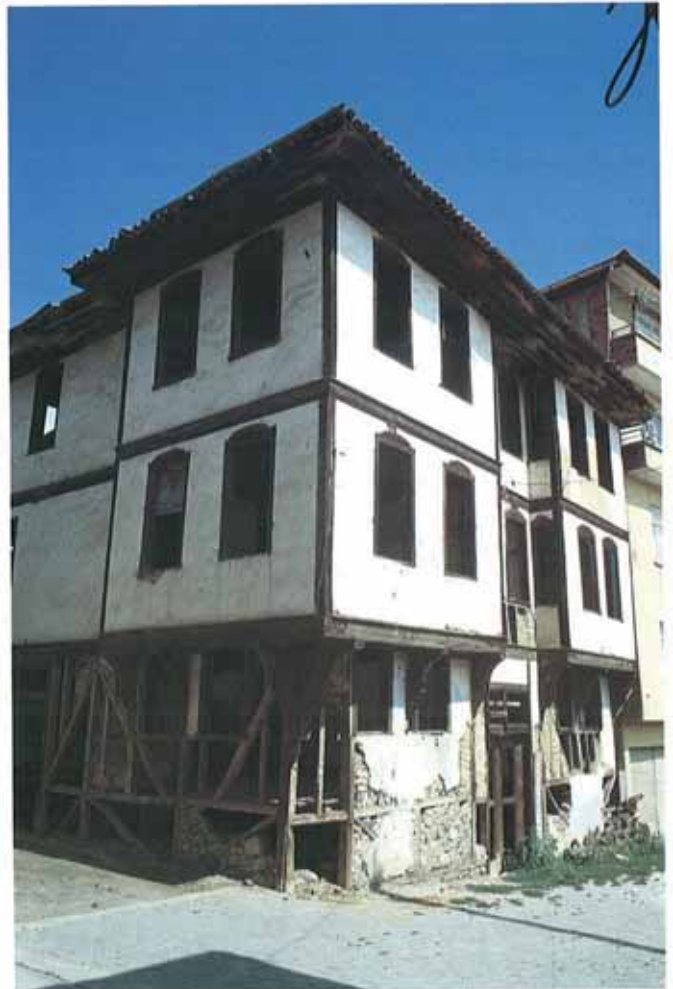
res. 25: Nuriye Genç Evi (L29B0346).

res. 26: Osman Akça Evi (L29B0347).

res. 27: Zeki-Abdurrahman Uçar Evi (L29B301).

res. 28: Suzi Yazgan Evi (L29B0291).

LEVHA 13

res. 29: Geleneksel bir ev.

res. 30: Osman-Havva Çakıcı Evi (L29B0297).

res. 25: Nuriye Genç Evi (L29B0346).

res. 26: Osman Akça Evi (L29B0347).

res. 33: Yaşar Topçu Evi (L29B0303).

res. 34: Ayşe Gürbülz evi (L29B0336).

res. 35: Haşim İskilpoğlu ve Burhan Kahrman evleri (L29B0178) (L29B0179).

res. 36: Panayır Sokak, No. 20.

res. 38: Sit alanı içindeki tescilsiz tuğla yapılardan biri, Abanali Mustafa evi (L29B0274)

res. 40: Sit alanı dışında tescilsiz bir ev.

res. 37: Sit alanı içindeki tescilsiz yapılardan biri.

res. 39: Sit alanı içindeki tescilsiz bir ev, Sucu Mehmet Evi (L29B0108)

res. 41: Bayram Caddesi, Kasaplar Sokak'ta bir ev.

res. 42: Faruk Çırak Evi (L29B0315).

res. 43: Hayrettin-Tevfik Örs Evi (L29B0214).

res. 44: Hayrettin-Tevfik Örs Evi, duvardan ayrıntı (L29B0214).

res. 46: Osman Akça evi, cumba tavanı (L29B0347).

res. 45: Osman Akça Evi, duvar (L29B0347).

res. 48: Sobacıların Cemal Evi, odadan yüküklük ve dolap görünüşü (L30B0017).

res. 47: Osman Akça Evi, odada çiçeklik ve yüküklük görünüşü (L29B0347)

res. 49: Latife Matuk Evi, dış cephe (L29B0334).

res. 50: Latife Matuk Evi, tepe pencereleri (L29B0334).

res. 51: Latife Matuk Evi, odadan ocak ve dolapların görünümü (L29B0334).

res. 52: Latife Matuk Evi, açık sofadan görünüm (L29B0334).

MERSİN/ATLILAR (SADIYE) KIRSAL MİMARİ ENVANTER RAPORU

İpek DURUKAN*

Anahtar Kelimeler

Mimarlık (kırsal, geleneksel), Akdeniz, Toroslar, Çerkez, Ahşap yapı

Keywords

Architecture (rural, traditional), Mediterranean, Taurus, Circassian, Wooden structure

1.1. Özet

Atlılar, Mersin il merkezine 65 km uzaklıkta Toros/Bolkar Dağları üzerinde yaklaşık 1400 m yükseltide kurulmuş bir Çerkez Köyü. Eski adı Sadiye olan yerleşim 19. yüzyıl sonunda II. Abdülhamit tarafından bölgeye yerleştirilen Abzagh ve Kabardey grupları tarafından kurulmuş. Gerek mimari özellikleri gerekse etnik yapısı ile özgün yapısını büyük ölçüde korumuş olan köy, yaklaşık aynı yükselti ve iklimde yer alan çevre yerleşim birimlerinden farklı karakterini 80'li yıllar sonrasında hızla kaybetmeye başlamış.

"Mersin İli Atlılar (Sadiye) Köyü Kırsal Mimarlık Envanteri" çalışması, 1996 yılında Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Ensti-

tüsü'nde tamamlanan "Vernaküler Mimari ve Atlılar Köyü Üzerine Bir Çalışma" isimli yüksek lisans çalışması sırasında sağlanan verilerin TÜBA - TÜKSEK projeleri formatında güncellenmesi esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda Atlılar Köyü'nde yapılan çalışma ile, mevcut fiziki ve sosyal veriler analiz edilmiş, özgün niteliklerini korumakta olan binaların dijital fotoğrafları çekilmiş ve GPS aleti kullanılarak koordinatları saptanmıştır.

Köyün ilk yerleşim yeri, bugünkü yerleşim yerinden yaklaşık 2 km batıda ve ızgara plan şemasına sahiptir. Seksen beş hane olarak kurulan köy kısa bir süre sonra bugünkü yerleşim yerine taşınmış ve mevcut organik doku zaman içerisinde oluşmuştur. Yerleşime özgün karakterini veren bir zamanlar çevrede bolca yetişen ardıc ağacından yapılmış yapılar binalardır. Bu binaların bir kısmı eski köy alanından taşınmıştır. Ardıc binaların yapımı 1937 yılında ormandan ağaç kesimi yasaklanınca azalmış, 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir.

Yerleşimdeki 180 adet binadan 108'i ardıc yapıdır. Bu binalardan 53'ü konut, 55'i

* Y. Mimar İpek DURUKAN, Proje Yürütücüsü, İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

depo veya ahırdır. Sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim ve kente göç sonucu ardıc binaların sadece 10 adedi sürekli konut olarak kullanılmaktadır. Halen kullanılmakta olan konut ve ağıllar balçıkla sıvanmıştır.

Güncellenen bu çalışma bir kez daha göstermiştir ki Atlılar Köyü'nün en öncelikli sorunu terkedilmiş binaların içinde bulunduğu kötü durum ve arazi kullanımlarındaki farklılaşmalara bağlı geri dönülmez bozulma sürecidir.

1.2. Summary

Atlılar is a Circassian village located on the Toros/Bolkar mountain series at about 1400 m altitude and 65 km away from Mersin city centre. Formerly called Sadiye, the settlement has been established by Kabard and Abkhaz groups which had settled in the area with the help of Sultan Abdülhamid II at the end of the 19th century. After 1980's the village begun to lose its authentic character that was conserved due to the ethnic structure and architectural features quite different from the characteristics of other settlement areas in the same climate and altitude.

"Mersin, Atlılar (Sadiye) Village Rural Architectural Documentation" study is based on updated information which was collected for the elaboration of the master's thesis entitled "Vernacular Architecture and a Case Study on Atlılar Village" submitted in 1996 to the Institute of Science and Technology of Çukurova University.

The updating consisted in analyzing the existing physical and social structure, taking digital photos of the buildings which kept their authentic characteristics and determining the coordinates of the settlement by using GPS.

Grid-iron schemed first settlement area of the village was on 2 km west of the existing settlement. Due to hard climatic conditions the eighty five households of the old village were moved soon after to the present land and the organic structure of the Village was formed step by step.

The settlement owes its authentic character to the log houses built in juniper trees which were very abundant in the area. Some of these log houses were reconstructed by reusing the material of the first houses. This way of construction was gradually abandoned when the tree cut was banned by the legislation in 1937 but continued until the 1960's.

108 of the 180 buildings were made of juniper trees. Because of changes in social and economic structure due to migration from rural to urban areas, only 10 of the total 53 juniper houses are still in use. The rest are used for sheep folds or storage purposes or are derelict buildings. Juniper houses and sheep folds that are still in use were plastered with mud.

This updated study revealed that the most important problem of Atlılar village is the very poor condition of the unused buildings and the irreversible process of degradation due to new land uses.

2.Giriş

"TÜBA Kültür Sektörü Projesi" çerçevesinde gerçekleştirilen Mersin İli, Atlılar (Sadiye) Köyü Kırsal Mimari Envanteri, Mersin ili sınırları içerisinde yer alan Atlılar kırsal yerleşimine ait verileri içermektedir. Bu çalışmanın temel amacı, önümüzdeki yıllarda bölgede gerçekleştirilmesi düşünülen daha geniş kapsamlı araştırmalar öncesinde, 1996 yılında Çukurova Üniversitesi Fen Bi-

limleri Enstitüsü'nde tamamlanan "Verna-
küler Mimari ve Atlılar Köyü Üzerine Bir
Çalışma" başlıklı yüksek lisans tezinin ha-
zırlanması sırasında sağlanan verilerin
güncelleştirilerek "TÜBA-TÜKSEK Projele-
ri Formatı"na uyarlanması yoluyla kırsal
mimarlık envanterinin oluşturulmasıdır.

Çalışma, Birecik-Suruç Kırsal Mimarlık En-
vanteri alan çalışması ekibinde yer alan İTÜ
Mimarlık Fakültesi araştırma görevlisi İpek
Durukan tarafından 2 Ekim 2002 tarihinde
başlatılan alan çalışması ve sonrasındaki on
beş günlük büro çalışması ile tamamlan-
mıştır.

3. Yöntem ve Araştırma Bulguları

3.1.Yöntem

Mersin/Atlılar Kırsal Mimarlık Envanteri,
alan çalışması ve sonrasında gerçekleştiril-
en büro çalışması olmak üzere iki aşamada
tamamlanmıştır. Alan çalışması sırasında
GPS aleti ile yerleşimin koordinatları sap-
tanmış, dijital fotoğraf makinesi ve video
kamerayla görsel belgeleme yapılmış, ayrı-
ca 1/1000 ölçekli kadastral haritalar ve TÜ-
BA- TÜKSEK Kırsal Mimarlık Pilot Projele-
ri kapsamında geliştirilen envanter fişleri
kullanılarak, eldeki yazılı ve çizili dokü-
manlar güncellenmiştir. Büro çalışması sıra-
sında alan çalışması boyunca sağlanan veri-
ler eldeki veriler ile karşılaştırılarak TÜBA-
TÜKSEK Projeleri formatına uyarlanmıştır.

3.2 Atlılar (Sadiye) Yerleşimi

3.2.1. Doğal Özellikleri

Atlılar yerleşimi, Mersin iline 65 km uzak-
lıkta, Çukurova'nın kuzeyinde kıyıya para-
lel uzanan Toros/Bolkar Dağları üzerindeki
Sadiye Tepesi'nin güneydoğu yamacında

yer almaktadır. Kuzeyde Rahat Dağı ile
2445 m'ye kadar yükselen bölgede arazi ol-
dukça engebeli bir yapıya sahiptir ve Atlılar
Köyü arazisi içinde de birçok tepe yer alır.
Yerleşimin denizden yüksekliği ortalama
1420 m'dir. Yüksek yerlerde Toros Dağla-
rı'nda sıkça rastlanan, ilkbaharda kar suları
ile oluşan gölcük ve dereler, köyün yamaç-
larında yer aldığı tepenin ardında Cingörez
ismi ile bilinen bir düden ve yerleşim alanı
içinde de iki adet doğal su kaynağı vardır.
Ortalama sekiz ay süren kış mevsiminin beş
ayında kar yağışı görülmektedir. Bölgede
en çok rastlanan ağaç türleri ardıç ve çam-
dır. Akdeniz bitki örtüsünün devamı kısa
bodur ağaçlar (demircik, palamut vb) ve
yer yer kayın ağaçlarına da rastlamak
mümkündür. Bölgede araştırma yapan yer
bilimcilerin ifadeleri jeolojik yapının, okya-
nusun kapanması sırasında okyanus içi dal-
ma batmaya bağlı olarak oluşan melanj
(karmaşık seri) kayaçlarından oluştuğu yö-
nündedir. Melanj içerisinde okyanusal li-
tosfer parçaları, sedimanter kayaçlar ve ki-
reç taşı blokları bulunmaktadır.

3.2.2.Tarihsel Gelişim ve Sosyal Yapı

Atlılar Köyü 1885-1886 yıllarında¹ Kuzey
Kafkasya'dan göç eden, çoğunluğu Kabar-
dey (kendi içinde Adige, Abhaz, Çeçen gibi
gruplara ayrılan Çerkezler'in, Adige kolu-
nun alt grubudur) soyundan gelme bir gru-
bun bu bölgeye yerleştirilmesi ile kurul-
muştur. Köyün yaşlıları ile yapılan görüş-
meler sonucu elde edilen bilgilere göre Çer-
kezler'in bu bölgeye yerleşmeleri şu şekilde
gerçekleşmiştir: Atlılar köylüsünün iki ku-
şak öncesi 1885 yılında Suriye'ye gitmek
üzere Rusya'nın Soçi limanından hareket

1 Hicri 1303 olarak nakledilmiştir (24.06.1996 tarihinde Cevdet Engür ile yapılan görüşme).

eden geminin yolcularıdır ve 19. yüzyıl sonundaki sürgün öncesinde Kabardey'lerin çoğunlukta bulunduğu Kafkasya'nın Nalçık Bölgesi köyleri ile Maykop Bölgesi'nden gelen küçük grupların bir araya gelmesinden oluşmuştur. Gemi, önce İstanbul'da yakıt ikmali yapmış, daha sonra Mersin yakınlarında arızalanmış ve bundan sonra yoluna devam edememiştir.

Çerkezler Mersin'de iki- üç yıl sıcak iklim koşullarına uyum sağlayamadan yaşadık- tan sonra yaşlı ve çocukların ölümlerinde artış olunca grubun liderleri almış oldukları iklimine uygun bir yerleşim yeri bulmak amacı ile kuzeye, Toros Dağları'na keşfe çıkmış, Höyük Alanı² olarak isimlendirilen bölgeyi yerleşim yeri olarak belirlemiştir. Grubun büyük bir kısmı bu alana yerleşmiş fakat yerleşmenin olduğu yıl bu kez soğuk nedeni ile ölümler gerçekleşmiştir. Bu dönemde Sultan II. Abdülhamit Çerkezler'e yardımcı olarak, bugünkü yerleşim yerinin yaklaşık 2 km kuzeybatısındaki alanda yerleşmeleri için arazi tahsis eder. Köye verilen arazi ızgara plan şemasına uygun 1000-1100 m² lik parsellere ayrılmış, 85 hanenin yapılan ardış konutlara yerleşmesi sağlanmıştır. Köye, II. Abdülhamit'in Çerkez olan Sadiye ninesinin adı verilir. Bu dönemde Sadiye köyü, II. Abdülhamit'in yardımcıları ile çevre köylere göre daha iyi durumdadır ve en büyük camiye sahiptir. Çevre köylerden Cuma namazını kılmak üzere bu camiye gelinir. Cami de ardış ağacından yapılmıştır.

Sonraki yıllarda Çerkezler hemen yakınlarındaki tepenin³ güneydoğu yamacına yerleşmeye başlar. Yeni yerleşim yerinde iki adet su kaynağı vardır. Köy alanındaki ar-

dış yığma olarak inşa edilmiş evler sökülerek bugünkü yerleşim yerine taşınır. Cami de sökülerek taşınan binalar arasındadır.

Yerleşim tarihinde önem taşıyan bir başka dönem Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Bu dönemde Çerkez erkeklerin savaşa katılması nedeniyle kadınlar ve çocuklar yiyecek sağlamanın daha kolay olduğu ve güvende oldukları ovaya taşınmışlardır. Burası Mersin'in 5 km doğusunda bulunan Yakaköy yerleşmesidir. Bu grubun çoğunluğu savaş sonrası Sadiye Köyü'ne dönmüştür⁴. Atları ile ünlü olan köyün adı, sonradan değiştirilmiş ve "Atlılar" ismi kullanılmaya başlanılmıştır.

1980 sonrasında köy yolunun asfaltlanması ile birlikte kent ile iletişim artmıştır. Konutların biçimlenişi ve yerleşimin karakteri üzerinde büyük etkisi olan bu gelişmenin yanı sıra binaların kullanım yoğunluğunu etkileyen bir başka etken, yerleşimde mevsimlerle bağlantılı olarak gerçekleşen iki farklı göç türünün bulunmasıdır. Birincisi yaz aylarında köye gelip kış aylarında kente dönen yaylacılar, bu göç kentte iş sahibi olan veya çocukları okuyan aileler tarafından yapılmaktadır, ikincisi; kış boyunca köyde yaşayıp, yaz aylarında Toroslar'ın yükseklerindeki meralara çıkanlardır, bu göç hayvancılıkla uğraşanlar tarafından hayvanları meraya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır.

3.2.3.Yerleşmenin Genel Biçimlenişi

Atlılar Köyü yerleşim dokusu arazi ile uyumlu organik bir yapı sergilemektedir. Yapılar, sınırları ortalama 60-70 cm yükseklikte ince taş duvarlar, dal çitler ya da tellerle belirlenmiş geniş parseller içinde yer al-

² Bu yerleşimdeki binalar hakkında veri elde edilememiştir.

³ Sadiye Tepesi

⁴ Geride kalanların bir kısmı Yakaköy'de kalmış, bir kısmı daha sonra Adana veya Mersin'e yerleşmiştir.

maktadır. Parseller arası ilişkileri kısıtlayacak kalın ve yüksek taş duvarlar yoktur, hatta akrabalar arası erişimi kolaylaştırmak amacı ile ara geçitler bırakılmıştır. Parsel içinde yer alan binalar arasında da kapalı bir ilişki yoktur. Parseller ortalama 2000 m² dir ve dağınık bir yerleşim sergilemektedir. Konut parselin yola yakın kısmında ve genellikle en yüksek yerinde inşa edilmiştir. Konut ile parsel girişi arasında kalan bölüm avlu olarak kullanılmakta ve mevsimlik işler de bu bölümde yapılmaktadır. Bazı örneklerde avlunun, ağıl, samanlık, ocak ve çeşme ile ilişkilendirilmesiyle daha tanımlı bir mekan oluşturulduğu görülmektedir (lev.4, res.5).

Yerleşim dokusu içinde yer alan iki adet çeşme, köye su şebekesi kurulmadan önce önemli toplanma noktaları iken, evlere şebeke suyunun bağlanması ile önemini kaybetmiştir.

Çerkezler'in göç öncesi toplumsal yaşantılarında bir takım sosyal sınıflar bulunduğu ve Kabardeyler'in en çok sosyal sınıfa sahip olan topluluk olduğu bilinmektedir (Aydemir, 1993) ancak Atlılar Köyü'nde, sınıfsal farklılıklar bulunduğunu düşündüren mekan özelliklerine rastlanmamıştır.

3.2.4.Yapım Tekniği ve Konutların Biçimlenişleri

Atlılar Köyü'nün özgün mimarisini ve yerleşim dokusunu, ardıc ağacı tomrukları kullanılarak inşa edilmiş yığma yapılar oluşturmaktadır. Ardıc yığma binaların yapımı Çerkezler'in eski köy alanına yerleştirildikleri dönemden başlayarak ormandan ağaç kesiminin yasaklandığı 1937 yılına kadar yoğun olarak devam etmiş, bu tarihten sonra kısıtlanan ve daha çok eski yapılardan elde edilen malzeme ile gerçekleştirilen

özgün yapım süreci de 1980'li yıllarda son bulmuştur. Ardıc yığma tekniği, ülkemizde Karadeniz Bölgesi'nde geleneksel yapım tekniği olarak yaygın bir biçimde kullanılmasına rağmen bu bölgede rastlanılan bir teknik değildir. Bu nedenle, Atlılar köylülerinin bu yapım tekniğini nereden öğrendikleri sorgulanmıştır. Bu binaların yapımını Kuzey Kafkasya'da iken bildikleri ve orada da evlerini aynı teknikle inşa ettikleri, yapılan görüşmelerde köyün yaşlılarınca dile getirilmiştir. Kuzey Kafkasya'da Çerkezlerin, çantı tekniği ile çam ağacı kütükleri kullanılarak inşa ettikleri evlerde oturdukları bilgisi kaynaklarda da yer almasına rağmen (Tavkul, 1987) bu geleneği Kafkaslar'dan getirdikleri konusunda kesin veri elde edilememiştir.

Ardıc yapıların imece yöntemi ile yapıldığı, yapım sırasında bu işte uzmanlaşmış kişilerin de yardımcı olduğu, yapım süreci tanımlanırken aktarılan bir başka veridir. Bu şekilde köyün erkekleri yapım sırasında yardımlaşarak ve önceden yapı sahibi tarafından hazırlanmış malzemeleri kullanarak yapıyı iki gün içerisinde tamamlayabilmektedir. Tek odalı bir ardıc konut ortalama altmış ardıc ağacı kullanılarak yapılabilmektedir. Yerden yükseltilmeden yapılan yapılar balçıkla sıvanmış ve çatı örtüsü olarak ardıc ağacının dış kabukları kullanılmıştır. Yılda iki kez yapılan sıvama sırasında, iki çeşit harç kullanılmaktadır. Birincisi toprak, su ve üçte bir oranında hayvan gübresi karıştırılarak elde edilen ve kaba sıva olarak ilk önce sürülen, ikincisi ise sadece su ve toprak karıştırılarak elde edilen ve ilki kuruduktan sonra uygulanan karışımdır. Karışım, uygulama sırasında çimento harcı renginde iken, kuruduktan sonra açık sarı renk almaktadır. Sıvama işlemi kadınlar tarafın-

dan gerçekleştirilmekte ve kullanılan toprak, yerleşimin hemen güneydoğusundan, Alanyalı Köy yolu üzerindeki bölgeden getirilmektedir. Yapılan analizlerde, kullanılan toprağın %60 oranında smektit minerali (smektit kil mineralleri yüksek yapışma ve bağlayıcılık özelliğine sahiptir) içerdiği saptanmıştır.

Özgün bir Atlılar evi kareye yakın dikdörtgen biçiminde ve iki katlıdır. Birinci kat depo, ahır gibi işlevlere ayrılmıştır. İkinci katta, dikdörtgenin kısa kenarında yer alan, yine ardıc ağacından yapılmış bir merdivenle ulaşılır. Bu kat yaşama mekanlarına ayrılmıştır. Merdivenle ulaşılan kısım sofadır. Sofa her evde mutlaka vardır ve evin güneye açılan en önemli mekanıdır. Sofadan odalara ve mutfığa ulaşılır. Hela bina dışında yer alırken, banyo dolapla birlikte odanın bir köşesinde yer alır. Odalar bu şekilde yemek yemek, oturmak, yatmak gibi birden fazla işlevi karşılamaktadır. Alanda yapılan incelemelerde yapım tarihi en eski olan evlerin önceleri bir oda, sofa ve bahçede yer alan heladan oluştuğu, zaman içinde eklenerek büyüdüğü tespit edilmiştir (lev.8, çiz.1). Konutların büyüklüğünü belirleyen etmenlerden birisi ardıc ağacı boyutları, diğeri ise hane halkı büyüklüğüdür. Aileye yeni bir gelin katıldığında mevcut yapıya bir oda daha eklenmekte ve bu şekilde ev doğrusal yönde büyütülmektedir. Ancak daha geç dönemde, enine ekler de yapıldığı gözlenmiştir (lev.8, çiz.1). Pencere açıklıkları küçüktür ve bazı yapılarda ahşap kepenklerin yer aldığı görülmektedir.

3.2.5. Diğer yapılar

Hayvan besiciliği ile uğraşan köyde çok sayıda ağıl ve ahır mevcuttur. Bu yapıların son yıllarda yapılmış bir-ikisi dışında tamamı yine ardıc yığma tekniği ile inşa edilmiştir.

Ağıl ve ahırlar da konutlar gibi balçıkla sıvanmıştır.

Yerleşimde ayrıca, damızlık köy boğası için özel olarak yapılmış bir ahır (lev.2, res.2), eskiden su taşıma ve saklama için kullanılan tahta fıçıların yapıldığı bir atölye ve fıçıların "pişirildiği" fırın, artık kullanılmasa da günümüze ulaşan özgün işlevli yapılar olarak dikkat çekmektedir.

Halen kullanılan, ardıc yığma tekniği ile yapılmış ve günümüze ulaşmış tek ortak kullanımlı yapı 1952 tarihli eski kahvehane (lev.2, res.3) binasıdır. Eski köy alanından taşınan ardıc cami günümüze ulaşmamış, bu yapı yerine önce ahşap hatıllı taş bir cami, 1983 yılında da betonarme cami (lev.2, res.4) edilmiştir. Ortak kullanımda olan diğer binalar köy evi (lev.2, res.1), yeni yapılan kahvehane binası (lev.2, res.5) ve okuldur. Bunlardan köy evi ahşap hatıllı taş, diğerleri ise betonarme olarak inşa edilmiştir.

4. Değişim ve Sonuç

1980'li yıllarda köy yolunun asfaltlanması sonucunda kent ile iletişimin artması, teknolojik araçların daha yaygın kullanımı ile başlayan etkileşim ve değişim, konutlarda ve bağlantılı olarak yerleşim dokusunda etkisini göstermiştir. Özgün yapı malzemesi olan ardıc ağacının temin edilememesi nedeni ile artık inşa edilmeyen özgün yapılardan ayakta kalanlar da geleneksel yaşam düzeninin değişmesi, yapıların kullanım yoğunluğunun mevsimlere bağlı olarak azalması, sürekli kullanılmayan binaların bakım sorunlarının artmasıyla değişime uğramıştır. Oda sayısının artması, helanın sofanın bir ucunda yer almaya başlaması, mekanların çok işlevli olmaktan çıkıp özelleşmesi, çatı örtüsü olarak çinko levhaların kullanılması, bu değişikliklerin başlıcaları-

dır. Miras yoluyla arazilerin ve baba evinin paylaşılması ise yapıların ve yerleşim dokusunun biçimlenişini etkileyen bir başka etmendir .

Araştırma sırasındaki tespitlerden birisi de, betonarme olarak inşa edilen ilk konutlarda plan şemalarının özgün yapılara benzediğidir. Son yıllarda yapılan binalarda plan şemaları çeşitlenmiş ve hela yapı içerisinde konumlandırılmıştır.

1980 sonrasında, köy nüfusunda artış olmasına rağmen inşa edilen yapıların tamamı betonarmedir. Kiremit örtülü okul binası ve eternit örtülü bir konut dışında tüm yapıların çatı örtüsü, çinko levhalar kullanılarak yenilenmiştir. Yerleşimde mevcut 180 adet yapıdan 108'i ardıç yığmadır ve 53 adedi konut olarak kullanılmaktadır. Geriye kalan 72 yapının altısı taş, 66'sı betonarmedir. Ardıç yığma konutların ancak 10-13 tanesi sürekli kullanılmaktadır ve yapılan

eklerle özgün niteliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Güncelleştirilen bu çalışma bir kez daha göstermiştir ki, terk edilmiş binaların içinde bulunduğu kötü durum ve geleneksel yaşam düzenindeki farklılaşmalara bağlı geri dönülmez bozulma süreci kırsal yerleşimlerin önemli ortak sorunudur ve kültür mirasımızı belgelemenin önceliği sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

AYDEMİR, İzzet 1998 Göç, Gelişim Matbaası, Ankara.

DURUKAN, İpek (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).1996, Vernaküler Mimari ve Atlılar Köyü Üzerine Bir Çalışma, Ç.Ü FBE, Adana.

TAVKUL, Ufuk 1993 Kafkasya Dağlarında Hayat ve Kültür, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Envanter Listesi:

Mersin/ Atlılar Köyü'nde Çalışılan Yapıların Listesi

Envanter No	Yapı Adı	Yapı Türü
N32C001.001	Nadide Kıyıcı Evi	Sıradan konut
N32C001.002	Recep Aslan Evi	Sıradan konut
N32C001.003	Köy Kahvesi	Kahvehane
N32C001.004	Şefik Oğul Evi	Sıradan konut
N32C001.005	Bahri Yıldırım Evi	Sıradan konut

LEVHA 1

res. 1: Genel Görünüm

res. 2: Genel Görünüm

LEVHA 2

res. 1: Köy Odası(evi) 204/11

res. 2: Köy Boğasının Ahır 207/2

res. 3: Köyün Eski Kafehanesi 206/7

res. 4: Köy Camisi 214/1

res. 5: Yeni Kafehane Binası 204/9

res. 6: Köy Mezarlığı

LEVHA 3

res. 1: 214/4

res. 2: 213/1

res. 3: 215/14

res. 4: 214/4

res. 5: 209/9

res. 6: 206/4

LEVHA 4

res. 1: 215/16

res. 2: 214/9

res. 3: 216/9-10

res. 4: 216/9

res. 5: 216/13

res. 6: 216/10

LEVHA 5

res. 1: 216/13

res. 2: 216/13

res. 3: 215/1-2

res. 4: 212/9

res. 5: 212/2

res. 6: 209/9

LEVHA 6

res. 1: 205/4

res. 2: 214/9

res. 3: 203/9

res. 4: 211/1

res. 5: 204/5

res. 6: 212/3-4

LEVHA 7

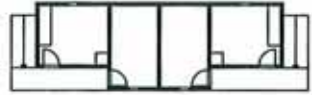
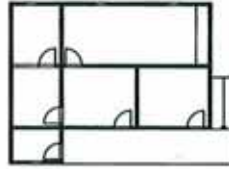
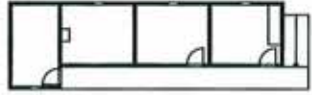
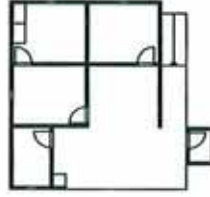
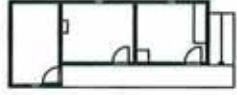
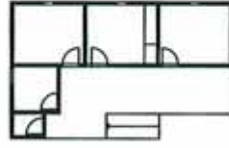
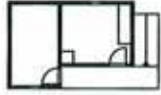
res. 1: 215/8

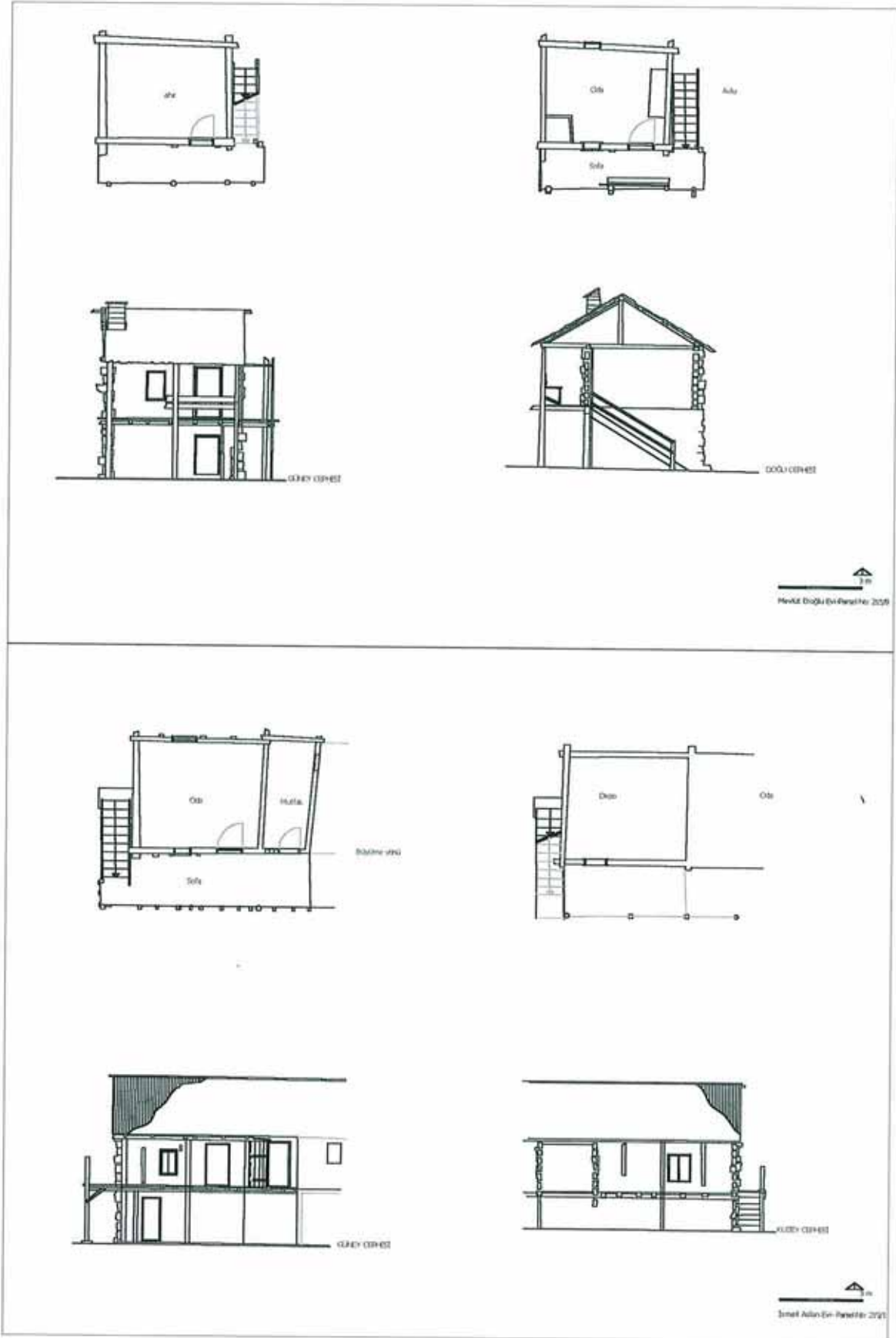
res. 2: 215/8

LEVHA 8

ATLILAR GELENEKSEL KONUTUNDA TEKRARLANAN BİRİM.
DOĞRUSAL VE SON YILLARDA YAPILAN EKLERLE ENİNE BÜYÜME BU TEMEL BİRİMİN TEKRARI
İLE YAPILMAKTADIR. DOĞRUSAL BÜYÜMEDE BOYUTU BELİRLEYEN ARDIÇ AĞACI BOYUTUDUR.

LEVHA 9

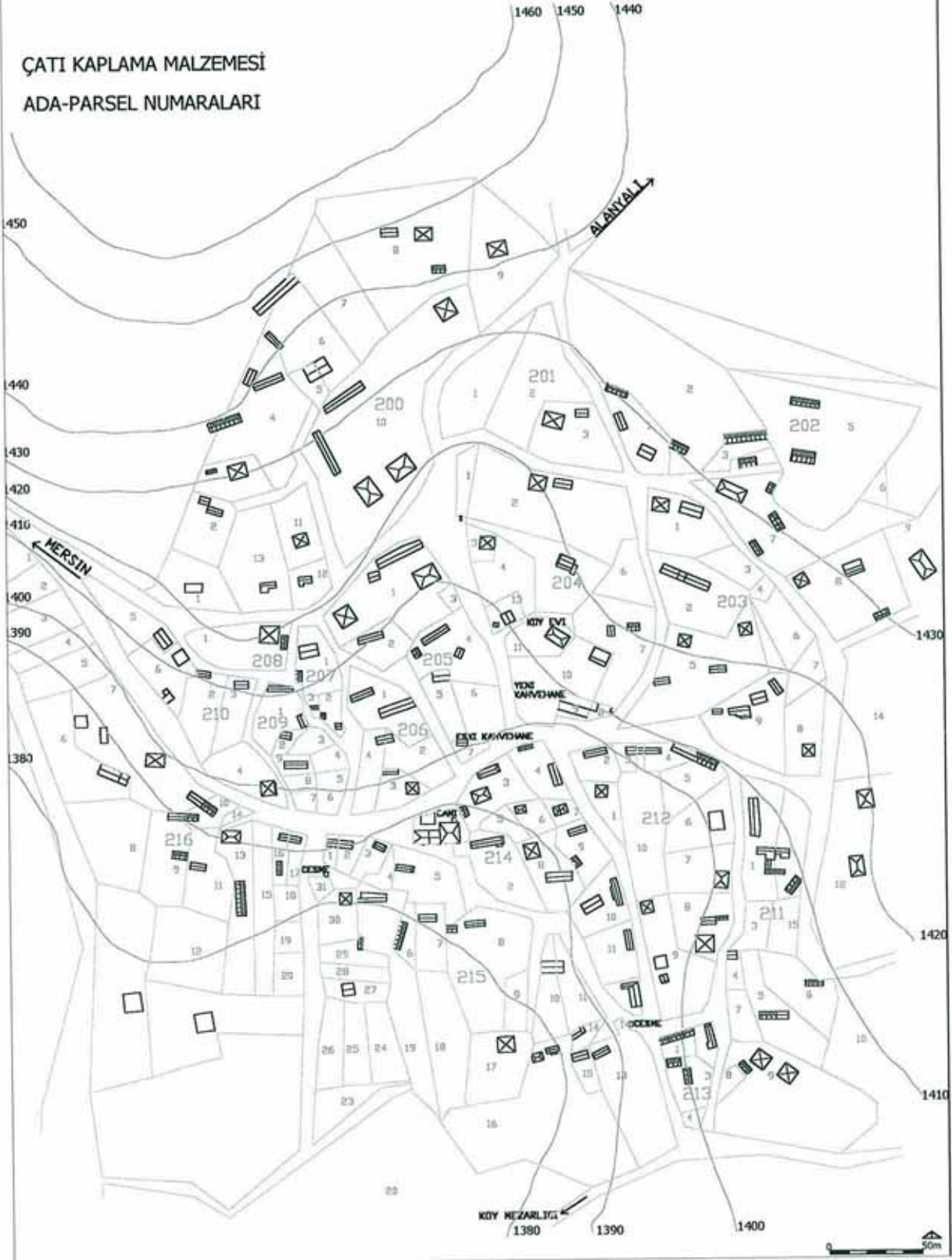

Çizim 1. 215/1 İsmail Aslan ve 215/8, Mevlüt Eroğlu Evi Plan ve Görünüşleri

LEVHA 10

TUBA-TUKSEK KIRSAL MİMARLIK
ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI
MERSİN/ATLILAR KÖYÜ

ÇATI KAPLAMA MALZEMESİ
ADA-PARSEL NUMARALARI

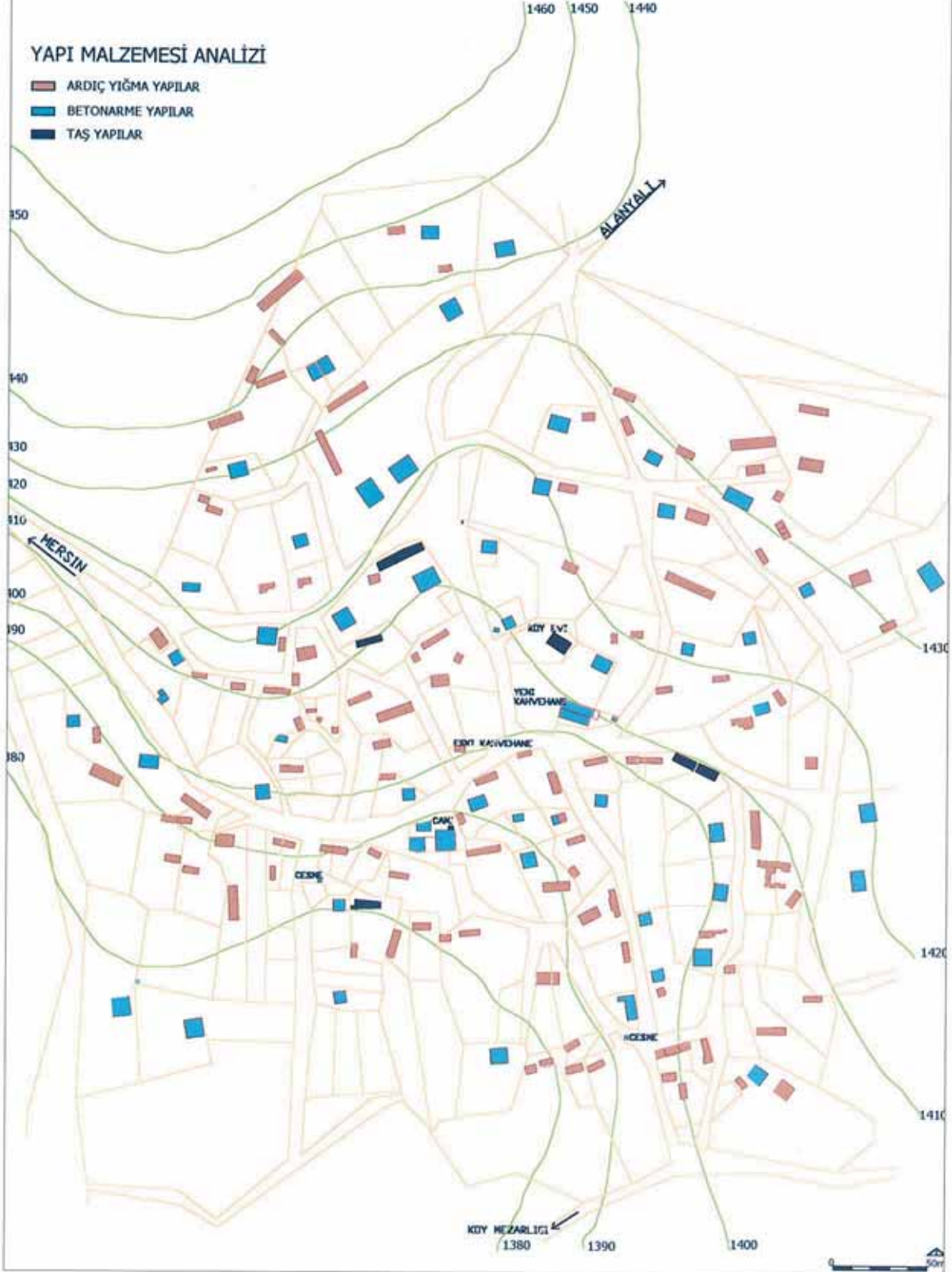
Çatı Kaplama Malzemesi Analizi ve Ada/Parsel Numaraları

LEVHA 11

TUBA-TUKSEK KIRSAL MİMARLIK
ENVANTERİ 2002 YILI ÇALIŞMALARI
MERSİN/ATLILAR KÖYÜ

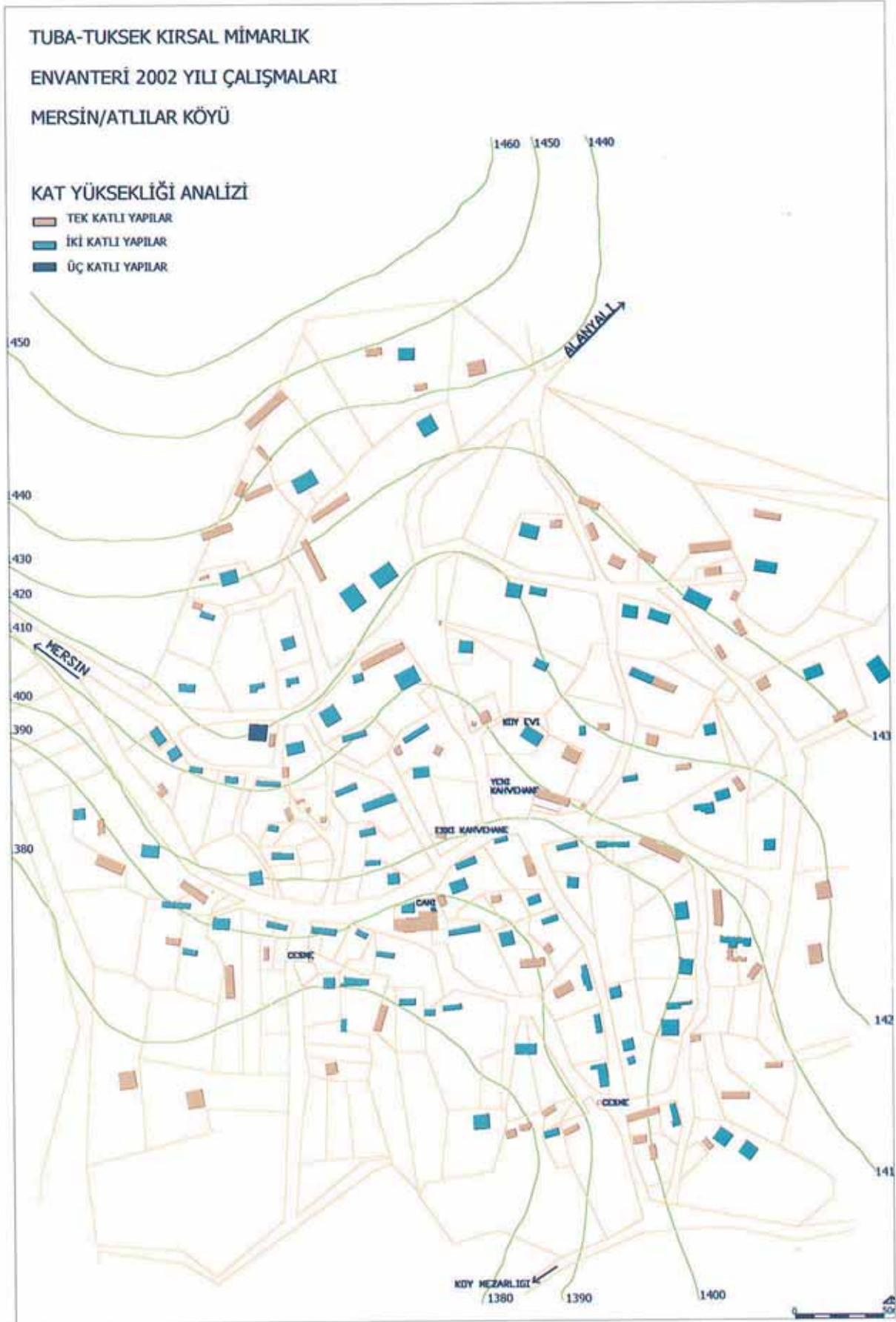
YAPI MALZEMESİ ANALİZİ

- ARDIÇ YIĞMA YAPILAR
- BETONARME YAPILAR
- TAŞ YAPILAR

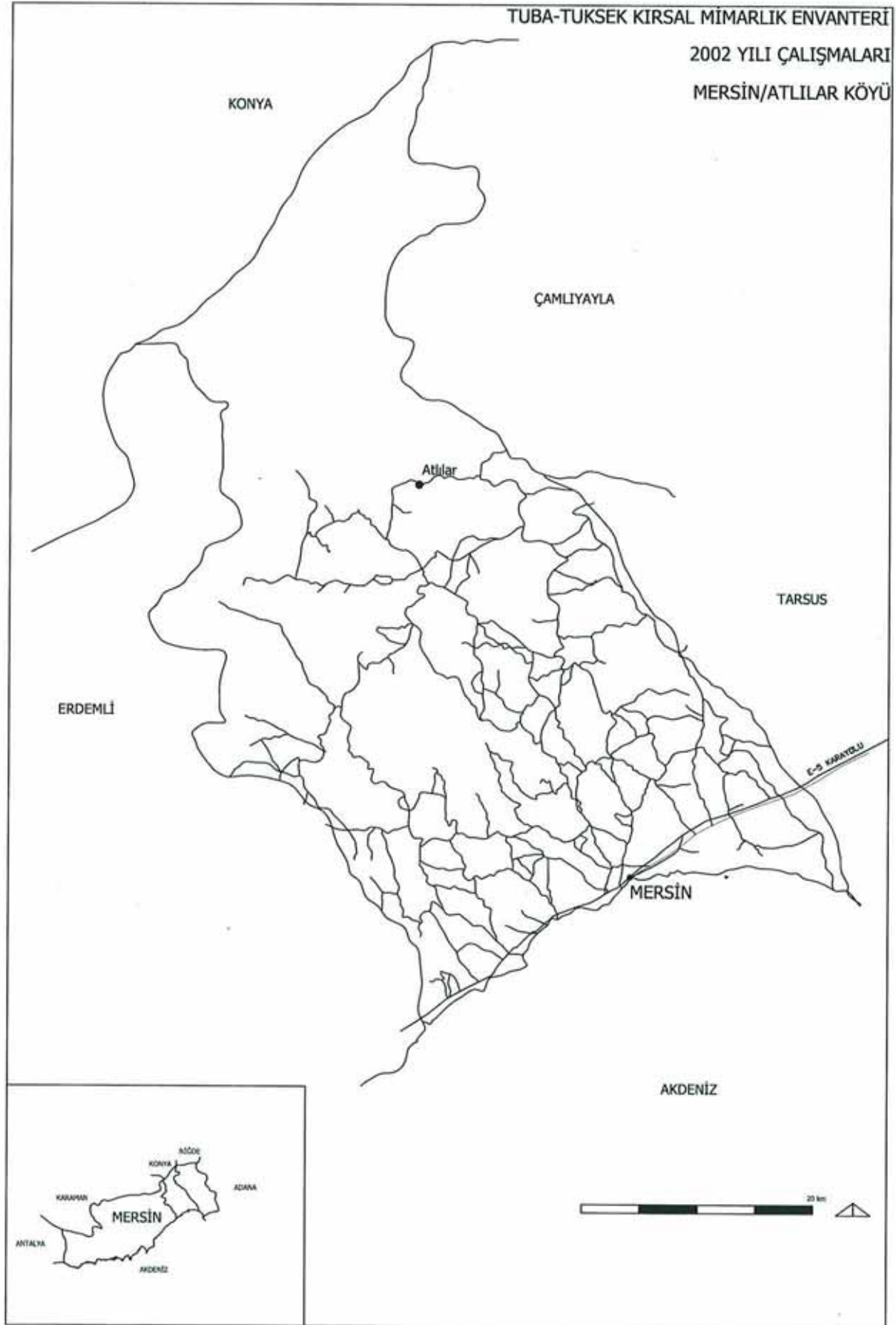

Plan.1. Yapı Malzemesi Analizi

LEVHA 12

Plan 1. Kat Yükseklikleri Analizi

Harita 1. Atlılar Köyü Coğrafi Konumu

mulation of the ethnographic riches. Additionally, its position as an alternative passageway between the East and the West has further enhanced such ethnographic riches. The Nomads (Yoruks) and Turkmen who had migrated with their handicraft textile into the zone in such context, gave rise, as a result of a cultural interaction, to the creation of the class of Avunya carpets. The traditional weaving habits of the local people have improved, during the historical process, in line with their new settlement and life styles, and caused new centres of importance to emerge. Therefore the Avunya-style textiles have disappeared with time.

The traditional handicraft weaving and carpet production in the zone are successfully performed today by means of various projects, cooperatives, foundations, and private enterprises. Avunya carpets sorts have, however, been forgotten and inclined to disappear.

The properties of the Avunya carpet group, with its specific motives and compositions, which are mentioned in the foreign publications, which are mentioned in the foreign publications, will be documented in such a way that they can be reproduced and kept from vanishing, under our project conducted in the zone. Thus, the current production of carpets and hand-woven items in the zone will be enhanced with the Avunya carpet sorts. In the same time, the contradictory and rare references made in the international publications to the Avunya carpet weaving craft of the zone will be restored in the literature.

2. 2002 Yılı Çalışmaları

TÜBA-TÜKSEK' e sunulmuş olan çalışma programı doğrultusunda, yazılı yabancı kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında,

öncelikle Avunya tipi halıların yapıldığı bölgeyi çevreleyen yerleşim birimlerinde alan araştırmaları başlatılmıştır.

Avunya Halı ve El dokumaları konusundaki araştırmamızın coğrafi alanı, Kuzeybatı Anadolu'dur. Asya Kıtasının en batı ucu olan Baba Burnu'nun bulunduğu bölgeye, Biga Yarımadası da denir. Biga Yarımadası'nın kuzeyinde; Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, batı ve güneybatısında Ege Denizi, doğu ve güneydoğusunda Kaz Dağları bulunur.

Antik dönemlerden bu yana önemli bir bölge olan araştırma alanımızın denize açılan kapıları, öncelikle Çanakkale Boğazı'dır. Çanakkale Boğazı; 62 km'ye yaklaşan uzunluğu ile Ege ve Marmara denizlerini birleştiren, Gelibolu ve Biga yarımadaaları arasında, Asya ile Avrupa'yı ayıran önemli deniz geçitlerinden biridir.

Bölgenin kuzey sahillerindeki kapıları; Kapıdağ Yarımadası'nın doğusunda bulunan Bandırma Körfezi ile batısında yer alan Erdek Körfezi'dir. Bölgenin Ege Denizi'ne açılan diğer kapısı ise Edremit Körfezi'dir.

Bu genel coğrafi alan içinde, Bayramiç, Ezine, Biga, Yenice ovaları bulunmasına karşın, yörede Kazdağı merkezli dağlık ve tepelik alanlar geniş yer kaplar.

Bölge iklimi, Akdeniz ile Karadeniz iklimlerinin geçiş alanı üzerindedir. Bu iklimsel özellikler iç ile kıyı bölgelerinde daha belirgindir. Bölgenin Ege kıyılarında, yazlar genellikle sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır. Bölgenin kuzeyinde plato özelliği gösteren yüksek kısımları ile iç alanlarında Karadeniz iklim özelliği görülür.

Bölgede Kazdağı'ndan beslenen birçok akarsu ve termal su kaynağı vardır. Biga Ya-

rimadası'nda başlıca akarsular, Eski Menderes Çayı da denilen Kara Menderes Çayı, Biga Çayı olarak da anılan Kocabaş Çayı, Kocaçay ve Umurbey Çayı'dır. Gönen Çayı'nın kaynakları Kazdağı'ndadır ve Yenice dolaylarında Avunya Deresi adını alır.

Bölgede Kaz Dağı eteği ve iç alanlarında çeşitli ağaçların oluşturduğu ormanlar, sahil kısımlarında ise, maki türü bitki toplulukları yer alır. Ormanlarda kızılçam, sarıçam, karaçam ve köknar gibi iğne yapraklı ağaçların yanı sıra meşe, çınar, kestane ve kızılgağ gibi yapraklarını döken ağaç cinsleri de bulunur. Makilik alanları mersin, pınar meşesi, palamut meşesi, delice, kekik ve çalılıklar örter.

Volkanik plato görünümlü bölgede, tarım ve hayvancılığa dayalı üretim vardır. Tarımsal ürün olarak zeytin, üzüm ve meyve üretimi çoktur. Sahillerde balıkçılık geçim kaynağıdır. Yaylalarda ise hayvancılık gelişmiş olup en çok koyun yetiştirilmektedir.

Bölgede bulunan yerleşim merkezlerinin kökleri, tarihin belirsiz zamanlarına uzanır. Bu durum, bölgede bulunan kültürel değerlerin çeşitliliğini açıklar. Antik Çağda, kuzeyde Trakya, Dardaneller ve Propontus, doğuda Bithynia ve Phrygia, güneyde Lydia, batıda Lesbos Adası ve İonia Denizi ile sınırlanmış olan araştırma alanımız, Mysia olarak biliniyordu.

Mysia konusunda Bilge Umar, "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" kitabında şu bilgileri vermektedir:

"Mysia; Kuzeybatı Anadolu'nun aşağı yukarı bugünkü Balıkesir ilini oluşturan parçası ile Çanakkale ili Anadolu bölümünün Troas bölgesi (Troia kenti ve yakın yöresi) dışında kalan parçası. Mysia adının Hellen dilinde anlamı yoktur. Bu adın Hellenleş-

me öncesi bir yerli kültürün dilinden gelmiş ve Hellen ağzına uydurularak Mysia biçimini almış bulunduğu konusunda kuşku yok ise de, adın öz biçimi ve anlamı tartışmalıdır." (Umar 1993, s.594).

Strabon ise Mysia sözcüğünü; "Anadolu'nun kuzeybatısında, kuzeyde Bithynia ve Propontus güneyde Lydia, batıda Ege Denizi, doğuda Phrygia ile sınırlanmış bölge" olarak açıklar ve o dönemin bölgesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Kyzikene'den Aisopos (Gönen Çayı) ve Granikos (Kocabaş Çayı) çaylarından, Abydos ve Sestos'a kadar uzanan bölge Propontis'in kıyı kısmıdır; diğer kısmı da Abydos'dan Lekton'a kadar Aleksandreia Troas, Tenedos ve İlion çevresinden oluşur. Bütün bu yerlerde İda Dağı Lekton'a kadar uzanır. Lekton'dan Kaikos Çayı'na ve Kanaia'ya kadar olan bölge; Assos'u, Adramyttion'u, Atarneus'u, Pitane'yi ve Elaites Körfezini içerir. Bu yerlerin karşısında kıyı boyunca Lesbosluların adası uzanır. Bundan sonra Aiolis biter İonia başlar." (Strabon 1993, s.74).

Bölgede, günümüzde bilinen birçok antik kent ve yerleşim vardır. Troia, Apollonia, Assos, Kyzikos, Abydos, Astyra, Priapos, Aleksandreia Troas, Neandria, Gargara, Adramytteion, Antandros, Dardania, Lekton, Zeleia, Polikhna, Propontus, Apollon Smintheus gibi antik yerleşimler, bölgenin çok eskiden beri hareketli olduğunu kanıtlar.

Tarihsel süreç içinde, İlkçağdaki adıyla Mysia Bölgesi ve Hellespontus ile Byzantion ve Bosphorous, toplumsal ve kültürel hareketlilik açısından karşılaştırılırsa; araştırma alanımızın kuzeyinde kalan Çanakkale Boğazı ve Kuzeybatı Anadolu'nun, çok daha fazla hareketlilik içinde olduğunu gö-

rürüz. İstanbul Boğazı ve çevresini uzun dönem sıkı kontrol altında tutan Byzantion, Asya'dan Avrupa'ya ya da aksi yönde yapılan geçişleri daha elverişli olan Çanakkale üzerinden yapılmasına neden olur.

Zengin maden kaynakları nedeniyle bölge, antik çağdan beri çeşitli toplulukların ilgisi- ni çekmiştir. Roma-Bizans döneminde yöneticilerin av alanı ve yaz aylarını geçirdikleri bölgelerdendir.

Tarih akışı içinde Orta Asya'dan başlayan Moğol yıkımından kaçan Oğuz boylarının Anadolu'ya yerleşmeleri sonucunda, Kuzeybatı Anadolu'nun sosyal çeşitliliğine yeni hareketler ve zenginlikler kazandırmıştır.

Yoğun Türkmen göçünü Anadolu'ya yönlendiren Selçuklular, Avşar, Beydili, Kınık, Bayındır, Çepni, Yıva, Bozulus, Akçakoyunlu, Karatekeli gibi Oğuz boylarının ülkenin Bizans ile olan uç sınırlarında yerleşmelerini uygun bulur.

Selçukluların Bizans sınırlarına yerleştirdiği Oğuz Boyları, Bizans ordusu içinde bulunan Türk kökenli Peçenek, Uz, Bulgar, Kuman, Avar askerleri ile olan kültür birliği nedeniyle gittikleri bölgelerde yabancılık çekmeden yörenin sosyo-kültürel çeşitliliğini zenginleştirmişlerdir.

"Anadolu'ya göçebe bir toplumun kolu olarak gelen Türkler, Bizans'ın yerleşik topluma göre çok hareketliydi. Her ne kadar askeri başarı sonucu da olsa, Anadolu'ya işgal, yağma ve ticaret amacıyla değil, yurt edinmek için gelmişlerdi. Kendilerinden önce orada bulunanlara, çağın gerektirdiği en insanca davranış içindeydiler. Çünkü zamanın Türk toplumu İsraki, Meşai, Şehabettin Sühreverdi, Hüseyin bin Mansur al Hallaç, Gazali, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre,

Mevlana, Şeyh Edebali, Şeyh Bedreddin gibi kişilerin ve onları yetiştiren öğretilerin bilicinde, doğru olanın aranması yönünde kendi özüne uygun, aydınlanmış olarak çağının ilerisindeydi. Öyle ki Avrupa'da Rönesans ışığını yakacak olan, İon ve Bizans kültürleri ile birlikte yaşamalarına rağmen yeterince faydalanma gereksinimi duymadılar. Zaten Türklerin sosyal düzenleri olsun, sanatları olsun farklıydı. Sözelimi, müzik konusunda, insanın içini bayıltan ve karmaşık kaideler içinde yapmacık duyarlılıkla, morumsu, inleyen nağmeler dinleyen Bizans'ın müzik beğenisine karşılık, yeni gelenler, kavallı, dümbelekli, sazları ile türkülerini söyler, davullu, zilli, zurnalı mehter müziği ile dünyaya meydan okuyorlardı.

Müzik alanındaki bu coşkunluğu, toplumun ortak özelliği olan, dokumalara, motif, desen, renk ve düzenlemelere aktaracak sanatçıların da olması normaldir." (Uğurlu 1991, s.78).

Prof. Dr. Ö. L. Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri" adlı kitabında, Anadolu'nun nasıl Türkleştiğini açıklamıştır. Barkan, bu kitabında "Aşık Paşazade Tarihi" adlı kitabı atıfta bulunarak; "Bacıyan-ı Rum" yani "Anadolu Kadınları" denilen bir teşkilattan bahsetmiştir. Daha önce hiçbir bilgimiz olmayan bu konuda Barkan şöyle yazmaktadır:

"Osmanlı İmparatorluğunun kurulmakta olduğu zamanda Anadolu'daki uç beylikleri medeni bir hayatın kaynağı olan Türk ve İslam dünyasının her tarafından gelmiş her sınıftan ve meslekten adamlarla doludur. İran, Mısır ve Kırım medreselerinden çıkan hocalar, orta ve şarki Anadolu'dan gelmiş Selçuki ve İlhani bürokrasisine mensup şahsiyetler muhtelif tarikatlerin mümessilleri İslam şövalye ve misyonerleri diyebile-

ceğimiz dervişler...Alpler, Alp Erenler, Gazi, Horasan Erenleri (Abdalanı Rum), Ahiyanı Rum (Anadolu Ahileri), Abdal, Baba ismini taşıyan ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında telkinatta bulunan delişmen tabiyatlı ve garip etvarlı dervişler bulunmakta idi." (Barkan tarihsiz, s.11).

Türklerin herkesçe bilinen Dünya Halı- Kilim ve El Dokuma Sanatları'nda ustalıkla yaptığı dokumalar; Anadolu'da gelişerek, geleneksel özelliği ile günümüze ulaşmış, karakteristik sanat örneklerindendir.

Selçukluların bölgeye akınlar düzenlediğini, Türkmen ve Yörüklerin yerleşimine ise Beylikler döneminde başladığı bilinmektedir.

"Kaynaklara göre 1261 yılında oluşan Moğol istilasından sonra, Selçuklu Devleti'nin Anadolu üzerindeki etkisi azalmıştır. Bu otorite boşluğu, yönetim merkezinden uzakta kalan ve özellikle Batı Anadolu'da uç beyliklerin kuruluşuna neden olmuştur." (Ölçer 1988, s.11-12).

Bölge, Karesi ve Aydınolu Beyliklerinin ilgisini çeker. Bir tarafta Karesi Beyliği bölgeye akınlarına devam ederken, diğer yanda 1332 tarihinde Aydınolu Umur Bey Kazdağı eteklerine hakim olur.

"Bölge, tarihsel süreçte Karesi ve Osmanlı Beyliği arasında el değiştirir. Karesi Beyi Aclan Bey 1337'de ölünce beylik, varislerden sadece iki kardeş arasında, Demirhan Bey ve Yahşi Bey arasında bölüşülür. Karesi Beyliği'nin Balıkesir bölümü Demirhan Bey'in, Çanakkale'den Bergama'ya kadar olan bölümü de Yahşi Bey'in yönetimine geçmiştir. Rumeli fethi için uzun zamandır bir koridor arayan Osmanlı Beyi Orhan Bey, Aclan Bey'in üçüncü oğlu Dursun Bey'i de ikna ederek, kardeşi Demirhan Bey'in yöneti-

mindeki Balıkesir bölgesini ilhak etmiştir." (Akdağ 1974, S.180).

"1357'de ise Yahşi Bey'in oğlu Süleyman Bey halen Çanakkale ile Bergama arasındaki bölgenin hakimidir. Daha sonra Bayramiç'in de içine girdiği ve Edremit Körfezi'ne kadar uzanan Çanakkale Bölgesi, (Agonya-Avunya Bölgesi) 1363'de Osmanlı Beyliği'ne ilhak edilmiştir." (Eren 1994, s.84).

"Araştırmamıza başladığımız Ezine-Ayvacı Yöresi, 1334 yılında fethedilen Kızılca Tuzla Kalesi'nden sonra önem kazanmıştır. Kaynaklara göre, Osmanlı Beyliği ile işbirliği yapan Karesi Bey'inin üçüncü oğlu Dursun Bey yöreyi, Orhan Bey'den istemiş ve Tuzla-i Behramiyye Sancağı'nı kurmuştur. Biga yarımadasının tümünü kapsayan bu sancağın merkezi, Kızılca Tuzla'dır." (Neşri tarihsiz, s.165).

XIV. yy. da bölge, beylikler yönetimine geçince bazı gelişmeler ortaya çıkar. Bölge halkı tarafından "yalı köyleri" olarak bilinen sahil köylerine iskeleler yapılmış ve deniz ulaşımı ile balıkçılık öne çıkarılmıştır. Ayrıca Kazdağı ormanlarından elde edilen kereste ile zeytin ve zeytinyağı, ihraç edilmiştir.

"Timur'un 1403 yılında gerçekleştirdiği Anadolu İstilas döneminde görülen ekonomik sarsıntı ve ağır vergi yükü, Celali isyanlarına neden olur. Üretimin düzenlenmesi ve isyancıların dağıtılması için Anadolu'da zorunlu göçler yaptırılır. Bu zorunlu göçler sırasında, Boz Ulus'tan ayrılan bir grup Balıkesir, Aydın, Saruhan, Menteşe, Muğla, Hamit, Teke, Hüdavendigar, Alaiye, Biga ve İçel'in yanı sıra Ege'deki adalara da göç eder." (Ölçer 1988, s.12-13).

"Anlaşıldığı gibi yeni iskanlar alan Avunya bölgesinde ve özellikle güney sahilllerinde yaşayan halkın çok mağduriyet içinde ol-

duğu, bölgedeki nüfusun azaldığı ve hatta bazı köylerin 12 haneyi geçmediği aktarılmaktadır. Aynı kaynaklara göre, XVI. yy, başlarında sahillerde daha çok Bizans (Rum) köylerinin, iç kısımlarda ise Türkmen köylerinin yer aldığı belirtilmektedir." (Cook 1973, s.275).

"Çanakkale ilinde, XVI. yüzyılda uygulanan zorunlu iskanlar ile oluşmuş, 150'den fazla köy bulunur. Yörede yapılan son iskan uygulaması, 1843-1873 tarihindedir. Bursa, Balıkesir ve Çanakkale Yörükleri genellikle bu tarihte yerleşik düzene geçmişlerdir. Bu yıllarda Çanakkale yöresinde kurulan Yörük köyü 200'den fazladır." (Eren 1994, s.58).

Bölge, günümüzde Çanakkale il sınırları içinde olup kültürel zenginliğini korumaktadır. Yörede tarihin her döneminde devam etmiş olan sosyal hareketlilik sonucu oluşan zengin kültürel çeşitlilik, etnografik sanat örneklerinde görülür. Bu bağlamda çeşitli zamanlarda bölgeye gelen Balkan, Kırım ve Kafkas göçmenleri, Manav, Yörük, Türkmen, Çepni, Pomak, Arnavut, Gürcü ve Çerkezlerle kültür bütünlüğü içinde ayrıcalıklarını geleneksel el sanatlarına yansıttıkları izlenmektedir.

Günümüzde Çanakkale ilinin Anadolu yakasındaki ilçeleri olan ve Avunya Bölgesi'ni kapsayan Lapseki, Çan, Biga, Bayramiç, Ezine, Ayvacık ve Yenice ilçe sınırları içinde kalan bölge, araştırılması düşünülmüştür. Avunya halı ve el dokumalarının üretildiğini tahmin ettiğimiz bu bölgede Ezine, Ayvacık ve Bayramiç yöreleri ele alınmıştır.

Çanakkale Yöresi Halıcılığı hakkında, Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu'nda verdiği konferansta, Öğr.Gör.S. Senem Uğurlu şu bilgileri vermiştir:

"Çanakkale, Kuzeybatı Anadolu Halıcılığı'nın üretim yerlerinden biridir. Günümüze ulaşan Çanakkale desenlerinin pek çoğu yörede halen dokunmaktadır. Geleneksel Anadolu halı bölgeleri içinde Çanakkale yöresi halıcılığı, desen ve kompozisyon yönünden özgünlüğünü günümüze kadar korumuştur. Selçuklu Döneminde Batı Anadolu'ya yerleşen Yörük ve Türkmenlerin Kazdağı ve çevresindeki yoğunluğu, gide rek artmıştı. Bektaşilik ile birlikte Şamanizm inancının izlerinin Yörük ve Türkmenler arasında devam ettiği görülmektedir. 1306 yılında Karesi Bey, Balıkesir'i merkez yapmış ve Bergama, Bigadiç, Ayvacık, Sındırgı, Manyas, Edremit, İvrindi ile Gordes'i beyliğinin sınırları içine katmıştır. Ayrıca bu bölge, 1353 yılından itibaren Osmanlı Devletinin önemli etki alanlarından biri olmuştur.

3. Yörenin sosyolojik yapısı ilginçtir. Çanakkale Boğazı dolayısıyla Asya-Avrupa bağlantı yolu üzerinde bulunması, yöreye hareketlilik getirmekteydi. Hititler, İyonlar, Asya ve Avrupa kökenliler, ordu ile gelen İranlılar, Makedonyalılar, Romalılar ve Araplar, Türkopollar, Kazaklar, Türkmen ve Yörükler, yöreye gelip giden ve yerleşenlerin başlıcalarıdır. Anadolu Selçukluları döneminden beri yöreye yerleşen Türkmen ve Yörüklerinde; Tahtacı, Sarı Saltuk, Çepni, Sarıkeçili, Tekeli gibi farklı boylardan oldukları bilinmektedir. Son dönemlerde Balkan Harbi sonucunda Yugoslavya, Makedonya, Bulgaristan ve Kafkasya'dan gelenlerin iskan edilmeleri ile yörenin bugünkü renkli sosyolojik yapısı oluşmuştur.

19. yüzyılın sonuna doğru, Türk Halıcılığı sanatsal değerini yitirerek, yabancıların ilgisi yüzünden ticari özellik kazanmıştır. Batı Anadolu'da yabancıların kurdukları işletmeler, ticari halıcılığın yaygınlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca cami, türbe, mescit ve

evlerde bulunan antika halıları çeşitli yollarla ele geçirip ülkemizdeki desen örneklerini azaltmışlardır. Çanakkale yöresi halıcılığı, bu zor dönemden etkilenmiş, halıların bir kısmında makine bükümü iplik kullanılmış, halı tüccarlarının getirdiği yabancı desenler dokunmuş, dokunan halılara iyi ücret ödenmemesi ve dokuyucu emeğinin karşılığını alamaması yüzünden ipliklerin boyanmasında sentetik boyarmaddeler kullanılmış, halıların kontrolü ucuz işçilik yüzünden ihmal edilmiş ve Çanakkale Halıcılığı gerilemiştir. Tüm bu olumsuz koşullara karşın, yöredeki dokuyucular ellerindeki malzemeyle halı ya da kilim dokumuşlar. Ucuz ücrete rağmen bu dokumaları satmaya çalışmışlardır. Özet olarak, Türk halıcılığında her yerde görülen yozlaşma, Çanakkale’de de vardır. Çanakkale’nin olumlu bir özelliği, halı dokuyucularının eğitim kurumları ile yapmış olduğu çalışmalar, yöredeki halıcılığın günümüz koşullarına uyumu için model oluşturmuştur.

Genellikle kapalı ekonomiye sahip olduklarından çoğu eşyalarının kendileri üretirlerdi. Göçebe yaşamdan isteyerek ya da zorla vazgeçmiş olsalar bile dokumlardaki motiflerin geometrik formları bozulmamıştır. Kolayca akılda kalabilen şekilde motifleri biçimlendirmişlerdir. Geometrik olan motifler simetri kurallarına göre kolayca akılda tutulmuş ve kullanan kişilerin ayrıcalığını yani toplumsal statüsünü belirlemiştir. Örneğin Çanakkale’de bazı desenler dokunduğu yer ya da günlük kullanımda en çok kullanılan yer adı ile de tanınmaktadır.

Ayrıca Yörükler dokudukları halıları, kendi gereksinimlerinden ziyade pazarda satmak için dokumuşlardır. Parasal yönden sıkıştıkları zaman satabilmek için Yörük kızının çeyizinde en az iki ya da üç adet halı bulunmaktadır. Halıları kullanım eşyası olarak kullanmadıkları için ipliklerin renklendiril-

mesinde, maliyeti düşürmek ve iş gücünü azaltmak için yörede “deli boya” olarak tanınan sentetik boyarmaddeler kullanmışlar ya da bunları doğal boyarmaddeler ile karıştırarak ipliklerini boyamışlardır. Buna karşın kendilerine kullanım eşyası olarak dokudukları kilim, cicim, zili (Yörede “sili” olarak isimlendirilmiştir) gibi havsız kirkitli dokumaların ipliklerinin boyanmasında ise doğal boyarmaddeler kullanmışlardır. Genellikle kapalı ekonomiye sahip olmaları, kullanım eşyalarını kendilerinin yapması sayesinde, dış etkilerden uzak kalan Yörük ve Türkmen kültürü fazla değişmemiştir. Örneğin, Ayvacık ilçesinin köyleri olan Çamkalabak, Çamtepe, Kaşkaya ve Yukarıköy gibi köylerde yaşayanların yakın dönemde yerleşik düzene geçtikleri bilinmektedir. Oturdıkları evlerin düzenleri, “topak ev”in yerleşim düzeni gibidir ve tek odalıdır. Göçebe yaşamdan isteyerek ya da zorla vazgeçmiş olsalar bile, halılarındaki geometrik formlar bozulmamış ve motifler kolaylıkla akılda kalmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun döneminden beri Çanakkale Yöresi il, ilçe ve köy cami, mescit ve türbelerinde biriken pek çok halı ve kilim; Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce toplanmış, temizlikleri yapılmış, envanter kayıtları tutulmuştur. Bu halı ve kilimler, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün galerilerinde zaman zaman sergilenmektedir.

Çanakkale Halılarının zemini rengi, genellikle koyu kırmızıdır. Yörede yeni dokunan halıların zemin rengi, halıda kullanılan renklere göre değişmektedir. Halılarda açık-koyu renk değerleri ile zıt renkler birlikte kullanılmıştır. Eski yöre halıları incelirse, kontürlerin çoğunlukla siyah, bordür zeminlerinin de beyaz olduğu görülür. Halılarda kırmızı, mavi, sarı ve yeşilin farklı renk değerleri ile beyaz, siyah ve mor renk kullanılmaktadır.

Çanakkale Yöresinin eski halılarında üç sıra atkı ve kalın ilmelik iplikler kullanılmış olması, motiflerin geometrikleşmesine yardımcı olmuştur." (Uğurlu 2002, s. 3-5).

Halı literatüründe "Çanakkale Halıları" olarak bilinen halılar, genellikle Ezine- Ayvacık yöresi halılarıdır. Bu konuda, Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü'nün 17-18 Mayıs 2000 tarihinde düzenlenen "III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları" sempozyumuna Öğr.Gör.Eşref Bülent'in sunmuş olduğu "Ayvacık ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri" başlıklı bildiride, Çanakkale Halıları hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Yörede yapılan araştırmalardan, Ezine'nin halı bölgesi olmadığı anlaşılmıştır. Yakın zamanda Ezine'de görülen dokuyucuların ise Ayvacık kökenli olduğu veya Ayvacık'lı dokuyucular ile aile bağları bulunduğu saptanmıştır. Ayvacık Halılarının, Ezine Halısı olarak adlandırılmasına, Ezine'li tüccarların Ayvacık Halılarını önceden beri pazarlamaları neden olabilir. Bazı yöre halılarımızın da benzer şekilde, satıcıya veya satış yerine atfen adlandırıldıklarını görmekteyiz.

Bazı kaynaklarda ise Ayvacık Halıları, Çanakkale Halısı başlığında tanıtılmaktadır ki, bu da başka bir yanılgıdır. Çünkü, Çanakkale'nin Ayvacık dışında, başka halı yöreleri de vardır. Bu yöreler; Çan, Bayramiç ve Yenice ilçeleri ile köyleridir. Yörelerde dokunan halılar ilçe isimleri ile tanınır.

Çan, Bayramiç ve Yenice ilçelerinin bulunduğu bölgeye Agonya denir. Agonya ismi; antik Aiolis veya Aiolia adından gelmektedir. Çan, Bayramiç ve Yenice halılarına Agonya Halıları da denir. Bu adlandırma bölgenin ismine atfen yapılmıştır...Sonuç olarak, Çanakkale Halıları başlığı kapsamında; sadece Ayvacık Halıları değil, ayrıca

Çan, Bayramiç ve Yenice halıları da verilmelidir. Çanakkale halılarında görülen bu karışıklık için araştırmaların tekrarlanması ve bu karışıklığın düzeltilmesinde yarar vardır." (Bülent 2000, 26-27).

Çanakkale Halıları'nın çözgü, atkı ve ilmesi yündür. Kaliteleri kabadır. Genellikle 17x19 ilme/dm2 veya 21x27 ilme/dm2 "Kaba Yörük Halısı" olarak bilinen kaba kalitedir.

Öğr.Gör.Eşref Bülent'in sunmuş olduğu "Ayvacık ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri" başlıklı bildiride Çanakkale Yöresi Halıcılığı hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Ayvacık yöresinde yatay ilme sıralarına "din", dikey ilme sıralarına ise "sıyırdım" denilmektedir. Bazı kaynaklarda çoğu kez, ilmenin atıldığı iki çözgüye; "bir dinlik çözgü" anlamında kullanılmakta, fakat sadece çözgü denilmektedir. Bu ifade karışıklığa neden olmaktadır. Çünkü, tekstil terminolojisinde çözgü sözcüğü; bir adet doku elemanının karşılığıdır ve grup yerine kullanılamaz. "Sıyırdım" yerine kullanılan sıra sözcüğünün ise ilme ile ilintili özel bir anlamı yoktur. Sonuç olarak, halı geometrisini ilme cinsinden açıklayan "din" ve "sıyırdım" sözcüklerinin, halıcılık terminolojisine katılması yararlıdır." (Bülent 2000, s.32).

Son dönemlerde bölgede oluşturulan çeşitli kooperatif ve vakıflar aracılığı ile bölge halılarının, ilme sıklığı yanında malzemesi, boya ve desen yönünden kalitesi yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda ilme ipliklerini renklendirmede doğal boyaların kullanımı özendirilmektedir. Çanakkale ilinde 1982 yılından bu yana, önceleri Trakya Üniversitesi, Çanakkale Meslek Yüksekokulu, Halıcılık ve Desinatörlüğü, daha sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde eğitim veren Ayvacık Meslek Yüksekokulu, Halıcılık programı; yöredeki geleneksel dokumacılığı, bilinçli bir şekilde

ele alarak, evrensel değerlere yönlendirmektedir.

Çeşitli tarihlerde, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, Halıcılık Programı öğretim elemanları ve öğrencilerinin katılımı ile, yörede yerleşim birimlerine yaptığımız alan çalışmalarında; yörenin bilinen halı tiplerinden farklı desenlerde halılara rastlanmış ve değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere belgelenmişlerdi.

4. Bilgi toplama ve derleme aşaması sonucunda; yörede bilinen ve üretilen halıların dışında farklı bir grup oluşturan, yurt dışı yayınlarda "Avunya" olarak geçen halıların varlığı tespit edilmiş oldu.

Yapılan ön değerlendirme sonucunda; bölgede bilinen halı grubu dışında kalan bu halıların, yörede farklı bir grup oluşturan "Avunya Halıları" oldukları sonucuna varılmıştır.

Bundan sonra yapacağımız çalışmaları; Çanakkale ilinin Çan, Bayramiç, Yenice ilçeleri ve Balıkesir ilinin Gönen ilçesi ile dokuma yapılan köylere yoğunlaştırarak, "Avunya Halı ve El Dokumaları" konusunda bilgi toplamak amacıyla, bu konuda ilk araştırma raporumuzun yazılım çalışmaları yanında, Avunya halı tiplerinin motif, kompozisyon, renk ve teknik özelliklerini netleştirecek teknik ve görsel belgeleme çalışmalarına devam edilecektir.

5. KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Mustafa 1974, *Türkiye' nin İktisadi ve İhtimai Tarihi*, Cilt : I. Cem Yay., İstanbul.
- BARKAN, Ömer Lütfi tarihsiz, *Kolonizatör Türk Dervişleri*. Hamle Basın Yayın Organizasyon ve Dış Tic.Ltd. Şti., İstanbul.
- BÜLENT, Eşref 1997, *Çanakkale Deniz Müzesi Çimenlik Kalesi Fatih Camisi Halıları*.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Sanatları Anasanat Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

- BÜLENT, Eşref 2000, *Ayvacic ve Diğer Yöre Halıları Arasındaki Motif ve Kompozisyon Benzerlikleri*, "III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları" sempozyum kitabı. Konya, Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, El Sanatları Eğitimi Bölümü 17-18 Mayıs 2000.
- COOK, J.M.Cook 1973, *The Troad An Archaeological and Topographical Study*. Oxford.
- EREN, Ramazan 1994, *Çanakkale İli'nin Tarihindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri*. Çanakkale Seramik Fab. Yay., İstanbul.
- NEŞRİ, Mehmet tarihsiz, *Kitap-ı Cihan Nüma*, Cilt : I. Çeviren: F. Reşit Ünat, A. Mehmet Köymen, Atatürk K.D.T.Y.K. Kurumu Yay., Ankara.
- ÖLÇER, Nazan 1988, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*, Kilimler Eren Yay., İstanbul.
- STRABON, 1993, *Coğrafya Anadolu* (Kitap XII, XIII, XIV).(çev. Prof. Dr.A. PEKMAN) Arkeoloji ve Sanat Yayınları. S.84.
- UĞURLU, Aydın 1991, *Anadolu Dokumalarında Motif Felsefesi*, Tekstil ve Mühendis. Sayı:26 , 76-82, Bursa, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını.
- UĞURLU, Servet Senem 2002, *Ege Bölgesi Halıcılığı (Çanakkale Halıcılığı)*, Muğla Üniversitesi Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksekokulu Konferanslar Dizisi. 29.11.2002/Cuma, N. Zeki BORA Konferans Salonu, Milas.
- UMAR, Bilge 1993 (2. Baskı), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi, C.III, (1982) s. 1826; *Çanakkale-1973 İl Yıllığı*. Çanakkale: Çanakkale Valiliği İ.Ö. İ. Yay., 1973, s.50.

res. 1: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halı örneği. Boyutlar: 77x126 cm. (Bkz. Desen 1), Dia: Öğr. Gör. Eşref Bülent.

res. 2: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halı örneği. Boyutlar: 91x133 cm. Dia: Öğr. Gör. Eşref Bülent

res. 3: Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi Müftülüğü'nde 1960 yılından beri korunan, Ayvacık İlçesi, Adatepe Köyü'nden getirildiği bilinen iki halı namazla, araştırmamıza konu olan Avunya tipi halı örneklerindendir. Resim bu halılardan birini göstermektedir.

res. 4: Halı konusunda yurt dışı yayınlarda "Avunya" tipi halılardan bahsedilmektedir. Resim "Le Tapis Turc" adlı halı kitabında 1900 yılına tarihlendirilen Avunya halısını göstermektedir.

res. 5: Konya Müzesi'nde bulunan XIX. yy.'a tarihlendirilen Çanakkale halısı, Avunya Halı Grubu özelliklerindedir. Boyutlar: 110x120 cm.

res. 6: Çanakkale İli, Bayramiç İlçesi, Hadımoğlu Konağı'nda sergilenen halı ve el dokumaları arasında; Avunya tipi halı örnekleri bulunmaktadır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.

res. 7: Yöredeki köylerde dokunan halılar, Cuma günleri kurulan Ayvacık Pazarı'nda sergilenerek satılır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.

res. 8: Ayvacık Pazarı ve her yıl 26-31 Mayıs tarihlerinde kurulan Ayvacık Panayuru, çeşitli dokuma ürünlerinin sergilenmesine ve satılmasına neden olur.

res. 9: El dokumacılığının devam ettiği yörelerde bu iş koluna bağlı olarak, çeşitli mesleklerin devamı sağlanmaktadır. Resim Ayvacık İlçesi, Süleymanköy'de, Pınar meşesi ağacından ahşap kirkit yapan ve 2001 yılında ölen Mustafa Gezgini göstermektedir.

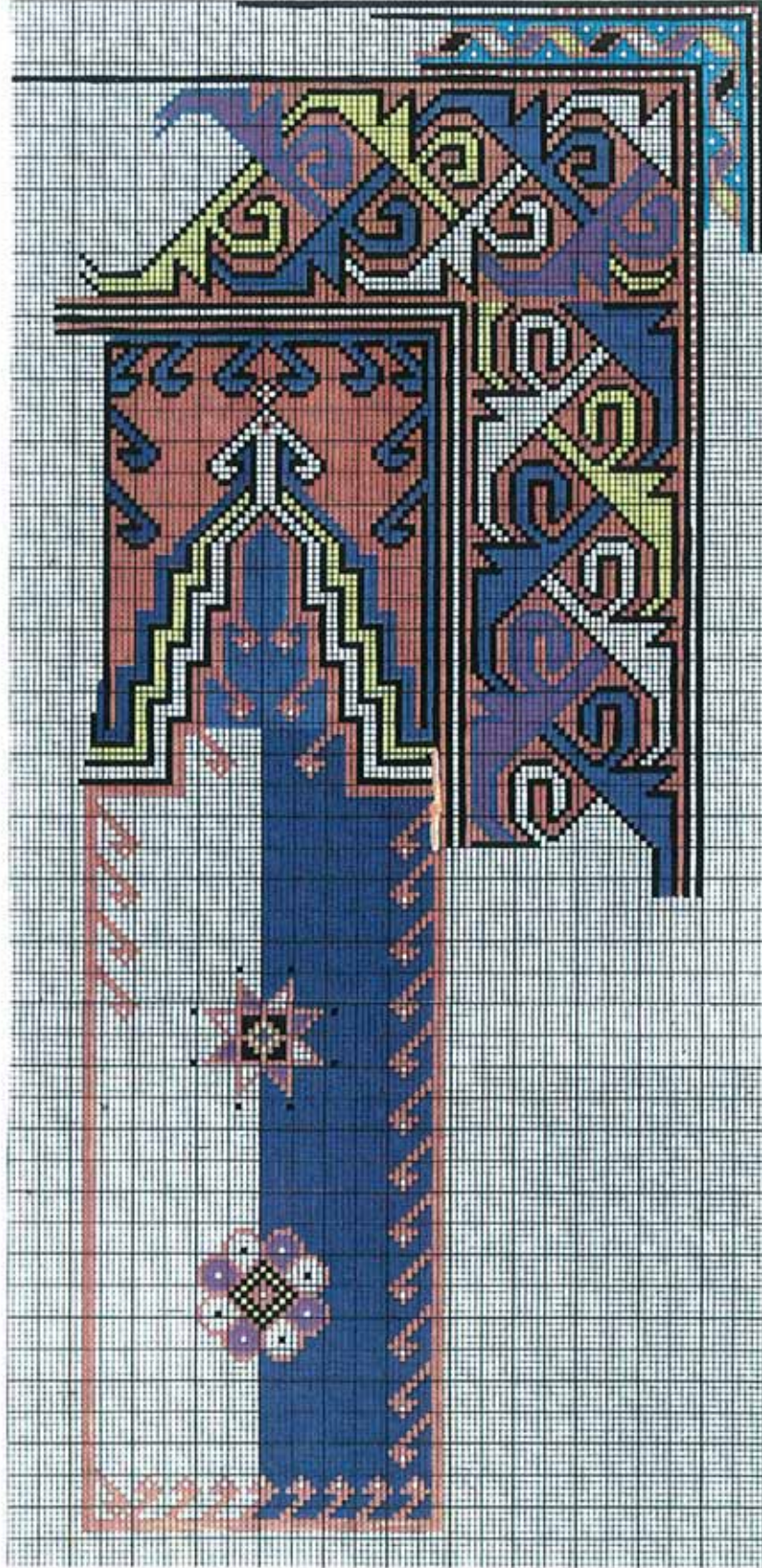
res. 10: Yörede Şamanist inanç izlerine sık rastlanır. Ayvacık'ta "Tekke Dedesi Koruluğu" günümüzde de kutsallığını ve önemini korumaktadır. Dia: Öğr. Gör. S. Senem Uğurlu.

res. 11: 1982 yılından beri geleneksel sanatlara ve halı dokumacılığına yönelik, önlisans düzeyinde halı desinatörlüğü eğitimi veren Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık Meslek Yüksekokulu, el dokumacılığının gelişimi ve devamı için bilimsel veriler toplamakta ve belgelenmeler yapmaktadır. Resim Çanakkale İli, Ayvacık İlçesi, Çamkalabak Köyü, Merkez Mahallesi'ne yapılan ziyareti göstermektedir.

res. 12: Ayvacık İlçesi müftülüğünde bulunan halılardan biri. Ayvacık ilçesi müftülüğünde 1960 yılından beri korunan, Ayvacık İlçesi Adatepe köyünden getirildiği bilinen iki halı namazlık, araştırmamızı konu olan Avunya tipi örneklerdendir.

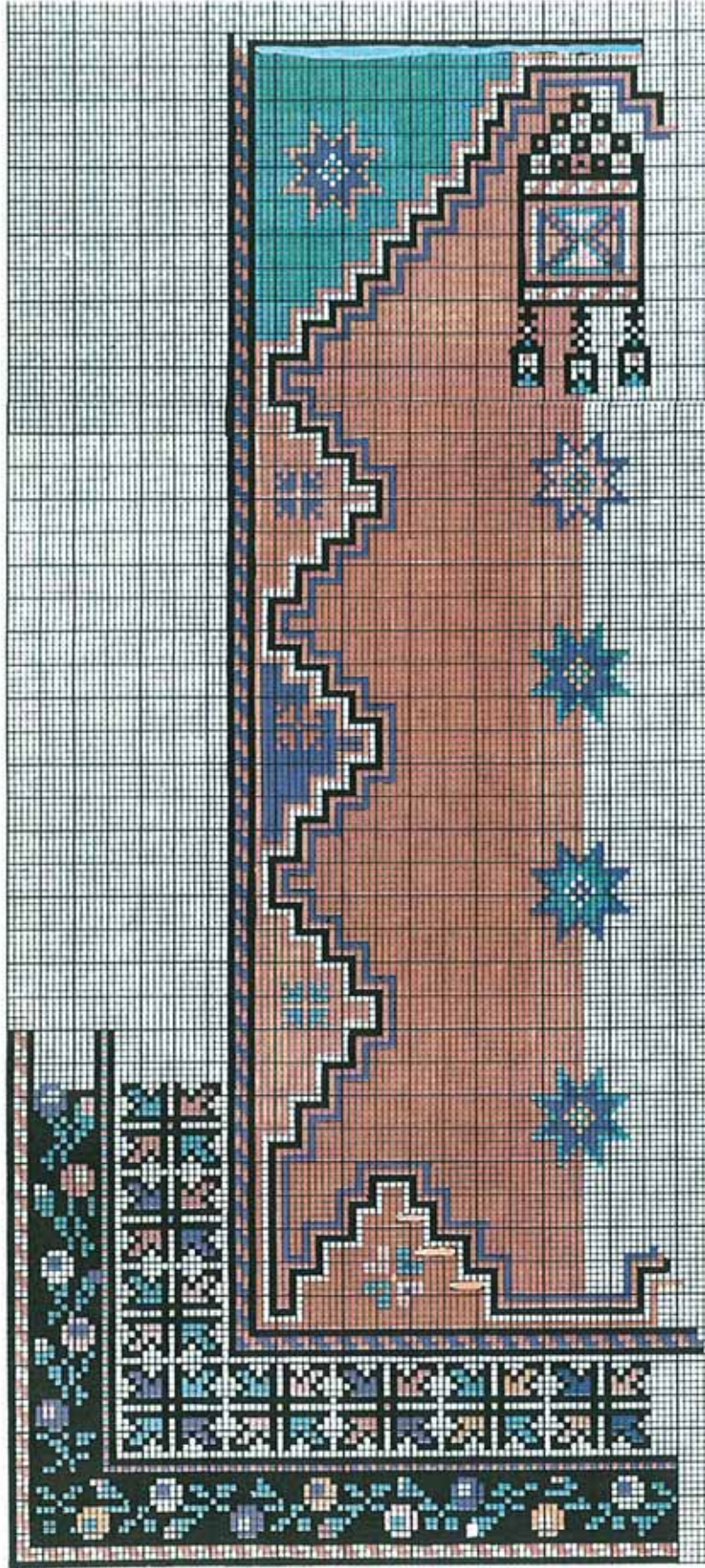

desen 1: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halının kareli desen kağıdına çalışılmış teknik tasarımı.

Boyutlar: 77x126 cm. (Bkz. Dia 1)

Kalite: 21x24 ilme/dm

Desen: Öğr. Gör. Eşref Bülent

desen 2: Çanakkale Deniz Müzesi, Çimenlik Kalesi, Fatih Camisi halıları arasında bulunan Avunya tipi halının kareli desen kağıdına çalışılmış teknik tasarımı, Boyutlar: 91x133 cm. (Bkz. Dia 2), Kalite: 18x20 ilme/dm², Desen: Öğr. Gör. Eşref Bülent

